

148772

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İŞLETME ANABİLİM DALI
MUHASEBE FİNANSMAN BİLİM DALI

TÜREV ÜRÜNLERİNE DAYALI İŞLEMLER VE
TEKDÜZEN HESAP PLANINA GÖRE
MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Samir SEYİDZADE

Danışman: YRD. DOÇ. SİNAN ASLAN

İSTANBUL, 2004

İÇİNDEKİLER

0. GİRİŞ.....	1
1. FİNANSAL PİYASALAR AÇISINDAN TÜREV ÜRÜNLERİ	2
1.1. Türev Ürünleri Kavramı	2
1.2. Türev Ürünleri Türleri	3
1.2.1. FORWARD TABANLI SÖZLEŞMELER	3
1.2.1.1. Forward Sözleşmeler	3
a) <i>Döviz Forward Sözleşmeleri</i>	6
b) <i>Faiz Forward Sözleşmeleri</i>	7
c) <i>Ticari Mal Forward Sözleşmeleri</i>	8
1.2.1.2. Futures Sözleşmeler	9
a) <i>Döviz Futures Sözleşmeleri</i>	13
b) <i>Faiz Futures Sözleşmeleri</i>	14
c) <i>Ticari Mal Futures Sözleşmeleri</i>	15
d) <i>Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri</i>	15
1.2.1.3. Swap Sözleşmeler	16
a) <i>Döviz Swap Sözleşmeleri</i>	18
b) <i>Faiz Swap Sözleşmeleri</i>	20
c) <i>Ticari Mal Swap Sözleşmeleri</i>	22
1.2.2. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ.....	22
a) <i>Döviz Opsiyon Sözleşmeleri</i>	26
b) <i>Faiz Opsiyon Sözleşmeleri</i>	27
c) <i>Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmesi</i>	28

1.3. Finansal Piyasalar İçinde Türev Ürünlerin Yeri	29
1.3.1. ULUSLAR ARASI FİNANSAL PİYASALAR İÇİNDE TÜREV ÜRÜNLERİN YERİ.....	29
1.3.2. TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL PİYASALAR İÇİNDE TÜREV ÜRÜNLERİN YERİ.....	32
1.4. Türev Ürünlerinde Fiyatlandırma	35
1.4.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA	35
1.4.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA.....	36
1.4.3. SWAP SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA.....	37
1.4.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA.....	37
2. MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN TÜREV ÜRÜNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	40
2.1. Türev Ürünlerinin Uluslararası Muhasebe Standartları İçindeki Yeri.....	40
2.2. Türev ürünlerinin Türkiye'deki Muhasebe Standartları İçindeki Yeri	56
3. TÜREV ÜRÜNLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ.....	60
3.1. Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	60
3.2. Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	66
3.3. Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	70
3.4. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi	79

4. TÜREV ÜRÜNLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖRNEK UYGULAMALAR	84
4.1. Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi İlgili Örnek	84
4.2. Futures Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi İlgili Örnek	90
4.3. Swap Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi İlgili Örnek	100
4.4. Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirilmesi İlgili Örnek	108
5. SONUÇ	119
6. KAYNAKÇA.....	120
6.1 Direkt Yararlanılan Kaynaklar	120
6.2 Endirekt Yararlanılan Kaynaklar	124

0. GİRİŞ

Günümüzde en çok kullanılan finansman tekniklerinden bir tanesi türev ürünleridir. Türev ürünlerinin çok kısa bir sürede yayılmasının nedeni az sermaye ile daha fazla kar elde etme olanağını sağlamasıdır. Türev ürünlerinin diğer finansman tekniklerinden ayran temel neden ileri bir tarihe kadar işlem yapılmaksızın ve ortada herhangi bir ürünün olmayışıdır. Yani varsayılan ürün üzerinden işlem yapılmasıdır. Ekonomide oluşan aşırı dalgalanmalar üreticini ve elinde mal bulunduranların belirli risklerle karşı karşıya bırakmaktadır. Üreticiler ve mal bulunduranlar bu risklerden korunmak için türev ürünlerini sözleşmelerini kullanmaktadırlar. Bu türlü sözleşmeler sayesinde risklerini minimuma indirmeğe çalışırlar. Bazı kişiler ise bu türlü dalgalanmalardan yararlanarak kar elde etmeye çalışıyorlar.

Türev ürünlerini incelerken ilk aşamada her bir türev ürünü ayrı ayrı incelenmiştir. Dört tane olan bu ürünler temelde aynı benzerlik taşımaktadırlar. Aralarında çok az farklılıklar vardır. Her kalem de kendi alt başlığıyla incelenmiştir. Daha sonra türev ürünlerin uluslar arası finansal piyasalar ve Türkiye finansal piyasalarındaki yeri ve önemine değinmiştir.

İkinci aşamada da türev ürünleri ile ilgili uluslar arası ve Türkiye'deki muhasebe standartları incelenmiştir. Şu anda belirli standartlar konulsa da eksik yönleri bulunmaktadır. Bu eksik kısımlar da yeni standartlar oluşturularak kapatılmaktadır.

Üçüncü aşamada türev ürünlerinin nasıl muhasebeleştirileceği incelenmiş, her kalem için ayrıca açıklama yapılmıştır. Muhasebeleştirilmede dikkat edilecek en önemli husus, yatırımcın türev ürününü hangi amaçla kullanmasıdır. Eğer riskten korunmak için yapılmışsa ayrı, kar elde etmek için yapılmışsa ayrı bir şekilde muhasebeleştirilir.

Son aşamada ise muhasebeleştirilmeyle ilgili örnekler verilmiştir. Daha detaylı olarak her kalemin kendi alt başlığında örneklerle incelenmiştir.

1. FİNANSAL PİYASALAR AÇISINDAN TÜREV ÜRÜNLERİ

1.1. Türev Ürünleri Kavramı

Türev ürünler, fiyatları bir başka ürünün fiyatına bağlı olan ürünlerdir. Başka bir ifade ile, türev ürün vade sonundaki veya vade içerisindeki değeri, sözleşmeye konu olan varlığın fiyatı tarafından belirlenen bir finansal varlıktır.

Türev Piyasalar; Spot piyasalarda oluşabilecek ani fiyat hareketlerinden kaynaklanan risklerden korunmak isteyen yatırımcılar ve bu riskleri taşımaya istekli olan spekülâtörler arasında bir aracı rolü oynamak suretiyle, bir ülkenin finansal alt yapısının gelişimine, daha doğru bir ifade ile, o ülkedeki sermaye piyasasının gelişimini tamamlamasına büyük katkıda bulunmaktadır. Türev piyasaların, özellikle organize borsalar vasıtasıyla işlediği bir sermaye piyasasında, fiyatların daha etkin oluştuğu, likiditenin arttığı, ayrıca piyasaya gelen bilginin fiyatlara çok daha hızlı yansıdığı gözlemlenmiştir. Türev piyasalar hiçbir zaman mevcut mal ve finans piyasalarının yerini alacak ölçüde ikame edici nitelikte bir piyasa alma özelliği taşımamakta, dolayısıyla spot piyasadaki likiditeyi azaltıcı bir etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca, yatırımcılara hizmet veren banka ve aracı kurumlar için de önemli bir kar kaynağı olan türev araçlar, yatırımcılara yeni ve alternatif hizmetler üretme konularında vazgeçilmez birer unsur haline gelmişlerdir.¹

İşletmeler türev ürünlerini genelde kredi riski, piyasa riski ve likidite riski gibi risklerin azaltılması veya yok edebilmesi için yaparlar. Bu riskleri kısaca olarak aşağıdaki gibi açıklayabiliriz:

- **Kredi Riski;** Geri ödememe riskinin azaltılması veya sıfıra indirilmesi,
- **Piyasa Riski;** Kullanılan finansal araçların piyasa veya borsa değerinde meydana gelecek kayıpları,
- **Likidite Riski;** Düşük ve ödememe riski yüksek finansal araçların kullanılma olasılığını ifade eder.

---

¹ Mustafa Kemal YILMAZ, *Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri*, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 15.

Türev ürünleri Forward Tabanlı türev ürün sözleşmeleri ve Opsiyon Sözleşmeleri olarak iki ana başlık altında incelenecektir. Forward tabanlı türev ürün sözleşmeler de kendi altında Forward Sözleşmeler, Futures Sözleşmeler ve Swap Sözleşmeler olarak üç başlıkta incelenecektir.

1.2. Türev Ürünleri Türleri

1.2.1. FORWARD TABANLI SÖZLEŞMELER

1.2.1.1. Forward Sözleşmeler

Fiyatlarda olabilecek dalgalanmaların doğurabilecek belirsizliklere karşı, yararlanılabilecek diğer riskten kaçınma veya korunma (hedging) tekniğinden biri olan forward sözleşmelerdir (vadeli işlemler).

Forward sözleşmeler, belirli bir miktar mal, menkul değer yada dövizin gelecekte belli bir tarihte, işlemin yapıldığı tarihte belirlenen fiyattan alım yada satımın taahhüt edilmesidir.²

Forward sözleşmeleri, alıcı ve satıcı arasında yer alan, bir malın, paranın yada menkul kıymetin;

- miktarını ve kalitesini,
- teslim yerini ve zamanını,
- fiyatını

gösteren anlaşmalardır.³

Forward sözleşmeler, her türlü mal ve piyasa için söz konusu olabilecek işlemlerdir. Bu tür sözleşmeler, genellikle döviz ve faiz üzerine yapılır. Vadeli işlemlerde sözleşmenin yapıldığı anda ilke olarak bir ödeme yapılmaz. Öngörülen teslim ve ödeme süresi genellikle bir yıldan kısadır. Vadeli işlem piyasaları ve standart veya gelecek piyasaları (futures sözleşmeler), gelecekte ortaya çıkabilecek risklerin

² AKGÜÇ Öztin, *Finansal Yönetim*, 7. Baskı, İstanbul: Avcıol Yayınevi, 1998, s. 719 .

³ Serpil CANBAŞ ve Hatice DOĞUKANLI, *Finansal Pazarlar*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 1997, s. 89.

ortadan kaldırılmasına hizmet ederler.⁴ Örneğin; forward döviz sözleşmelerinde fiyatlar önceden karşılaştırıldığı için, yatırımcılar öngörülen kur riskine karşı önceden korunurlar.

Forward piyasaların iki temel fonksiyonu vardır.⁵ Bu fonksiyonlardan birincisi, gelecekteki işlemlerle ilgili kur riskini ortadan kaldırmaktır. Örneğin; bir Türk ithalatçısı üç ay sonra 100.000 \$ transfer edecekse, döviz kuru riskini bu günden alacağı forward döviz sözleşmesi ile girebilir. Bu işleme riskten korunma denmektedir. Açık bir forward pozisyon kur riski ve daha az oranda faiz riski taşır. Eğer forward alım ve satım vadeleri aynı değilse dengelenmiş bir futures pozisyonu dahi kur riskine açıktır.⁶

Forward piyasasının ikinci fonksiyonu, spekülasyon işlemler için kullanılmasıdır. Örneğin; bir spekülasyon üç ay sonra doları , spot piyasada 2,25 İsviçre Frangı'na satabileceğini düşünüyorsa, bugünden yapacağı üç ay vadeli forward işlem ile doları 2,1375 İsviçre Frangı'na satın alarak kar elde edebilir. Spekülasyonlar kar beklerken zarar da edebilir.

Spekülasyonlar, vadeli piyasalardaki diğer taraflardan farklı olarak, döviz kuru, faiz oranı veya fiyat değişikliklerinden kar sağlamaya çalışan kişilerdir.⁷ Genellikle bankalar spekülasyon yaparlar.

Forward sözleşmelerin, spot işlemlerden farkı taahhüt tarihi ile tamamlama, başka bir deyişle yükümlülüğü yerine getirme tarihi başkadır. Belirli bir fiyattan alma veya satma taahhüdü (yükümlülüğü), teslim yada ödeme ile vadede yerine getirilecektir.

Forward sözleşmeleri belli bir tarihte sonuçlandırılabilir. Bu tür sözleşmeler **sabit forward sözleşmeleri** denir. Sabit forward sözleşmeleri ile değişim belli bir tarihte gerçekleştirilir. Sözleşmede taraflar değişimin tarihi konusunda belirli bir zaman aralığı öngörebilir. İşte, sözleşmenin uygulanacağı zamanın iki tarih arasında olduğu sözleşmelere **seçenekli forward sözleşmeleri** denilmektedir.⁸

Forward (vadeli işlem) sözleşmelerine benzer ilk uygulama 1697 yılında Japonya'da ortaya çıkmıştır. Toprak sahipleri pirinç üretimlerini teminat göstererek, ekonomide para gibi işlem gören "alındı sertifika"ları çıkarmışlar ve pirinç fiyatındaki

⁴ Ufuk BAŞOĞLU, Ali CEYLAN ve İlker PARASIZ, *Finansal Teori Kurum Uygulama*, Bursa: Etkin Kitapevi, 2001, s. 344.

⁵ Ali CEYLAN, *Finansal Teknikler*, 4. Baskı, Bursa: Etkin Kitapevi, 2002, s. 370 .

⁶ Sadi UZUNOĞLU, *Para ve Döviz Piyasaları*, İstanbul: Strata Yayınevi, 2000, s. 28.

⁷ CEYLAN, s. 380.

⁸ CEYLAN, s. 369.

dalgalanmaların, sözü edilen sertifikaların değerlerinde de değişikliklere neden olduğu anlaşıldığında ilk vadeli işlem piyasası oluşmuştur.⁹

1972 yılında **Chicago Mercantile Exchange (CME)**, yedi yabancı para için hazırlanan vadeli işlem sözleşmelerinin işlem göreceği, **İnternational Money Market (İMM)**'ı oluşturmuştur. Böylece, finansal vadeli işlemler resmen başlamıştır. Finansal kesimin artan ihtiyaçlarını karşılamak üzere, 1975 yılında **Chicago Board of Trade (CBOT)**, faiz oranlarına dayalı vadeli işlem sözleşmelerini piyasaya sunmuştur. Türkiye'de de ¹⁰İstanbul Altın Borsasında altına ve dövize dayalı vadeli işlemler ve opsiyon sözleşmeleri 15 Ağustos 1997 tarihinde faaliyete geçmiştir.

Forward sözleşmeleri belirli bir şekil şartına bağlı kalarak hazırlanan standart nitelikteki sözleşmeler değildir. Sözleşmenin içeriği ile ilgili tüm ayrıntılar tarafların ihtiyaçları doğrultusunda serbestçe belirlenebilmektedir.

Forward işlemler; merkezi bir pazar yeri olmayan ve bankalarla müşterileri ve broker'ler arasında yapılan işlemlerdir. Vadeli işlemlerin temel özellikleri şöyledir;¹¹

- Forward sözleşmeler standart sözleşmeler değildir. Sözleşme taraftarları birbirlerini çok iyi tanıyan ve birbirlerine güvenen kişilerdir,
- Sözleşmeni taraflar serbestçe belirleyebilirler,
- Forward sözleşmede işlem yapılması için aracı kuruma ihtiyaç yoktur. Bu nedenle aracı kuruluşlara komisyon ödemezler,
- Forward sözleşmeleri, üçüncü kişilere devredilmez. Bu nedenle, sözleşmelerin iptal edilmesi de tarafların mutabık kalmalarıyla mümkündür. Forward işlemler teslimle son bulur,
- Forward sözleşmelerin, vadesi geldiğinde tarafların yükümlülüklerini yerine getirmeleri gerekir. Ancak, sözleşme taraflarının anlaşmaları sonucu, forward sözleşmenin vadesi uzatıla bilinir,
- Forward sözleşmede, sözleşmenin gerçekleşme anına kadar, tarafların birbirine ödeme yapmaları söz konusu değildir.

⁹ Nuray KONDAK, *İşletmelerde Finansman Sorunu ve Çözüm Yolları*, İstanbul: Der Yayınları, 2002, s. 271.

¹⁰ Sinan ASLAN, *Altın ve Altına Dayalı İşlemler Muhasebesi*, İstanbul: Altın Borsası Yayınları – 3, 1999, s. 227.

¹¹ BAŞOĞLU, s. 344.

Forward sözleşmeler vade sonlarında sözleşmenin yapıldığı tarihte belirlenen forward değeri üzerinden gerçekleştirilir. Vade süresi içinde gerçekleşen cari fiyatlardaki değişimler dikkate alınmaz.¹² Forward sözleşmelerde vade bitiminde oluşan fiyat, sözleşmede belirlenmiş olan fiyattan yüksekse sözleşme sahibi kazançlı durumda olur ve sözleşme sahibinin elde ettiği bu kazanç **prim** olarak adlandırılır. Eğer fiyat sözleşmede belirlenmiş olan fiyattan düşük olarak gerçekleşirse sözleşme sahibi zarar eder ki buna **iskonto** denir. Forward sözleşmelerinde gelecekteki fiyatı belirleyen unsurlar, finansal varlığın bugünkü değeri, onu gelecekteki bir döneme taşımanın maliyeti ve onu elde tutmanın getirisidir.

Forward sözleşmeleri üç çeşittir:

1. Döviz Forward Sözleşmeleri
2. Faiz Forward Sözleşmeleri
3. Ticari Mal Forward Sözleşmeleri

a) Döviz Forward Sözleşmeleri

Yabancı para piyasaları oldukça büyük ve karmaşık yapıya sahiptir. Birçok finansal kuruluş ve çeşitli ülkelerin merkez bankaları, son teknolojik iletişim sistemleri ve bilgisayarlarla bu sistem içindeki yerlerini almışlar. Bu piyasalarda işlemler çok kısa sürede ve etkin olarak yapılmaktadır. Büyük bankaların çoğunluğunda “forward desk” denilen özel işlem odaları vardır. Bu odalar forward kontratla ilgili işlemler için ayrılmışlardır.

Bir yabancı para (döviz) kontratı iki taraf arasındaki belirli tutardaki bir yabancı paranın başka bir para birimine çevrilerek, bugünden belirlenmiş geleceğe ait bir tarihte veya bir zaman periyodu içinde teslimi konusunda yapılan bir anlaşmadır.¹³ Teslimi yapılacak yabancı parayla ilgili döviz kuru, kontratın hazırlandığı tarihte, bu tarih ile teslim tarihi arasında kalan süre boyunca oluşabilecek döviz kuru değişiklikleri dikkate

¹² Mehmet İSLAMOĞLU, “Türev Ürünlerde Forward İşlemler; forward sözleşmelerin tekdüzen hesap planına göre muhasebeleştirilmesi”, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2002, s. 12 .

¹³ Nurgül R.CHAMBERS, *Türev Piyasalar*, 1. Basım, İstanbul: Avcıol Yayınevi, 1998, s. 43.

alınmadan sabitleştirilmektedir. Bu tür kontratlarda vade 30 gün ile 180 gün arasında değişmektedir.

Döviz forward sözleşmeleri, uluslararası tezgah üstü piyasalarda gelişmekte olan ülkelerin işlem gören en likit türev ürünü niteliğinde olup, bu ülkelerde türev ürünlerde gözlemlenen büyümenin de katalizörü olarak kabul edilmektedir. Finansal piyasalar açısından bakıldığında, döviz forward sözleşmelerinin faydası, gelişmekte olan ülkelerde işlem yapan ve o ülkenin yüksek getiri sağlayan finansal ürünlerini o ülkenin parası cinsinden alıp satan yatırımcılara ilgili ülkenin para birimi devalüe edildiği zaman, karşı karşıya kalabilecekleri kur riskinden korunma imkanı sağlamasıdır.¹⁴

Forward piyasalarında, döviz forward işlemlerinde taraflar açısından anlaşma süresi boyunca döviz kur garantisi sağlanır. Garanti veren taraf ise, genellikle döviz forward sözleşmeleri ile ilgili işlemleri gerçekleştiren bankalar ve brokerlerdir.¹⁵

Forward döviz sözleşmelerinde, vade, uygulanacak döviz kuru, döviz tutarı, ödeme veya teslimatın yapılacağı yer, banka hesap numarası, tarafların kimliği gibi bilgiler yer alır. Forward döviz piyasaları, genellikle kişilere ileri bir tarihte, bugünden döviz kuru garantisi sağlar.

Forward döviz işlemlerinde uygulanan kurlara, vadeli teslim kuru adı verilir. Bu kurlar cari kurlardan farklıdır.¹⁶

Forward döviz kurları, genellikle cari kurlarla karşılaştırmalı olarak verilir. Eğer, vadeli kur, cari kurdan yüksekse aradaki fark **forward primi** denir. Eğer, vadeli kur, cari kurdan düşükse aradaki farka **forward kur iskontosu** denir.

b) Faiz Forward Sözleşmeleri

Faiz forward anlaşmasında taraflar belirli tutardaki ana paraya, ileri bir tarihte, belli bir süre için uygulanacak faiz oranı üzerinden anlaşılır. Bu orana forward faiz

---

¹⁴ YILMAZ, s. 39.

¹⁵ KONDAK, s. 209.

¹⁶ CEYLAN, s. 381.

oranı denir.¹⁷ Burada tarafların amacı kendilerini ileride oluşabilecek faiz değişikliklerine karşı korumaktır. Alıcı olan taraf olası faiz artışların karşı, satıcı olan taraf da olası faiz düşüşlerine karşı kendilerini korumaya çalışırlar.

Faiz forward sözleşmelerinde, faiz swap'ında olduğu gibi, sözleşmeye konu olan taraflardan alıcı veya satıcıdan herhangi birinin, anaparayı almak veya vermek gibi bir yükümlülüğü yoktur. Dolayısıyla sözleşmeye konu olan ana para sadece nominal (kayıtlı değer) bir değerdir ve tarafların bu tutarı birbirlerine ödemesi söz konusu olmamaktadır. Tarafların üzerinde anlaştığı husus, sözleşmeni yapıldığı tarihte belirlenen faiz oranı ile vade tarihinde gerçekleşen faiz oranı arasındaki farkın ödenmesidir.¹⁸

Forward faiz anlaşmaları ile forward döviz anlaşmaları arasında önemli farklılık yoktur. Forward faiz anlaşmalarına taraf olanların amacı, kendilerini ilerideki faiz değişmelerine karşı korumaktır. Burada kredi kullanan işletme, kendisini gelecekteki faiz artışlarına karşı korumaya çalışırken, kredi veren taraf ise, gelecekteki olası faiz düşüşlerine karşı korumaya çalışmaktadır. Bu nedenle, forward faiz anlaşmalarla ilgili taraflar, belirli bir süre için, gelecekteki bir tarihte, belirli bir ana paraya uygulanacak olan faiz oranı üzerinden anlaşılırlar. Vade sonunda, spot faiz oranları ile, anlaşmayla belirlenmiş faiz oranları karşılaştırılır. Karşılaştırma sonucuna göre, bir taraf diğer tarafın zararını karşılarlar. Örneğin; kredi alan taraf 5 milyon dolar için %9 faiz oranından forward faiz anlaşması yapmış ve vade bitiminde faizler %10'a yükselmişse, kredi kullanan işletme kredi verene %1 faiz ödemesini yapar.

c) Ticari Mal Forward Sözleşmeleri

Ticari mal forward sözleşmeler, taraflardan alıcıya, sözleşme tarihinde belirlenen belirli bir malı (pamuk, buğday, koyun, hayvan sürüsü ve b.), gelecekteki belirli bir tarihte, sözleşme tarihinde saptanan bedelle alma yükümü yükleyen, satıcıya da aynı koşullarda satma yükümlülüğü yükleyen bir anlaşmadır.¹⁹ Sözleşmeye taraf olan alıcı, gelecekte çeşitli nedenlerle bağlı olarak meydana gelebilecek fiyat artış riskinden

---

¹⁷ CHAMBERS, s. 48.

¹⁸ İSLAMOĞLU, s. 19.

¹⁹ İSLAMOĞLU, s. 22.

korunmak maksadıyla, satıcı ise alıcının aksine fiyatların düşmesine karşı önlem almaktadır. Sözleşme vadesi gelmeden kar yada zararın oluşup oluşmadığı anlaşılmaz. Sözleşmeye taraf olanlar vadedeki spot fiyata göre kar yada zarar ederler. Sözleşmenin taraflarından birinin karı diğerinin zararı olmaktadır.

Taraflar sözleşmeye taraf olmakla salt fiyattaki dalgalanmaların kendileri için yarattığı belirsizlikten korunmakla kalmazlar aynı zamanda nakit akışlarını yönetme ve bütçe planlarını bu kesin nakit akışı çerçevesinde daha kolay yapma imkanına sahip olurlar.

1.2.1.2. Futures Sözleşmeler

Futures sözleşmeler (gelecek sözleşmeler), belirli bir kalite ve belirli bir miktarda mal, döviz, tahvil, hisse senedi gibi varlıkların belirlenen yer ve tarihte alım veya satımını sağlayan sözleşmelerdir. Futures sözleşmelerde fiyatın dışındaki tüm kapsam ve özellikler standart hale getirilmiştir. Futures sözleşmelerini satan taraf belirli bir miktarda malı belirli tarihte teslimini taahhüt ederken alıcı da sözleşme konusu olan malı alacağını taahhüt etmektedir.²⁰ Futures sözleşmeleri, mal, döviz, menkul kıymet, faiz, endeks ve opsiyonlar üzerine yapılabilmektedir.

Tarımsal, metalürjik veya mali ürünlerden hangi birinde olursa olsun, futures piyasalarının temel işlevi, fiyat dalgalanmalarının yarattığı risklerin yönetim mekanizmasını sağlamaktır.²¹ Bu nedenle futures piyasaları hem sanayicilerin, hem mal üreticilerin hem de mali risk pozisyonu tutmak zorunda olan firmaların bu risklerini, söz konusu riskleri üstlenmek isteyen taraflara devri işlevini görür.

Futures sözleşmelerin imzalanması sırasında taraflar birbirlerine hiçbir ödemede bulunmamakta veya herhangi bir finansal aktifi fiziksel olarak birbirlerine transfer etmemektedirler. Ancak sözleşmeyi sayan taraf, bağlayıcı olması açısından karşı taraftan bir miktar prim almaktadır.

Vadeli kontratların temelini oluşturan futures kontratları, spot piyasaların çeşitli mallarda arz ve talep dengesizliklerini ortadan kaldırmak amacıyla bir zorunluluk olarak

²⁰ Vefa TOROSLU, *Çağdaş Finansal Teknikler*, İstanbul: Beta Yayınevi, 2000, s. 79.

²¹ Ayşe Eyüboğlu AKSEL, *Futures Piyasaları*, İstanbul: SPK Yayınları, 1995, s. 35.

ortaya çıkmıştır. Ancak daha sonra futures sözleşmelerinin spekülâtif amaçlarla da yapıldığını görüyoruz.

Futures piyasalarında alım – satım, borsalarda halka açık yüksek sesle pazarlık (open outcry) yöntemi ile yapılmaktadır.²²

Futures işlemler, genel olarak komisyoncu olarak adlandırılan aracı kurumlar aracılığıyla alınıp satılırlar. Bu firmalara ABD’de “**Futures Commission Merchants**” (FMC) adı verilir. FMC’ler ülkede tüm futures ve opsiyon piyasalarının denetim ve gözetim işlevini üstlenmiş olan “**Commodities Futures Trading Commission**” (CFTC) üyesidirler.²³

Futures piyasalarda işlem yapabilmesi için piyasada iki grubun işlem yapması gerekir. Bunlar korunmacılar ve spekülâtörlerdir. Korunmacılar mal üreticileri veya sözleşmeye konu malları ellerinde bulunduranlardan olup, bu malları ellerinde bulundurmaktan dolayı karşılaşılabilecekleri risklerden korunmak isterler. Spekülâtörler ise piyasada mal ve finansal araçlarda görülen fiyat dalgalanmaları nedeniyle kar elde etmek amacıyla hareket ederler. Bunların malın veya finansal araçların kendisi ile değil, bunların fiyat hareketlerinden doğabilecek potansiyel kazançlar ile ilgilenirler.

Korunmacılar ve spekülâtörler tarafından alım satımı yapılan futures sözleşmeler organize bir piyasada veya borsada işlem görürler. Borsada bütün alım satım işlemleri takas odası aracılığı ile yerine getirilir. Takas odası alıcı ve satıcı arasında bağlantı kurar bu oda her işlem gününü sonunda üyelerinin kazanç ve kayıplarını hesaplar. Sözleşmede her bir tarafın aldığı pozisyona göre marj yatırması gerekir ki buna da **Başlangıç Marjın** denir.²⁴ Bu teminat yani “Başlangıç Marjın” işlem değerinin %10 - %20’si gibi yatırılır ve bedelin geri kalan kısmının teslimat tarihinde ödeneceği taahhüt edilir.²⁵ Eğer bir hesaptaki varlığın belirlenen bir **sürdürme marjını** (izin verilen en düşük marj) seviyesine yada daha altına düşmesi durumunda hesaba, hesabı başlangıç marjın seviyesine çekecek kadar varlık yatırılması istenir. Bu şekilde takas merkezi kendisini azda olsa riskten korur. Teminat yatırılmasındaki amaç, alıcı ve satıcıların sözleşmeden doğan yükümlülüklerin yerine getirilmesinden sonra başlangıç teminatı

---

²² AKSEL, s. 48.

²³ Sadi UZUNOĞLU, *Yeni Finansman Teknikleri*, 2. Baskı, İstanbul: Strata Yayınevi, 1998, s. 60.

²⁴ Mehmet Baha KARAN, *Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi*, 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi, 2001, s. 569.

²⁵ KONDAK, s. 277.

iade edilir. Eğer sözleşme fiyatlarında olan bir değişiklik nedeniyle müşterinin günlük bir kaybı doğmuş ise bu kayıp miktarı müşterinin teminat hesabından düşülür.

Bu hesabın belli bir miktar altına düşmesi istenmez. Eğer belirli bir miktarın altına düşerse müşterinin tekrar para yatırması istenir. Sözleşmedeki fiyat artışı nedeniyle bir kar söz konusu olursa, bu kar müşterinin depozit hesabına eklenir.

Futures sözleşmelerinde, performans dönemi veya kazanç veya kaybın hesaplanması, günlük olarak yapılmaktadır. Günlük işlemlerin kapatılması işlemiyle, futures işlemi yapan kişinin kağıt üzerindeki kazançlarını ve kayıplarını nakit olarak alması söz konusu olur.²⁶

Futures sözleşmesi, hem alan hem de satan (uzun pozisyon ve kısa pozisyon sahibi) tarafları yükümlülük altına sokar. Futures işlemlerinde, **Takas Merkezi** alıcıya satıcı, satıcıya alıcı konumundadır. Futures sözleşmelerinde, taraflar birbirlerine karşı değil takas kurumuna karşı sorumlu olduğundan taraflar birbirlerinin kredi riskini hesaplamakla uğraşmazlar. Gelecek sözleşmelerinde, Takas Merkezi ile pozisyon sahibi taraflar arasında sözleşmenin vadesi dolmadan para transferi gerçekleşebilir. Futures sözleşmeleri likit olduklarından işlem maliyetleri düşüktür.²⁷

Futures piyasalarında pozisyon tutan biri, bu pozisyonu vade sonunadek bekletmeyebilir. Zaman içinde aynı tarihli ve aynı sayıda (farklı fiyat olabilir) futures kontratı üzerinden bir karşıt ticarete girmek suretiyle pozisyonu kapatabilir.

Futures piyasalarında açılan kontratlar, çoğu kez mal teslimine gerek kalmadan ve kontratlar süre bitiminden önce piyasada satılarak kapatılır.²⁸ Ancak belli durumlarda, pozisyon sahibi, mal teslim etme ve mal teslim alma konusunda ısrarlı olur. Teslim işlemi kontrat ayında gerçekleşir. Eğer mal teslim edilmezse takas odası malın teslimi yükümlülüğünü yerine getirir. Böylece mal teslimatı bekleyen taraf, sistemde akşama olduğunda, kanuni sürece girmeden malını beklediği zamanda alabilir.

---

²⁶ BAŞOĞLU, s. 360.

²⁷ İstanbul Altın Borsası Vadeli İşlemler Rehberi, İstanbul: Altın Borsası Yayınları – 4, s. 10.

²⁸ Ümit EROL, Spot ve Vadeli Döviz Piyasası, İstanbul: TBB Yayınevi, Eğitim ve Tanıtım Gurubu Seminer Notları, 2001, s. 27.

Futures sözleşmelerin temel özellikleri:²⁹

- Futures sözleşmeleri uluslararası borsalarda satılır. Futures piyasaları belirli başlı organize futures piyasalarında meydana gelmiştir.
- Futures sözleşmelerde kontrat boyutu sabitlenmiştir. Futures sözleşmeleri standart miktar üzerine yapılırlar. Futures piyasalarındaki farklı uluslar arası borsalarda, aynı ürünün farklı büyüklükteki futures sözleşmeleri alınıp satılmaktadır.
- Futures sözleşmelerin teslim tarihleri standarttır.
- Futures sözleşmelerde yatırılması gereken depozit miktarı günlük olarak belirlenmektedir.
- Futures sözleşmelerde maksimum günlük fiyat değişikliği sınırı bulunmaktadır. Yeniden değerlendirme yoluyla trader'lerin çok fazla kayıplara uğramalarını önlemek amacıyla gelecek piyasalarında futures sözleşmelerine maksimum günlük fiyat değişikliği getirilmiştir. Bu sınıra ulaştığı an o gün için işlemler durdurulur.
- Gün içinde futures anlaşmaların alım – satımının fiyat aralıkları içinde yapılması için minimum fiyat değişikliği sınırlaması da getirilmektedir.
- Futures piyasalarında pozisyon tutan bir kişi bu pozisyonu vade sonuna kadar beklemek zorunda değildir. Zaman içinde aynı tarih ve aynı sayıda (farklı fiyat olabilir) futures sözleşmesi üzerinden bir karşı ticarete giderse pozisyonu kapanmış olur. Burada dikkat edilecek husus iki sözleşmenin de vade tarihinin aynı olmasıdır.
- Futures piyasalarının çalışmasını takas merkezi garanti etmektedir. Riski takas merkezi üstlenmiştir.
- Futures anlaşmalarının maliyetinin bulunmasında en yaygın olarak kullanılan yaklaşım taşıma maliyeti modelidir.

Futures sözleşmeleri dört çeşittir:

1. Döviz Futures Sözleşmeleri
2. Faiz Oranı Futures Sözleşmeleri

---

²⁹ TOROSLU, s. 80.

3. Ticari Mal Futures Sözleşmeleri
4. Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri

a) Döviz Futures Sözleşmeleri

Dünya ülkeleri 1971 yılında sabit kur sisteminden esnek kur sistemine geçmeye başlayınca, esnek, yani arz ve talep koşullarıyla belirlenen döviz kurlarındaki kısa dönemli dalgalanmalar; bu piyasalarda yer alanları, dalgalanmaların yarattığı kur riskine karşı korunmaya itti ve bu ihtiyacın bir sonucu olarak da 1972 yılından başlayarak döviz futures piyasaları ortaya çıktı.³⁰

Döviz ticareti ile uğraşan kişiler dövizde görülen kur değişiklikleri nedeniyle riske maruz kaldıkları gibi, önemli miktarda kazanç da sağlayabilirler. Bir grup girişimci bu kur dalgalanmaları nedeniyle doğabilecek zarara karşı korunmak isterken başka bir grupta spekülasyon amaçlı kazanç elde etmek ister. Döviz kuru değişiminden doğan mali risk ve spekülasyon amacıyla geliştirilen bir türev ürünü de döviz futures sözleşmeleridir.

Döviz futures sözleşmeleri, belli bir dövizin, belirlenmiş sabit bir miktarının, başka bir döviz karşılığında, kuru şimdiden belirlenen ancak dövizlerin teslimini bugünden saptanmış tarihte gerçekleşen sözleşmelerdir.

Döviz futures sözleşmelerde sözleşme satışının gerçekleştirilebileceği belirli borsaların, belirli yabancı paraların standardize edilmiş miktar ve belirlenmiş süre sonunda alınıp satılması taahhüdü gibi bilgiler yer alır.

Döviz futures kontratları, tüm diğer futures kontratlarında olduğu gibi standart döviz miktarlarını içermektedirler.³¹

Futures sözleşmelerde bankalar tarafından veya bankalar arası piyasalarda işlem yapılmaz, bir organize piyasada işlem göre dövizin cinsi, miktarı ve teslim süresi standardize edilmiştir. İşlem gören dövizin cinsi de sınırlıdır. Döviz alıcısına sözleşme sonunda ödeme döviz olarak değil ulusal para cinsinden yapılır.

---

³⁰ EROL, s. 103.

³¹ AKSEL, s. 43.

Döviz futures anlaşmalarda kontrat büyüklüğü aşağıdaki gibidir:³²

İngiliz Poundu (Sterlin)	: 25.000 £
Kanada Doları	: 100.000 \$
Alman Markı	: 125.000 DM*
Japon Yeni	: 12.500.000 ¥ (JP)
İsviçre Frangı	: 125.000 SFr

b) Faiz Futures Sözleşmeleri

Faiz futures sözleşmeleri 1976 yılında geliştirilmiştir.³³ Faiz gelecek sözleşmeleri, faiz gelirlerinin önceden belirlenmiş ileri bir tarihte ve yine önceden belirlenmiş ileri bir faiz oranı üzerinden değiştirilmesi esasına dayanmaktadır.³⁴

Faiz futures kontratları üzerine yapılan işlemler, standart özelliklere sahip para piyasası enstrümanları olarak biliniyor. Faiz futures kontratı satın alan taraf, sabit fiyatla para piyasası enstrümanı içeren bir forward kontrat satın almış gibi oluyor ve kendisine sabit bir getiri sağlamış oluyor.³⁵ Faiz kontratları, mevduatlar (Eurosterlin, Eurodollar, Euro, D.Mark) üzerine düzenlenebileceği gibi faiz getirili menkul kıymetler üzerine de düzenlenebiliyor.

Faiz oranı futures sözleşmesi devlet tahvili, hazine bonusu gibi sabit gelirli bir finansal aracın iki taraf arasında belirlenen fiyattan, ilerideki bir tarihten alım veya satım taahhüdünü içerir. Faiz gelecek sözleşmelerinin temel işlevi, faiz oranlarında ileriye yönelik meydana gelebilecek değişikliklerin yaratacağı mali riski azaltmak veya ortadan kaldırmaktır. Örneğin; iki ay sonra elde edilecek yatırılabılır bir fonun mevduat faiz oranlarındaki olası bir düşüş sonucunda daha az faiz oranı ile yatırılması riskini, faiz gelecek piyasaları aracılığı ile azaltmak veya tamamen ortadan kaldırmak mümkün olabilir.

³² Fulya ALPAN, *Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar*, 1. Basım, İstanbul: Literatür Yayınları, 1999, s. 20.

* 01.01.1999 tarihinden itibaren geri dönülmez olarak 1Euro = 1,95583 DM şeklinde değerlendirilmiştir.

³³ BAŞOĞLU, s. 350.

³⁴ CEYLAN, a.g.i.e. , s. 411.

³⁵ UZUNOĞLU, s. 99.

c) Ticari Mal Futures Sözleşmeleri

Bu tür sözleşmeler; altın, buğday, şeker, kahve, mısır, soya, ham petrol, dondurulmuş tavuk, pamuk gibi mallar üzerine düzenlenen sözleşmelerdir.³⁶

Futures sözleşmeye konu olan mallar için kota sistemi kullanılır. Kota'da sözleşmenin miktarı ve birim fiyatı belirlenir. Finansal yayın organlarında genel olarak açılış, en yüksek, en düşük ve her teslim ayı için kapanış fiyatı ve her mal türünde yer alan sözleşme sayısı bulunur.

d) Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmeleri

1970'li yıllarda uygulanmaya başlayan bu türler, belirli bir hisse senedi endeksinin nominal değeri üzerinden alınıp satılmasını sağlayan futures sözleşmeleridir.³⁷

Gelecek endeks sözleşmeleri, belirli bir borsa fiyat endeksi ile değeri belirlenen hisse senedi portföyünün, ileri bir tarihte fiyatı bugünden belirlenmek koşulu ile alınıp satılmasını içerir.³⁸ Endeks futures sözleşmeleri, yatırımcıların belirli bir fiyat ve vadedeki endeksleri alıp satması işlemidir.

Hisse senedi endeksi gelecek sözleşmelerinin vadeli Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarının üçüncü cumasında sona erer. Hisse senedi endeksi gelecek sözleşmelerindeki hisse senetleri, vade sonunda teslim edilmez. Vade gününde ödeme peşin olarak yapılır. Futures sözleşmenin fiyatı ile piyasa değeri arasındaki fark, kar veya zararı oluşturur.

Borsa endekli futures anlaşması vadesi geldiğinde, spot piyasadaki endeks değeri ile futures anlaşmada belirlenen endeks değeri arasındaki fark, futures anlaşmayı alan ve satan tarafa nakit olarak ödenmektedir.³⁹

³⁶ TOROSLU, s. 82.

³⁷ Serpil CANBAŞ ve Hatice DOĞUKANLI, *Finansal Pazarlar*, 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 1997, s. 86.

³⁸ CEYLAN, a.g.s.e. , s. 412.

³⁹ ALPAN, s. 35.

1.2.1.3. Swap Sözleşmeler

Swap işlemleri, Avusturya, Macaristan ve Çekoslovakya arasında, Birinci Dünya Savaşı sonrasında özellikle döviz gereksinimini karşılamakta güçlük çeken ülkelere ödeme kolaylığı sağlamak üzere kullanılmıştır.⁴⁰

Döviz dalgalanmalarının ortaya çıkardığı riski azaltmada oldukça önemli bir yöntem olan swap işlemleri de son yıllarda çok yoğun bir uygulama alanı bulmuştur. Swap piyasasındaki bu gelişme hiç beklenmeyen boyutlara ulaşmış ve 1984 yılında 75 milyar doların üzerinde swap işlemi gerçekleştirilmiştir. Swap piyasasının devamlılık göstermesinde ve büyümesinde en önemli etken bu piyasanın, çeşitli potansiyel kullanıcılarının diğer finansal araçlarla karşılanamayan isteklerini karşılayabilme kabiliyetidir.⁴¹

Swap'ın Türkçe karşılığı "takas", "değiştirme", "bir şeyi bir şeyle takas etmek" demektir.

Swap, iki taraf arasında, önceden belirlenen bir sistem içerisinde, belirli bir finansal varlıktan kaynaklanan gelecekteki nakit akışlarının değiştirilmesi konusunda yapılan bir sözleşmedir.⁴² Başka bir deyişle swap, dış ticaretteki karşılaştırmalı (mukayeseli) üstünlük kuramının finans pazarlarına uygulanmasıdır. Swap'ta amaç, faiz oranları ile döviz kurlarında kaydedilen dalgalanmaların yarattığı riski minimize etmektedir.

Swap işleminin özü, alacakların bulunduğu finansal piyasadaki konumuna dayanarak, bir tarafın diğer bir tarafa karşı sağladığı görece üstünlüğü, arbitraj amacıyla değiştirmesidir. Böylece, finansal piyasadaki konumu nedeniyle görece maliyet üstünlüğüne ulaşılabilmesine olanak sağlamaktadır.

Swap işlemleri aynı zamanda borçlanma maliyetlerini azaltan bir finansman tekniğidir. Faiz oranları ile döviz kurlarında meydana gelen dalgalanmaların yarattığı riskleri en aza indirmek amacıyla geliştirilen bir finansal tekniktir. Swap sözleşmeler, tezgah üstü veya organize borsalar dışında işlem gören finansal türevlerdir.⁴³

⁴⁰ BAŞOĞLU, s. 417.

⁴¹ Swap Teknikleri ve Uygulamaları, İstanbul: İktisat Bankası Yayınları 2, s. 3 .

⁴² CEYLAN, a.g.i.e. , s. 235.

⁴³ Ali CEYLAN, İşletmelerde Finansal Yönetim, 7 Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi, 2001, s. 524.

Swap işlemleri 1923 yılından itibaren finans sisteminde uygulanmasına rağmen asıl olarak 1970'li yıllardan sonra büyük çapta kabul görmüş ve yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. İlk swap işlemi 1923 yılında Avusturya Merkez Bankası tarafından gerçekleştirilmiştir. Avusturya Merkez Bankası, spot piyasada İngiliz Sterlini karşısında Avusturya Şilini satıp, vadeli piyasada satın almıştır.⁴⁴

Swap işlemlerinde taraflar fon kullanıcılar ve aracılar olmak üzere iki gruba ayrılır.⁴⁵ Birinciler fon kullanıcılarıdır. Bunlar ekonomik ve mali nedenlerle faiz ve döviz riskini azaltmak isterler. İkinciler ise aracı kurumlardır. Bunlar da komisyon almak ve kar elde etmek amacındadırlar. Fon kullanıcılar, firmalar, bankalar, sigorta şirketleri, devlet kurumları, uluslar arası finans kuruluşları ve devletler olabilirler.

Bir swap işlemine taraf olan kişi, kendi pozisyonunu başka bir yatırımcıya satabilir. Swap işleminin yeni tarafları eski tarafların swap işlemindeki bütün sorumluluklarını kabul etmesi gerekir.⁴⁶

Yapılan anlaşmalarda, spot kur esas alınmaktadır. Her iki kredinin faiz ödemeleri aynı dönemlerde yapılmaktadır. Bunun nedeni, taraflardan birinin anlaşmalardaki yükümlülüğünü yerine getirmemesi durumunda, diğer tarafında anlaşmaya uymama hakkını kullanabilmesidir. Anapara ödemeleri ise, vade sonunda gerçekleştirilmektedir. Bu sözleşmelerde vade 5-10 yıl arasında değişmektedir. Faiz oranları sabit olup, ilgili ülkelerdeki faiz oranlarıdır.

Swap piyasasına katılanlar, gelecek piyasalarında olduğu gibi, fiyatların her gün yeniden belirlenmesini isterler. Eğer faiz oranları düşerse, sabit faiz ödeyen taraf açısından sözleşmenin fiyatı düşer. Böylece söz konusu taraf, kayıpla karşı karşıya kalır. Çünkü, piyasada faiz oranları düşerken, kendisi sabit faiz ödemekle yükümlü olduğundan, piyasa faiz oranından daha yüksek faiz ödeyecektir. Bu durumda swap işleminin kendisi için bir değeri kalmayacak ve sözleşmeyi devredecektir. Buna karşın, değişken faiz ödemekle yükümlü olan taraf, faiz oranlarının düşmesinden kazançlı çıkacak ve kendisi açısından swap işleminin değeri artacaktır. Çünkü, piyasada faiz oranları düştüğünden, değişken faizle ödeme yapacağından, düşük faizle ödeme yapacaktır. Bu durum, elinde sabit getirili bir menkul kıymet tutan yatırımcının

⁴⁴ Vefa TOROSLU, *Çağdaş Finansal Teknikler*, İstanbul: Beta Yayınevi, 2000, s. 126.

⁴⁵ TOROSLU, s. 127.

⁴⁶ KONDAK, s. 219.

durumuyla aynıdır. Faiz oranları yükseldiğinde ise tersi durum söz konusu olacaktır. Swap pozisyonlarında faiz farklılıkları, çok azda olası kur riskine açıktır.

Swap sözleşmeleri üç çeşittir:

1. Döviz Swap Sözleşmeleri
2. Faiz Swap Sözleşmeleri
3. Ticari Mal Swap Sözleşmeleri

a) Döviz Swap Sözleşmeleri

Sabit faizli döviz swap'ı (para swap'ı), farklı para birimlerinden oluşan aynı büyüklükteki iki ayrı ana paranın (döviz), vade tarihinde orijinal birimleri ve önceden anlaşılmış bir kur üzerinden geri ödenmek üzere birbiriyle değiştirilmesi anlamına geliyor.⁴⁷ Yani taraflar, farklı dövizler cinsinden, fakat spot kuru üzerinden mutabık kalınmış anapara borçlanmasına gidiyorlar. Swap yolu ile taraflar birbirlerine hem faiz, hem de anapara ödemesinde bulunmak zorundadırlar.

Değişken faizli döviz swap'ı ise sabit faizli döviz swap'ından daha farklı özellikler taşıyor. Yani, taraflar değişken faizli döviz swap'ından yalnızca döviz swap'ı değil faiz swap'ı da yapıyorlar.

Para swap'ının yapılmasında başlıca iki neden vardır. Bunlardan birincisi istenen cinse swap edilmesi ve başka para cinsinden kredi bulunup, bunun istenen cinse swap edilmesidir. Diğer bir neden daha düşük faiz sağlamak amacıyla. Bunun için istenen para cinsi yerine daha düşük faizli başka bir para cinsinden kredi temin edilir ve istenen para cinsine swap edilir.⁴⁸ Para swap'ı genel olarak 2-10 yıl arasında vadelerde düzenlenir ve minimum işlem büyüklüğü 3-5 milyon dolar arasında değişir.

Swap işleminde taraflar birbirlerine bugün sattıkları dövizleri önceden belirlenen vade gününde geri almak üzere anlaşma yapmaktadırlar. Ancak ilgili dövizlerin forward kuru, spot kurdan farklı olabilmektedir. Burada iki dövizden piyasa faiz oranı düşük olan döviz spot piyasada satın alan taraf, forward işlemdeki ıskontoyu üstlenmektedir.

---

⁴⁷ UZUNOĞLU, s. 85.

⁴⁸ CEYLAN, a.g.s.e. , s. 528.

Böylece bir taraf yüksek faiz getirisi olan döviz spot piyasada satın almakla diğer tarafa kıyasla daha yüksek faiz getirisi elde edebilmektedir. Dolayısıyla taraflardan biri prim, diğeri ise faiz farkı geliri elde edeceklerdir. Bu şekilde, bunların gelir açısından birbirlerine üstünlüğü swap ticareti sonucu söz konusu olmayacaktır. Sadece tarafla farklı vadelerdeki açık döviz pozisyonlarını kur riskine karşı korumuş olacaktır.⁴⁹

Döviz swap'ı üç aşamadan oluşur;⁵⁰

1. Aşama, anaparanın değiştirilmesi;

Swap işleminin başlangıcında, iki taraf anaparaları anlaştıkları kur üzerinden, genellikle spot kur üzerinden değiştirirler. Swap işlemi, aracı banka veya swap banka gerçekleştirir.

2. Aşama, faizlerin değiştirilmesi;

Swap anlaşması içerisinde faiz swap'ı da varsa, taraflar, swap ettikleri paralar için karşılıklı faiz öderler. Genellikle karşılıklı ödenen faizler, aracı bir banka tarafından gerçekleştirilir.

3. Aşama, anaparaların vade sonunda iade edilmesi;

⁴⁹ Niyazi ERDOĞAN, Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi & Çağdaş Finansman Teknikleri, 1993, s. 40.

⁵⁰ Ali CEYLAN, a.g.i.e. , s. 258.

Vade sonunda her iki taraf anaparaları birbirlerine iade ederler. Döviz swap'ında her iki taraf, swap sona erdiğinde geçerli kuru bildirdikleri için, döviz kuru riskine tamamen korunmuş olmaktadır.

Swap'ın vadesi sonunda her iki taraf anaparaları geri verirler. Burada önemli olan nokta vade bitiminde gerçekleştirilen bu takas, başta anlaşılmış miktarlar üzerinden olacağından, geçerli döviz kuru, swap işleminin başlangıcında geçerli olan döviz kuru olacaktır.

b) Faiz Swap Sözleşmeleri

Faiz swapları, genelde farklı borçlanma kaynaklarından benzer vadeli ve aynı miktarda borçlanmış olan birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini yaygın olarak aracı bir banka yoluyla faiz swap'ı uygulaması, taraflardan birinin sabit faizle, diğerinin ise değişken faizle borçlanıp bu yükümlülüklerini takas etmeleri şeklindedir.⁵¹

Faiz swapları genellikle farklı borçlanma kaynaklarından, benzer vadeli ve aynı miktarda borçlanmış olan birbirinden bağımsız iki tarafın, faiz ödeme yükümlülüklerini yaygın olarak aracı bir banka yoluyla takas etmeleri biçiminde ortaya çıkıyor.

Yükümlülükleri birbirlerine devreden tarafların amacı, mevcut aktiflerin veya borçların faiz bazını değiştirmek olabileceği gibi, borçlanma maliyetlerinin düşürülmesi de olabiliyor.

Klasik faiz swap'ı uygulamasında işlem yapılırken yalnız faiz ödemeleri el değiştiriyor, anaparalarla ilgili bir tasarrufta bulunulmuyor. Böylece bir finansman kaynağından kredi temin eden şirketlere, kredi faizlerinin ödeme şeklini değiştirme olanağı sağlıyor.

Faiz swap'ı genellikle bir tarafın sabit, bir tarafın da değişken faiz olması durumunda uygulanır. Ancak her iki tarafın faizinin değişken faiz olması durumunda da swap yapılabilir. Buna “**baz swap**’ı” adı veriliyor.

---

⁵¹ UZUNOĞLU, s. 83.

Baz swap'ında iki tarafın da faizi değişken ancak farklı baza dayanıyor.⁵² Burada taraflardan biri diğerine değişken bir faiz akışını satıp, karşılığında bir başka değişken faiz tabanına göre hesaplanmış bir faiz akışını alıyor.

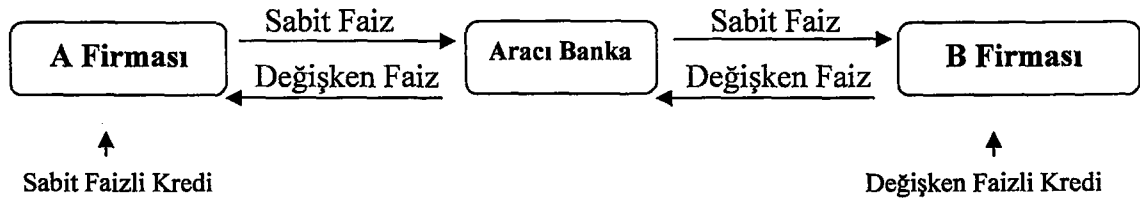
Kredi değerliliği yüksek firmalar swap işlemi yaparak Libor'dan daha düşük değişken faizli fon yaratabilmektedir. Öyle ki bazı firmalar sırf bu amaçla Euro tahvil çıkarmakta ve bunu kredi değerliliği düşük firmalarla swap ederek Libor'dan daha düşük faizli fon elde etmektedir.⁵³

Faiz swap'ın avantajlarından bir tanesi faizlerdeki değişimlerden doğabilecek riski kontrol etme imkanı sağlamasıdır.

Faiz değişimi, iki tarafın anlaştıkları varsayılan bir anapara tutarı üzerinden yapılmaktadır. Bu tutar faiz ödemelerinin hesaplanmasında kolaylık sağlamaktadır.

Faiz swap'ı, işletmelere kredi sağladıktan sonra, bu kredilerin faizlerini arzu ettikleri biçimde ödeme imkanı sağlamıştır. Faiz swap'ının hızlı gelişme nedeni, swap yapan her iki tarafın da bu işlem sonucunda kredi maliyetlerini ucuzlatabilmeleridir. Kredi değerliliği daha yüksek olana, swap işlemi için bir prim ödemekte ve bu prim her iki tarafın da ilk temin ettikleri kredilerin daha ucuz hale gelmesini sağlamaktadır.⁵⁴

Faiz swap'ı şöyle gösterilebilir:⁵⁵

A firması kredi değerliliği yüksek olduğu için sabit faizli borç piyasasından cazip koşullar ile borçlanabilmektedir. B firması ise uzun vadeli borç piyasalarında kredi değerliliği daha düşük, buna karşılık kısa vadeli borç piyasalarında durumu daha iyidir. Bu durumda aracı bir banka, iki firmanın faiz yükümlülüklerini birbirleri ile swap etmesini sağlar. Böylece her iki taraf da faiz iyileştirmesi sağlamış olur. Faiz swaplarında anaparanın ne başlangıçta ne de vade sonunda takas edilmesine gerek

⁵² UZUNOĞLU, s. 85.

⁵³ Swap Teknikleri ve Uygulamaları, İstanbul: İktisat Bankası Yayınları 2, s. 7.

⁵⁴ CEYLAN, a.g.i.e., s. 249.

⁵⁵ TOROSLU, s. 129.

yoktur. Her iki faiz akışı da aynı varsayımsal anaparaya dayalı olduğundan faiz ödemeleri borcun vadesi süresince yerine getirilir.

c) Ticari Mal Swap Sözleşmeleri

Ticari mal swapları, organize mal borsalarında kısa vadeli korunma araçları mevcut olmasına karşın, uzun vadeli korunma araçlarının olmaması nedeniyle ortaya çıktı. Uzun dönemde mal arzı garantisi ve fiyat dalgalanmalarına karşı korunma gereksinimi ticari mal swaplarını ortaya çıkardı.⁵⁶

Taraflar swap sözleşmesi ile her hangi bir mal için sabit bir faiz oranı ve fiyat belirleyebilirler. Burada döviz swap'ındaki dövizin yerini malın fiyatı almaktadır.

Mal swap'ı ile üretici ve kullanıcılara uluslar arası mal borsalarındaki fiyat hareketlerinden korunma olanağı sağlanır.⁵⁷ Üretici, gelecekte üreteceği malı sabit bir fiyattan bir bankaya karşılığında üretip sattığı malın pazar fiyatına bağlı bir endekse dayalı olarak satar. İleride malın spot fiyatı sabit fiyatın üzerine çıkarsa aradaki farkı bankaya öder. Mal swap'ı ile mal üreticisi, mal borsalarındaki belirsizliğe karşı kendini güvenceye alır. Eğer, ürettiği malın talebi artar ve fiyatlar yükselirse, bu durumda riski üstlenen banka karlı çıkar.

Mal swap'ı sözleşmelerine göre, tüketiciler veya mal kullanıcıları, bankalara sabit fiyat ödeyerek, bankalardan değişken fiyattan mal alma hakkına sahip olurlar. Bu durumda, eğer malın fiyatı artıyorsa, tüketiciler veya kullanıcılar haklarını kullanarak kar elde ederler. Ancak, eğer spot fiyatlar düşüyorsa kar fırsatı ortadan kalkacaktır.

1.2.2. OPSİYON SÖZLEŞMELERİ

Opsiyon kavramı eski Yunan ve Roma'da bilinmesine rağmen gerçek anlamda ilk uygulamaları 17. yüzyılda Hollanda'da başlayan lale çılgınlığıyla ortaya çıkmıştır. Opsiyon, koşulların uygulamaya girmesi için hiçbir mekanizmanın kullanılmadığı

---

⁵⁶ UZUNOĞLU, s. 87.

⁵⁷ CEYLAN, a.g.i.e. , s. 268.

Hollanda'da 1636 krizi ile bir çok spekülör iflas etmiştir.⁵⁸ 19. yüzyılda özellikle tarım ürünlerinde alım ve satım opsiyonları İngiltere ve ABD'de başlamıştır.

Daha sonra, 1900'lü yılların başında, kendilerini Alım Satım Broker'leri ve Dealer Birliği olarak tanımlayan bir grup firma, opsiyon piyasalarını oluşturmuşlar. Birlik üyelerinden biri bir opsiyon satıcısı bulurdu. Bulamadığı durumlarda kendisi bir opsiyon satıcısı olurdu. Bu şekilde oluşturulan piyasalar “**tezgah üstü piyasalar**” olarak tanımlanır. Bu piyasada alıcı ve satıcı bir borsada karşılıklı olarak bir araya gelmezler.

Kişisel yatırımcıların yanında, bankalar ve şirketler de borsalarda işlem yapar. Çünkü, borsada işlem yapmak, opsiyona taraf olan müşteri veya bankadan doğabilecek riski gidermek için var olan yollardan birisidir.

1973 yılı opsiyon piyasalarının gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu yılda dünyanın en eski borsası olan **Chicago Ticaret Odası (CBT)**, hisse senetleri üzerine yazılı opsiyon alım satımını yapmak üzere **Chicago Opsiyon Borsası (CBOE)**'ni açtı. Böylece opsiyonlar organize edilmiş resmi borsalarda işlem görmeye başladılar. Kısa bir süre sonra tahviller, yabancı para, emtia ve borsa endekslerine dayalı opsiyonlar da bu organize borsalarda yaygın olarak alınıp satılmaya başladılar.⁵⁹

Opsiyon, sahibine bir aktifi daha önce belirlenmiş bir fiyatla belli bir zaman dönemde satın alma (yada satma) hakkı veren sözleşmelerdir.⁶⁰

Opsiyonların temel özellikleri; riske karşı korunma , kaldıraç etkisi, esneklik, likidite ve şeffaflıktır.⁶¹ En önemli yararı ise, çok küçük sermaye ile, çeşitli ürünler üzerine büyük tutarlarda yatırım yapma olanağı tanınmasıdır.

Opsiyon sözleşmesi ile taraflardan birine sözleşmedeki haklarını kullanmak yada bu haklarından caymak (vazgeçmek) seçeneğini tanıırken; diğer tarafa, hak sahibinin sözleşmedeki haklarını, kullanmayı seçmesi durumunda, sözleşmenin gereğini yerine getirme sorumluluğu yüklenmektedir. Başka bir deyişle opsiyon sözleşmeleri, taraflardan birine seçim hakkı sağlarken, karşı tarafa yükümlülük getirmektedir. Bu tür

---

⁵⁸ KARAN, s. 597.

⁵⁹ CHAMBERS, s. 57.

⁶⁰ Eugene F. BRİGHAM, **Finansal Yönetimin Temelleri**. Çev. Özdemir AKMUT ve Halil SARIASLAN, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No: 213, Ankara, 1999, s. 108.

⁶¹ KONDAK, s. 254.

bir sözleşmeyle hak sahibi olan taraf, bir prim ödeyerek seçme hakkını elde etmekte, karşı taraf ise prim karşılığında risk altına girmektedir.⁶²

Opsiyonun ancak belirlenen tarihte uygulanabileceği türe **Avrupa Opsiyonu**, belirlenen tarihten önce de uygulanabileceği türe ise **Amerikan Opsiyonu** denir. Yatırımcı eğer vade gelmeden opsiyonun kapatmak istiyorsa şayet Avrupa Opsiyon' sa vade sonunu beklemesi gerekir, Amerikan Opsiyon' sa istediği zaman kapatabilir. Buda Amerikan Opsiyonları avantajlı olduğu için daha fazla kullanılır kılmaktadır. Bu türlü opsiyonların likiditesi de yüksek olmaktadır.

Açık opsiyon pozisyonları kur riskine, faiz riskine, zaman değerinin kaybına açıktır ve bu risklerden etkilenir.⁶³ Satın alınan opsiyonların riski ödenen prim ile sınırlıdır. Bununla birlikte satılan opsiyonlar kur riskine açıktır. Alınan prim ise riski azaltıcı etki yapar.

Opsiyon alan bir yatırımcı, alım yada satım hakkını kazançlı ise kullanacak, kazançlı değilse kullanmayacaktır. Buna karşın, opsiyon satan taraf ise yükümlülük altındadır. Opsiyon satın alan tarafın hakkını kullanmak istemesi durumunda satan taraf yükümlülüğünü yerine getirmek zorundadır. Opsiyon satın alan yatırımcı, kaybının en fazla ödediği opsiyon primi kadar olacağını bilirken, opsiyon satan tarafın riski sınırlı değildir. Kısaca opsiyon satın alan tarafın finansal açıdan sınırlı bir risk ortaya çıkarmaktadır. Uğrayabileceği en fazla zarar ödediği prim kadar iken, karşı tarafın zararı sınırsızdır. Bu nedenle yatırımcılar, opsiyon sözleşmesi satmaktan (yazmaktan) çok opsiyon sözleşmesi almak suretiyle riskten korunmaya çalışmaktadırlar.

Opsiyon sözleşmesi, herhangi bir ürün (petrol gibi), finansal gösterge (hisse senetleri endeksi gibi), menkul kıymet, yabancı para, kıymetli maden veya vadeli işlem sözleşmesi üzerine düzenlenebilir.⁶⁴

Opsiyonların hepsi borsada işlem görmezler. Bazı opsiyonlar tezgah üstü piyasalarda işlem görürler. Bu piyasalar, iki finansal kuruluş arasında yada bir finansal kuruluş ve bir kişisel yatırımcı arasında oluşan piyasalardır.

Borsalar ve tezgah üstü piyasalar arasında işleyiş açısından farklılıklar vardır. Borsalar; kullanım fiyatları, işlem tarihleri, parasal tutarları, pozisyon ve işlem limitleri

---

⁶² AKGÜÇ, s. 732.

⁶³ UZUNOĞLU, a.g.i.e. , s. 29.

⁶⁴ **Vadeli İşlemler Tanıtım Kılavuzu**, İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, 1995, s. 16.

standart hale getirilmiş opsiyonların alım satımını yaparlar. Tezgah üstü piyasalarda ise, opsiyonların kullanım fiyatları, vadeleri gibi unsurlar karşılıklı anlaşmalarla belirlenmektedir. Tezgah üstü piyasalarda işlem gören opsiyonların parasal tutarları, borsadakilerden oldukça yüksektir. İşlem gören yabancı para türleri de çeşitlidir. Borsada işlem yaptırabilmek için üye olmak gerekirken, tezgah üstü piyasalarda ticaret ve yatırım bankaları, işletmeler ve kişisel yatırımcılar kolayca işlem yapabilmektedir. Tezgah üstü piyasaların borsalara karşı bu avantajına karşılık dezavantajı riske açık olmalarıdır.

Bir opsiyon sözleşmesinde taraflar dışında temel öğeler:⁶⁵

- a) Sözleşmenin konusunu oluşturan finansal varlıklar veya finansal araçların belirlenmesi,
- b) Sözleşmenin bitiş tarihinin belirlenmesi,
- c) Uygulama fiyatının saptanmasıdır.

İki opsiyon türü vardır; biri alış opsiyonu (call option) ve diğeri satış opsiyonu (put option)'dur. Her opsiyonun da alıcısı ve satıcısı vardır. Call option alıcısı, belirli bir tarihe kadar, belirlenmiş fiyat üzerinden bir varlığı satın alma hakkına sahiptir. Satın alma veya almamayı tercih edebilir. Karşı taraf olan call option satıcısı ise call option alıcı satın almak isterse satma zorunluluğu vardır. Her hangi bir tercih hakkı yoktur.

Put option alıcısı belirli bir tarihe kadar, belirlenmiş fiyat üzerinden bir varlığı satma veya satmama hakkına sahipken, put option satıcısı put option alıcısı istediği takdirde satın alma zorunluluğunu gerçekleştirecektir. Call ve put option'lardaki hak ve yükümlülüğü aşağıdaki şekilde gösterebiliriz.⁶⁶

Opsiyon Türleri		
	Call	Put
Alıcı	Alış Hakkı	Satış Hakkı
Satıcı	Satış Zorunluluğu	Alış Zorunluluğu

Şekil 1: Call ve Put Option'ların Hak ve Yükümlülükleri

⁶⁵ AKGÜÇ, s. 732.

⁶⁶ CHAMBERS, s. 59.

Opsiyon sözleşmeleri üç çeşittir:

1. Döviz Opsiyon Sözleşmeleri
2. Faiz Opsiyon Sözleşmeleri
3. Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmeleri

a) Döviz Opsiyon Sözleşmeleri

Yabancı para opsiyonlarıyla ilk işlem Philadelphia Borsasında 1982 yılında başlamıştır. Döviz opsiyonları, bir yabancı kontratı alıcısına belirli bir fiyat üzerinden, belirli tutardaki yabancı paranın, belirli tarihte alım yada satım hakkını veren bir opsiyon türüdür.⁶⁷ Daha çok uluslararası şirketlerin veya değişik para birimlerinde yükümlülükleri olan kuruluşların, bu yükümlülükleri ile gelen risklerden kurtulmak için başvurdukları bir yöntemdir. Döviz opsiyonları spot piyasadaki cari kurlar üzerine yazılabileceği gibi vade kurları üzerine de yazılabilmektedir.

Opsiyonun temel özelliği, esnek oluşu, hak sahibine bir yükümlülük getirmemesidir. Bu esnekliği, bu hakkı elde etmenin bedeli de, opsiyon alış bedeli başka bir deyişle ödenen primdir.⁶⁸ Alıcı prim ödeyerek alma veya satma hakkını tercih ederse, satıcı döviz sözleşmede belirlenen fiyattan satma veya satın alma zorunluluğu vardır.

Döviz opsiyonları belirli borsalarda işlem gördükleri gibi borsa dışındada işlem görebilir. Bankalar arası işlem gibi.

Borsalarda, futures piyasalarda olduğu gibi yabancı kontratlarının tutarları, büyüklükleri, vadeleri, işlem tarihleri ve para türleri standartlaştırılmıştır. Vade sonu ayları Mart, Haziran, Eylül ve Aralık olarak düzenlenmiştir.

---

⁶⁷ Turhan KORKMAZ, *Hisse Senedi Opsiyonları ve Opsiyon Fiyatlama Modelleri*, Bursa: Ekin Yayınevi, 1999, s. 31.

⁶⁸ AKGÜÇ, s. 738.

Döviz opsiyonların önemli yeri olan Philadelphia Borsasındaki bazı kontrat büyüklüğü şöyledir:⁶⁹

İngiliz Sterlini : 31.200 £

Japon Yeni : 6.250.000 ¥ (JP)

İsviçre Frangı : 62.500 SFr

Alman Markı : 62.500 DM

Yabancı para opsiyonlarında pozisyon ve işlem limitleri sınırlıdır. Her bir yatırımcı 100.000'den fazla kontrat alım satımı yapamaz. Philadelphia Borsasında 11 adet standart yabancı para opsiyonu işlem görmektedir. Bunlardan dokuz tanesi dolar bazlı, kalan ikisi de dolar dışında yabancı para bazlı olarak kota edilirler.⁷⁰

b) Faiz Opsiyon Sözleşmeleri

Faiz satın alma (call) opsiyon sözleşmesi, alıcıya (hak sahibine) belirli bir süre içinde yada belirli bir vade sonunda, önceden saptanmış faiz oranı üzerinden belli tutarda fon sağlamak hakkını vermektedir.⁷¹ Faiz oranlarında yükselme beklentisinde olan firmalar, faiz satın alma opsiyonu alarak, faiz oranlarındaki yükselişe karşı kendilerini koruyabilirler. Belirli bir süre içinde borçlanmada faiz oranının en yüksek düzeyini önceden belirleyebilir.

Faiz opsiyonları, faiz dalgalanmalarından kaynaklanan risklerden korunmayı veya kar elde etmeyi sağlayan araçlardır. Faiz opsiyonları, borsa içinde ve dışında işlem görmektedir. Özellikle bankalar arası rekabette önemli bir avantaj oluşturduğundan, bankaların sıklıkla başvurduğu bir opsiyon türüdür.⁷²

Bu opsiyonlar faiz taşıyan menkul değerlere dayalı opsiyonlardır. Borsalarda en yaygın olarak alım satımı yapılan faiz opsiyonları devlet tahvili, hazine senedi ve Eurodolar futures kontratları üzerine yapılan opsiyonlardır.

⁶⁹ Uğur TİMURKAN, "Opsiyon Kavramı ve Uygulamaları, Fiyatlandırılması ve Muhasebeleştirilmesi", İ.U. Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1999, s. 12.

⁷⁰ CEYLAN, a.g.i.e. , s. 333.

⁷¹ AKGÜÇ, s. 746.

⁷² BAŞOĞLU, s. 37.

Vadeli verim olarak adlandırılan ve piyasanın faiz opsiyonunun vadesindeki yeni bir faiz oranı hakkındaki beklentileri de bu opsiyonun uygulanabilirliğini etkilemektedir. Eğer piyasa opsiyonun vadesindeki faiz oranı hakkında opsiyonun faiz oranına göre yüksek bir beklentisi yoksa faiz oranlarının yükselip opsiyonun paraya geçme şansında azalır. Burada piyasanın verim eğrilerinin formasyonun büyük önemi vardır. Amerikan uzun vadeli devlet tahvillerinin verimi, kısa vadeliye göre daha yüksektir. Dolayısıyla uzun vadeli tahvillerin verimlerinin artma olasılığının kısa vadeliye göre daha az olduğu düşünülmelidir.⁷³

Faiz opsiyonların vade ayları; Mart, Haziran, Eylül ve Aralık aylarıdır. Bu aylar içinde her hangi bir iş günü içinde işlem yapılabilir ve teslim de işlemin yapıldığı günden sonra gerçekleşir.

Londra Vadeli İşlemler Piyasasında işlem gören faiz opsiyonlarına ait tick büyüklükleri ve tick değerleri sırasıyla şöyledir. Sterlin kontratları için 0,01 ve 12,50£, Eurodolar kontratları için 0,01 ve 25.000 \$, uzun vadeli devlet tahvili kontratları için 1 £'in 1/64'ü ve 7,8125 £, hazne tahvilleri için 1 \$'ın 1/64'ü ve 15.625 \$'dır.⁷⁴

c) Hisse Senedi Opsiyon Sözleşmesi

Opsiyon sözleşmelerinden bir diğeri de hisse senedi opsiyonudur. Özellikleri borsalar ve sermaye piyasası kurulları tarafından belirlenen ortaklık belgesi sıfatı taşıyan menkul kıymetler üzerine yazılan opsiyon türleridir.⁷⁵ Hisse senedi üzerine opsiyonlar iki çeşittir: alımlar ve satımlar. Alım hakkı sağlayan opsiyon alan kişi, belirli bir fiyattan hisse senetleri alma hakkını elde eder. Buna karşılık satım hakkı sağlayan opsiyonu alan kişi belli bir fiyattan hisse senetleri satım hakkı elde eder. Örneğin; **London International Futures and Option Exchange (LIFFE)** halı hazırda, belli başlı 70 İngiliz şirketinin hisse senetleri üzerinden opsiyon işlemleri yapma imkanı vermektedir.⁷⁶

⁷³ TİMURKAN, s. 19.

⁷⁴ CHAMBERS, s. 87.

⁷⁵ TİMURKAN, s. 13.

⁷⁶ Murat KAYACAN ve Diğerleri, **Sermaye Piyasası Araçlarına Dayalı "Future" ve "Option" Sözleşmelerinin Fiyatlaması**, İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, 1995, s. 44.

Hisse sendi üzerine opsiyon sözleşmeleri, opsiyon piyasalarında 18 ülkede alınıp satılmaktadır. Kuzey Amerika Kıtası, bu ürünün alınıp satılmasında lider konumda bulunmaktadır.⁷⁷ Dünyada, hisse senedi üzerine opsiyon sözleşmelerinin alınıp satıldığı en aktif piyasalar, sesli pazarlık (open outcry) sistemiyle işleyen piyasalardır. 1980 yılında hisse senedi üzerine gerçekleştirilen sözleşme sayısı 110 milyon iken, bu sayı 1995 yıl sonu itibariyle yaklaşık 320 milyon seviyesine ulaşmıştır.

Bireysel hisse senetleri üzerine opsiyonlar toptan sözleşmeler şeklinde alınıp satılabilirler. Bir opsiyon sözleşmesi normalde ilgili hisse senedinden 1.000 tanesi üzerine yapılan bir opsiyonu göstermektedir. Nadiren de olsa, mevcut opsiyonların sözleşme büyüklüğünü ilgili hisse senedinden ortaya çıkan sermaye değişikliklerini yansıtabilecek şekilde düzeltmek gerekmektedir.

1.3. Finansal Piyasalar İçinde Türev Ürünlerin Yeri

1.3.1. ULUSLAR ARASI FİNANSAL PİYASALAR İÇİNDE TÜREV ÜRÜNLERİN YERİ

Finansal piyasa; bir ülkede fon kullananlar ile fon arz edenler arasında fon akımlarını düzenleyen kurumlar, akımı sağlayan araç ve gereçler ile bunları düzenleyen hukuki ve idari kurallardan oluşan doku şeklinde tanımlanabilmektedir⁷⁸. Finansal piyasalarda sürekli değişmektedir ve yeni finansal araçlar ortaya çıkmaktadır.

ABD’de yeni finans ürünlerinin sayısı ve hacminde özellikle son on yılda görülen artış, muhasebe ve finansal raporlama sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Bu yüzden Finansal Muhasebe Standartlar Kurulu (FASB) 1986 yılından bu zamana kadar problemleri gördüğü alanlarda iç safhalı bir proje ortaya koymuştur. Bu projeye göre önce türev ürünlerin kamuya açıklanmasına ilişkin sorunlar, daha sonra sırasıyla ürünlerin

⁷⁷ Mustafa Kemal YILMAZ, *Hisse Senedi Opsiyonları ve İMKB’de Uygulanabilirliği*, İstanbul: İMKB Yayınları, 1998, s. 22.

⁷⁸ Sinan ASLAN, *Repo İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi*, Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları: 6, 1997, s. 8.

kayıt ve değerlemesi ile borç ve özsermaye arasında ayrılmasına ilişkin konuların ele alınması öngörölmüştür.⁷⁹

Değişik ölkelerde türev ürünlerinin muhasebeleştirilmesine göre mevcut durum aşağıdaki gibidir:⁸⁰

a) A.B.D.'de;

- Muhasebe standartlarının oluşturulması için komisyonlar oluşturulmuştur.
- Döviz forward, döviz futures ve diğer futures sözleşmeler için standartlar oluşturulmuştur.
- Sözleşmeler riskten korunma veya spekülatif amaçlı olarak ayırma tabi tutulmaktadır.

b) Kanada'da;

- Mevcut muhasebe standardı yoktur.
- Sözleşmeler riskten korunma veya spekülatif amaçlı olarak ayırma tabi tutulmaktadır.
- Amerika'daki muhasebe standartları sisteme uyarlanmaktadır.

c) Japonya'da;

- Sadece devlet tahvili futures sözleşmelerine ilişkin muhasebe mevzuatı vardır.

d) Avustralya'da;

- Mevcut muhasebe standardı yoktur.
- Amerika'daki muhasebe standartları sisteme uyarlanmaktadır.

⁷⁹ Zeki Metin ÇOKTAN, "Türev Ürünlerin Fiyatlandırılması", İstanbul: Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1998, s. 114.

⁸⁰ Yakup SELVİ, *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: ARC Yayınları, 2000, s. 49.

e) Singapur'da;

- Sadece futures ve dövize dayalı sözleşmeler için muhasebe standartları oluşturulmuştur.

f) Hong Kong'da;

- Mevcut muhasebe standardı yoktur.

g) Almanya'da;

- Riskten korunma muhasebesine, riskten korunan varlığın türü ve vadesi belli olduğu zaman izin verilmektedir.

h) Fransa'da;

- Riskten korunma amaçlı türev ürünü sözleşmelerinin muhasebe kayıtlarına alınmalarına ilişkin muhasebe kuralları oluşturulmuştur.

i) İngiltere'de;

- Mevcut muhasebe standardı yoktur.

j) İtalya'da;

- Mevcut muhasebe standardı yoktur.

k) İsviçre'de;

- Riskten korunma amaçlı türev ürünü sözleşmelerinin muhasebe kayıtlarına alınmalarına ilişkin muhasebe kuralları oluşturulmuştur.

l) İspanya'da;

- Sadece bankalar ve broker'ler için muhasebe kuralları oluşturulmuştur.

m) Danimarka'da;

- Sadece bankalar ve broker'ler için muhasebe kuralları oluşturulmuştur.

Gelişmiş ülkelerde türev ürünlerinin işletmeler tarafından kullanım amaçlarını;⁸¹

- a) Borçlanma maliyetlerinin düşürülmesi,
- b) Borçlanma kapasitesinin artırılması,
- c) Net nakit akımlarının artırılması,
- d) Mevcut varlık ve yükümlülüklerinin riskten korunması,
- e) Kesin döviz taahhütlerinin riskten korunması.
- f) Bağlı şirketlerdeki net yatırımların riskten korunması ve
- g) Spekülasyon olarak özetlemek mümkündür.

1.3.2. TÜRKİYE'DEKİ FİNANSAL PİYASALAR İÇİNDE TÜREV ÜRÜNLERİN YERİ

Ekonomik gelişmeler, yasal ve müşteri gereksinimindeki değişimler finansal yeniliklerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Finansal yenilikler, zaman ve/veya yer açısından yenilik niteliği gösteren ve piyasalardaki taraflara yatırım ve/veya finans olanakları sağlayan gelişmeler olarak tanımlanmaktadır. Finansal yenilikler yeni teknikleri, ürünleri, yöntemleri ve kurumları içerebilmektedir. Forward, futures ve opsiyon sözleşmeleri yeni ürünler olurken, swap ise yeni bir finansman tekniğidir. Finansal araçlar Türkiye'de orijinal isimleri ile kullanılmaktadır. Bazı araştırmacılar forward sözleşmesi için “**vadeli işlem**”, futures sözleşmesi için “**gelecek sözleşmeler**”, opsiyonlar için “**seçenekli işlem**” ve swaplar için ise “**takas**” veya “**değiş tokuş**” kavramını kullanmaktadırlar.

Genel olarak bu finansal araçların kullanılabilmesi için her şeyden önce, sunu ve istemin kimsenin denetimi altında olmaması, fiyatların serbestçe belirlenebilmesi gerekir. Ayrıca fiyatlar konusunda her kes bilgi sahibi olabilmelidir. Fiyatların seyri

⁸¹ Miray MÜMİNOĞLU, *Yeni Mali Ürünler ve Türkiye'de Uygulanması İçin Gerekli Düzenlemeler*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1994, s. 13.

konusunda ise farklı beklentilerin bulunması gerekir. Türkiye’de de türev ürünlerine ilişkin ilk yasal düzenleme **Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası’nın, Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 28 Sayılı Kara ilişkin 2 Sayılı Genelgesi** ile yapılmıştır. 1984 Tarihinde 28 Sayılı Karar, 30 Sayılı Karar ile yürürlükten kaldırılmıştır. 7.7.1984 Tarihinde Yayınlanan 30 Sayılı Karara ilişkin 1 Sayılı Merkez Bankası genelgesinde daha önce vadeli döviz alım ve satımına ilişkin ortaya konan esaslar korunmuştur.⁸² Türkiye’de **Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkında 32 Sayılı Kararın Döviz İlişkin İşlemler** başlıklı 6. maddesinde “Bankaların, T.C. Merkez Bankası’nca belirlenen esaslar çerçevesinde vadeli döviz alım satımı yapılabilmektedir” hükmüne yer verilerek, forward sözleşmeler yapılmasına olanak sağlanmıştır. Yine 32 Sayılı Karar ile gerçek ve tüzelkişiler her ne amaçla olursa olsun swap yapma olanağına sahiptirler. Ancak swap ve forward sözleşmelerin yapılmasına olanak sağlayan bu düzenlemeler, bu finansal araçların Türkiye’de yaygın bir şekilde kullanılabilmesi için yeterli değildir. Türkiye’de “Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Genel Yönetmelik” 23.07.1995 tarihli Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu yönetmelikle Türkiye’de bulunan vadeli işlem ve opsiyon borsalarının hukuki statüleri, mali işleri, kuruluş, teşkilat ve denetim çalışma ilke esasları düzenlenmiştir.⁸³ Türkiye’de ilk vadeli işlemler piyasası İstanbul Altın Borsası’nda 1997 Ağustos ayında faaliyete geçmiştir.

İMKB’nin başarısı, yerli ve yabancı yatırımcıların Türk sermaye piyasasına ilgisi, uluslararası finansal entegrasyon, yeni yasal düzenlemeler, teknolojik alandaki gelişmeler ve hükümetin ekonomik alanda küçülme isteği gibi faktörler Türkiye’de de türev piyasalarının organize edilmesi gerekliliğini doğurmuştur. Bunun sonucunda, İzmir’de ilk organize olmuş futures piyasası açılmıştır ve 1998 yılından itibaren de faaliyete geçmesi beklenmektedir. İlk olarak tarım ürünlerinin sözleşmelere konu olması planlanmaktadır. Daha sonraları ise, menkul kıymetlerin veya finansal ürünlerin futures piyasalarda aktif olarak alınıp satılması hedefler arasındadır. İMKB’de görülen başarılı, etkin ve hızlı gelişim türev piyasalardan olan futures piyasasında başarılı olacağı kanısını güçlendirmektedir.⁸⁴ İzmir Vadeli Pamuk İşlemleri Borsası ve İstanbul

---

⁸² SELVİ, s. 1.

⁸³ CANBAŞ, s. 82.

⁸⁴ BAŞOĞLU, s. 397.

Menkul Kıymetler Borsası bünyesinde oluşturulacak olan Hisse Senedi Endeksi Futures Borsası Türkiye’de türev ürünlerden biri olan futures sözleşmelerinin organize bir borsada kullanımını olanaklı hale getirecektir. Türk para ve sermaye piyasasındaki mevcut gelişmeler, Türkiye’de de yeni türev ürünlerinin yaygın bir şekilde kullanılmasına yönelik uygulamaları beraberinde getirecektir. Bu durumda türev ürünlerine ilişkin muhasebe problemleri, Türk işletmelerinin en kısa sürede karşılaşılabilecekleri yeni problemleri oluşturacaktır. Bu tip problemlerin önceden belirlenip, çözümlerine yönelik gerekli yasal çerçeve ile muhasebe ilke ve prensiplerinin oluşturulması, işletmelerimizin mevcut ve gelecekte böylesi problemleri çözmelerinde kendilerine büyük katkılarda bulunacaktır.

Türkiye’de opsiyon borsasının kurulması sadece yabancı yatırımcı açısından değil Türk yatırımcı açısından da alternatif yatırım alanı olma özelliği taşıyacaktır.

Türkiye’de Vadeli İşlemler ve Opsiyonlar Borsasının açılması için İstanbul Menkul Kıymetler Borsasının ve Sermaye Piyasa Kurulunun çok yoğun çalışmaları vardı. Şimdi taslak olarak bu borsa gerçekleştirildi. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası (VOB) kuruluş çalışmalarına 1995 yılında başlandı ve 11 Mart günü Sermaye Piyasası Kurulundan faaliyet izni aldı ve Temmuz 2002 yılında İzmir’de 6 trilyon sermaye ile kuruldu.⁸⁵ 3 ay içinde işlem yapmaya hazır hale gelecektir. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsası A.Ş. (VOBAŞ), üretici ve yatırımcılara spekülâtif fiyat hareketleri başta olmak üzere çok yönlü risklerini vadeli işlem yaparak önleme (hedge etme) imkanı sunacaktır. Borsada işlemler elektronik ortamda da yapılabilecektir. Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasının iki önemli faydası vardır. Bunlardan birincisi ekonomik anlamda bir ürünün gerçek değerinin referans olarak ortaya çıkarılacağını, ikinci olarak da iş dünyasında istenilmeyen risklerin dağıtılacağı yönündedir.

Borsada öncelikle pamuk ve buğday kontratları ile işe başlanılacak. Daha sonra faiz, döviz kuru, İMKB endeksi gibi ürünlerde işlem görmeye başlayacaktır. Ek olarak enerji, fındık, ayçiçeği de borsada işlem görebilecek ürünlerden olacaktır.⁸⁶ Vadeli İşlemler ve Opsiyon Borsasında ilk önce vadeli işlem sözleşmeleri işlem görecektir daha sonra ise opsiyon sözleşmeleri işlem görecektir.

⁸⁵ Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 2004, s.18.

⁸⁶ Dünya Gazetesi, 12 Mart 2004, s.15.

Gelişmekte olan hisse senedi ve türev ürün piyasalarının hızlı bir şekilde büyümesinde, yabancı yatırımcılar oldukça önemli rol oynamaktadırlar. Yabancı yatırımcının gelişmekte olan sermaye piyasalarını tercih etmesi, söz konusu piyasalardaki belirgin avantajlardan kaynaklanmaktadır.

1.4. Türev Ürünlerinde Fiyatlandırma

1.4.1. FORWARD SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA

Forward sözleşmelerinin fiyatlamasında **Taşıma Maliyet Modeli (TMM)** kullanılmaktadır. Taşıma Maliyet Modeli, genel olarak, finansal olmayan ürünlerin fiyatlanmasında kullanılmaktadır, tarımsal ürünlerin fiyatlaması için de uygun bir yöntemdir.

Model, ürünün veya finansal varlığın nakit fiyatı ile vadeli fiyatı arasındaki ilişkinin düzeyini ölçmektedir. Taşıma Maliyet Modeli'ne göre, vadeli fiyat, peşin fiyatın üzerinde olmak zorundadır. Çünkü, sözleşmenin içerdiği fiziki miktarın, sözleşme alınış tarihinde satın alınıp, sözleşme bitiş tarihine kadar taşıma maliyetinin nakit fiyata eklenmesi gerekir. Buna göre model, şu şekilde formüle edilebilir:⁸⁷

$$\text{Vadeli Fiyat} = \text{Nakit Fiyat} + \text{Birim Finansman Maliyeti} + \\ + \text{Birim Stoklama Maliyeti}$$

Taşıma maliyeti şu unsurlardan oluşur;⁸⁸

1. Satın almak için kullanılan finansman veya faiz maliyeti,
2. Saklama maliyeti,
3. Sigorta maliyeti,
4. Navlun ücreti,
5. Saklama döneminde meydana gelebilecek diğer maliyetler.

Buna göre, bir ürünün vadeli fiyatı şu şekilde formüle hesaplanır.

---

⁸⁷ BAŞOĞLU, s. 344.

⁸⁸ CEYLAN, a.g.i.e. , s. 389.

$$F_{ct} = S_t + S_t * R_{t1} * (T - t) / 365 + G_{t1}$$

Formüldeki semboller şöyle açıklana bilir;

Fct = T tarihinde teslimatı yapılmak üzere t tarihindeki sözleşmenin vadeli fiyatını,

St = Ürünün t tarihindeki nakit fiyatını,

Rt = T – t dönemi için, t tarihinde borçlanabilen risksiz faiz oranını,

Gt = T – t döneminde saklanması yapılacak ürünün saklama maliyetini göstermektedir.

1.4.2. FUTURES SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA

Futures sözleşmelerinin fiyatlandırılmasında en yaygın olarak kullanılan yaklaşım taşıma maliyeti modelidir. Bu modele göre bir ürünün gelecekteki fiyatı; bugünkü fiyatına (spot fiyat), malın elde edilmesi ve kullanılacağı güne kadar muhafazası için gerekli masrafların eklenmesi ile bulunur. Ancak finansal ürünlerde taşıma maliyeti yalnızca finansman maliyetinden ibarettir.

Taşıma maliyetleri ile futures fiyatları arasındaki temel ilişki aşağıdaki şekilde formüle edilir:⁸⁹

$$F = C(1 + r_{t,T} + S_{t,T} + I_{t,T})$$

C = Spot fiyat

R = Finansman faizi

t,T = Spot tarihten futures sözleşmelerinin teslimat tarihine kadar geçen zaman

S = Depolama

I = Sigorta

⁸⁹ H. Ayşe Eyüboğlu AKSEL, Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları, İstanbul: SPK Yayın No:21, 1995, s.53.

Ancak tüm sigorta, depolama ve navlun giderlerin tek bir ifade ile ($C_{t,T}$) gösterilirse, o zaman denge futures fiyatı:

$$F = C(1+r_{t,T} + c_{t,T})$$

Buradaki ($c_{t,T}$) yüzde ile ifade edilmektedir.

1.4.3. SWAP SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA

Faiz swap'ı fiyatlaması, sabit faizle borçlanma maliyeti, değişken faizle borçlanma maliyeti ve kredi değerliliği ile ilgili piyasa şartlarına bağlıdır. Döviz swap'ı fiyatlaması, genellikle görüşmeler yoluyla saptanır. Fakat bu fiyatlama genellikle paralar arasındaki faiz oranı farklılıklarını yansıtır.

Swap fiyatlanma işleminde, swap fiyatı veya swap işlemindeki faiz oranı, ödemelerin bugünkü değeri, beklenen değişken faiz oranlarının bugünkü değerine eşit olana kadar aşağıya çekilir. Bugünkü değer hesaplanırken en uygun sıfır kuponlu getiri oranı esas alınmalıdır. Swap vadesi boyunca sabit ödemeler aynı kalacağından hesaplamalar yıllık yapılmalıdır. Bu nedenle değişken faiz ödemelerinin bugünkü değeri belirlendikten sonra, aynı bugünkü değeri verecek yıllık ödemelerin hesaplanması gerekmektedir. Yani değişken ve sabit faiz ödemelerinin bugünkü değerleri birbirine eşit olmalıdır.⁹⁰

1.4.4. OPSİYON SÖZLEŞMELERİNDE FİYATLANDIRMA

Opsiyon alıcısının ödediği ve de opsiyon satıcısının elde ettiği fiyat, opsiyonun primidir. Diğer herhangi bir fiyat gibi opsiyonun fiyatı ya da primi o opsiyona yönelik arz ve talebe bağlı olacaktır.

---

⁹⁰ CEYLAN, s. 232.

Opsiyonların fiyatlaması konusundaki ilk çalışmalar ve ilk fiyatlama modeli 1973 yılında Myron Scholes ve Fischer Black tarafından geliştirilmiştir. Bu nedenle, opsiyon fiyatlama modeline iki araştırmacının soyadlarından oluşan **Black & Scholes** Opsiyon Fiyatlama Modeli adı verilmiştir.

Black & Scholes opsiyon fiyatlama modeli, Chicago Opsiyon Borsası'nın faaliyete geçmesiyle birlikte kullanılmaya başlanmıştır.

Bu fiyatlama modelinden sonra, John C. Cox, Stephen A. Ross ve Mark Rubinstein, 1979 yılında Binomial Opsiyon Fiyatlama Modelini geliştirmişlerdir. Binomial modelle, Black & Scholes opsiyon fiyatlama modeli basitleştirilmiştir. Ayrıca Black & Scholes'un formülü Avrupa tipi opsiyonlarla sınırlı olmasına rağmen, Binomial modelle formülün kullanım alanı genişletilmiştir. Daha sonra, Emanuel Derman ve Iraj Kani, 1994 yılında, Black & Scholes modelini geliştirerek kendi soyadları ile ifade edilen Derman & Kani Modelini geliştirmişlerdir.⁹¹

Opsiyon fiyatını belirleyen faktörler gerçek değer, zaman değeri ve dalgalanırlıktır.⁹²

- **Gerçek Değer;** Opsiyon sözleşmesinin uygulama fiyatı ile spot fiyat arasındaki farka "Gerçek Değer" denir. Opsiyon sözleşmesinin yazıldığı andan vadesinin bitimine kadar her an taşıyacağı değerdir. Opsiyon sözleşmesinin kar/zarar, başa başta olduğu piyasa fiyatı ile uygulama fiyatı arasındaki farktır.
- **Zaman Değeri;** Opsiyon sözleşmesinin gerçek değerinin üzerinde ödenen farkı "Zaman Değeri" denir. Zaman değeri, alıcıların fiyat gelişmeleri konusundaki beklentilerdir ve alıcıların opsiyon vadesince işleminin karlılıkla sonuçlanacağı bekliyorsa farkı/üsteyi öderler. Opsiyonun vadesinin sonuna gelindikçe zaman değeri azalır. Azalan zaman değeri opsiyon alış fiyatını/ödenen primi de azaltır.
- **Dalgalanırlık;** Opsiyonun zaman içinde değer kaybetme veya kazanma olasılığına "Dalgalanırlık" denir. Dalgalanırlık soyut bir kavram olması nedeni ile hesaplanması son derece zordur.

⁹¹ CEYLAN, a.g.s.e. , s. 232.

⁹² KONDAK, s. 264.

Finansta en bilinen ve de kullanılan fiyatlama modellerinden biridir. Temel hali ile risksiz bir portföye dayanmaktadır. Ürünün nakit hesabında kısa pozisyon, satın alma opsiyonu hesabında ise uzun pozisyon tutarak risksiz faiz oranında getiri elde eden bir portföy kurma düşüncesidir. Bir başka deyişle, kısaca arbitraj teoremidir.

Model bazı kısıtlayıcı varsayımlar üzerine kurulmuş olduğu için çeşitli değişimlere uğramıştır. Bu varsayımlar şunlardır:

- Ürün kar payı ve faiz ödemesi yapmaz.
- Opsiyon Avrupa tipidir (vadeden önce kullanılamamaktadır).
- Risksiz Faiz oranı opsiyon ömrü boyunca sabittir.
- Ürün getirileri normal dağıtılmıştır.
- Ürün piyasası etkindir ve açığa satış olanağı vardır.

Yukarıdaki varsayımların değişme ihtimalleri üzerine farklı, Black & Scholes modelini örnek alan başka modeller de kurulmuştur. Yabancı para opsiyonları üzerine **Garman – Kohllagen Modeli**, vadeli işlemler opsiyonları üzerine Fischer Black Modeli örnek olarak verilebilir ancak bu modeller arasında Cox- Ross- Rubinstein'ın **Binomial Modeli** önemli bir yer tutmaktadır.⁹³

---

⁹³ VADELİ İŞLEMLER PİYASASI MÜDÜRLÜĞÜ ÇALIŞMA GRUBU; Sermaye Piyasası Araçlarına Dayalı Future ve Option Sözleşmelerinin Fiyatlaması, İstanbul: Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü, 1995, s. 32.

2. MUHASEBE STANDARTLARI AÇISINDAN TÜREV ÜRÜNLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Türev Ürünlerinin Uluslararası Muhasebe Standartları İçindeki Yeri

ABD’de son yıllarda geliştirilen finansal araçlar için, daha önce mevcut finansal araçlardan türetildiği için değil, piyasanın gereksinimlerinden türedikleri için türev finansal araçlar ifadesi kullanılmaktadır. Bu finansal araçlar 1980’li yıllardan itibaren uluslararası bankalar tarafından sıkça kullanılmaktadır. Türkiye’de ise organize olmuş futures borsaları ve opsiyon piyasaları henüz mevcut değildir. Ancak son yıllarda işletmeler, bankalar, aracı kurumlar aracılığı ile uluslararası futures ve opsiyon piyasalarına başvurmakta, forward sözleşmeleri satın alınmakta ve swap işlemleri yapmaktadır. Bu nedenle opsiyon ve futures’lerinde Türk mali kesiminde yer aldığı yorumları yapılabilmektedir. Oysaki olup biten sadece uluslararası piyasalarda varolan futures sözleşmelere ve opsiyonlara yatırım yapmaktadır.

ABD’de futures piyasaları 19. yüzyılın ortalarında oluşmuştur. Ancak, 1970’lerin ortalarına kadar bu piyasalar; buğday, mısır, soya fasulyesi gibi tarımsal ve altın ve gümüş gibi değerli madenler üzerinde yoğunlaşmıştır. 1970’lerin sonlarında ve 1980’lerin başlarında finansal araçlar üzerine futures anlaşmalarının yapılmaya başlanmasıyla futures piyasaları devrimsel bir gelişme yaşamıştır. Bu alandaki önemli bir gelişme de 1978 yılında akaryakıt üzerine, 1980 yılında bir petrol ve petrol ürünleri üzerine futures anlaşmalarının düzenlenmesi olmuştur. Böylece futures piyasaları 1980’den sonra önemli ölçüde gelişmiştir.

Türev ürünleri ile ilgili bir çok yerde standartlar yayınlanmış ve daha sonra da yeni yeni gelişmeler sonucu bu muhasebe standartların yetersiz olduğu ortaya çıkmıştır. Bu eksikleri ortadan kaldırmak için de yeni muhasebe standartları geliştirilmiştir. Her standart belirli yönleriyle türev ürünlerini tam açıklayamıyorsa o boşluğu doldurmak için yeni standartlar geliştirilmektedir. Şimdiye kadar yayınlanmış olan standartları aşağıdaki gibi açıklayabiliriz.

UMS 20 Numaralı Muhasebe Standardı

UMS (Uluslararası Muhasebe Standardı – İAS) 20'ye göre , hedge edilen aktif yada pasif kalem ilgili döviz cinsinden kayda alınmalı yani sabit fiyat üzerinden hareket görmeli ve değerlendirme günündeki kur üzerinden değerlemeye tabi tutulmalıdır.⁹⁴ Faiz ödemeleri, hedge amaçlı swap işlemlerinde tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilir. Zira, swap sözleşmesi yapıldığı anda kar veya zarar bellidir.

UMS 32 Numaralı Muhasebe Standardı

UMSK (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu – İASC) ise yayınladığı **32 numaralı Uluslararası Muhasebe Standardı** ile türev ürünlere ait bilgilerin finansal tablolarda ne şekilde gösterilmesi gerektiği dair uluslararası standartları ortaya koymuştur. Bu standart çerçevesinde, “finansal araçlar, bir işletmenin finansal varlıklarında ve diğer işletmenin finansal borç veya öz kaynaklarında artışa yol açan sözleşmeler” olarak tanımlanmıştır. Finansal araçlar hem alacaklar, borç ve tahviller gibi temel finansal araçları, hem de forward, futures, döviz swap'ı ve finansal opsiyonlar gibi türev ürünlerini de içermektedir. 32 numaralı standart, türev ürünlerini “finansal bir aracın taşıdığı risklerin taraflar arasında değişimini sağlayan sözleşmeler” olarak nitelerken, bu ürünler hakkında finansal raporlarda açıklanmasını istediği bilgilerin sıralaması şu şekildedir:⁹⁵

- Türev ürünlerle ilgili sözleşmelerin tutarları, vadeleri, nakit akışları, kapsam ve içerikleri (gerekirse faiz oranları),
- Türev ürünlere uygulanana muhasebe politikaları,
- Türev ürünlerle yüklenilen maksimum risk,
- Türev ürünlerin gerçek değerleri (bu değerler hesaplanamıyorsa hesaplanamama sebepleri) ve defter değerleri,

⁹⁴ Sedat YETİM, Swap İşlemleri ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Bankalarda Muhasebeleştirilmesi, Ankara: 1998, s. 53.

⁹⁵ TİMURKAN, s. 75.

- Türev ürünlerin gelecekte alınacak pozisyonlara karşı riskten korunma amacıyla satın alınmaları durumunda; gelecekte alınacak pozisyonların tanımı, riskten korunmak amacıyla girilen pozisyonların tanımı, türev ürünlerin kar veya zararı ile bunların sonuç hesaplarına aktarılacakları muhasebe dönemi.

Gerçek değer hiçbir zaman bir tasfiye niyeti ile veya ihtiyacı ile belirlenen bir değer değildir. Dolayısıyla mecburi bir satış, gönülsüz bir tasfiye veya zorunlu bir işlem sonucunda, bir firmanın elde edebileceği değer, gerçek değer olmamaktadır.

Türev ürünler, şarta bağlı yükümlülük olduklarından genellikle bilanço dışındaki nazım hesaplarda takip edilirler. Ancak, türev ürünlerine ait olan ve sözleşmenin yapıldığı tarihte ödenen başlangıç primleri ise bilançoda yer almalıdır. Dolayısıyla riskten korunma işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde olduğu gibi nazım hesaplarda takip edilen türev ürünlerine ait kazanç veya kayıplar, türev ürünün vadesi süresince belirlenip ilgili dönemin sonuç hesaplarına alınmalıdır.

UMS 39; Kesin Sözleşmelerle İlgili Miktarın Dengelenmesi

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (UMSK) tarafından 1998 yılı Aralık ayında onaylanan ve finansal enstrümanların muhasebeleştirilme ve ölçüm esaslarını belirleyen bu standart 1 Ocak 2001'den itibaren başlayan mali dönemlerde uygulanmak üzere yürürlüğe girmiştir. UMS 39 numaralı standardı "**Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi**"ne yöneliktir

UMS 39'un uygulanmasında diğer UMS standartları ile karşılaştırıldığında en önemli farklılık bu standardın sadece dönem sonlarında yapılacak bazı kayıt dışı düzenlemelere uyum sağlaması mümkün olmayacak bir standart olmasıdır. Bu standart, satın alındıkları tarihten itibaren bazı finansal aktiflerin amaçlarına göre sınıflandırılmasını ve bu sınıflandırmaya bağlı olarak da değişik yöntemlerle değerlendirilmesini öngörmektedir. Özellikle menkul kıymetler portföyü açısından bu sınıflandırmanın doğru yapılması önem arz etmektedir, çünkü UMS 39 portföyler

arasında daha sonra yapılacak transferler konusunda da önemli bazı sınırlamalar getirmektedir.⁹⁶

Bu standart uyarınca tüm finansal aktif ve pasifler türevler dahil, bilançoda yansıtılmalıdır. Bilançoda ilk kayıt değeri maliyet değeri olup, söz konusu aktifi veya pasifi elde etmek için ödenen veya alınan bedelin makul değerinden oluşmaktadır. Finansal aktiflerin alım satımları işlem günü veya valör günü itibariyle kayda alınmalıdır. Eğer valör günü muhasebeleştirme esas alınıyorsa, işlem günü ile valör günü arasındaki değer değişiklikleri dikkate alınmalıdır. Alım işlemlerinin maliyetleri ilk kayıt değeri içinde yer almalıdır. Daha sonraki ölçüm tarihleri itibariyle finansal aktifler **makul değer*** ile yansıtılmalıdır.

UMS 39 finansal aktiflerin sınıflandırılması ve çeşitli gruplar arasındaki gelişmelerin düzenlenmesi ile bu sınıflandırmalara göre yapılacak değerlemelere ilişkin önemli hususlar içermektedir. UMS 39 uyarınca finansal aktifler dört ana grupta sınıflandırılabilir:⁹⁷

1. Alım satım amaçlı finansal aktifler: Bu tür aktifler genelde satılarak kısa vadeli fiyat değişimlerinde kar elde etme amacı ile edinilmiş kıymetlerden oluşmaktadır.
2. Vadeye kadar elde tutma amaçlı finansal aktifler: Belirli bir vadesi olan ve vadesine kadar elde tutma niyeti ve imkanı bulunan finansal aktifler bu grupta yer alır.
3. Kuruluşun işlemlerinden kaynaklanan krediler ve alacaklar: Bu grupta yer alan finansal aktifler temel olarak kullanılan kredilerden oluşmaktadır.
4. Satılmaya hazır finansal aktifler: Diğer üç grupta sınıflandırılmayan tüm finansal aktifler bu grupta yer alır.

Alım satım amaçlı finansal aktifler ve satılmaya hazır makul değer ile değerlendirirken, vadeye kadar elde tutma amaçlı finansal aktifler iç verim oranına göre

⁹⁶ Esra PERİ, "UMS 39: Finansal Enstrümanların Muhasebeleştirilmesi ve Ölçümü", **Active Bankacılık ve Finans Makaleleri – IV**. Active Line Yayıncılık, 2000, s, 39.

⁹⁷ PERİ, s. 40.

* **Makul değer**; bir aktifin zorunlu bir satış yada tasfiye durumu dışında bilinçli taraflar arasında bir ticari işlemde el değiştirebileceği tutar olarak tanımlanmaktadır.

belirlenen tahakkuk etmiş faizleri maliyetlerine eklenerek değeri değerlendirilir. Kuruluşun işlemlerinden kaynaklanan krediler ve alacaklar ise esas olarak maliyet değeri ile değerlendirilir.

UMS 39 numaralı standardı kısa olarak şöyle açıklanabilir:⁹⁸

- a) Bu standardın amacı, işletmelerin finansal tablolarında yer alan finansal araçlar ile ilgili bilginin muhasebeleştirilmesi, değerlemesi ve açıklanması için gerekli ilkeleri ortaya koymaktadır.
- b) Bir finansal varlık, elde edilme nedenine bağlı olmaksızın eğer kısa dönem kar elde etme amacıyla portföye alınmış ise, satış amacı ile elde tutulan bir varlık olarak sınıflandırılmalıdır. Türev finansal varlıklar ve türev finansal yükümlülükler aksi belirtilmedikçe ve hedging araçları olmadıkları süreçte, satış amacıyla elde tutuldukları kabul edilir (18. paragraf).
- c) Bir işletme bilançosunda varlık veya yükümlülük olarak bulunan türevlerdeki sözleşmeden doğan haklar veya yükümlülüklerin tamamını kayıt altına alır (28. paragraf).
- d) Bir forward sözleşme, belirlenmiş bir fiyattan gelecekteki tarihte, bu standartta belirtilmiş emtia veya belirlenmiş finansal araçların satılması veya satın alınması için verilen bir taahhüt, taraflar yükümlülüklerini yerine getirinceye kadar beklemek yerine, taahhüt verildiğinde bir varlık veya yükümlülük olarak kayıtlanabilir. Bir işletme bir forward sözleşmeye taraf olduğunda, hakların ve yükümlülüklerin gerçeğe uygun değeri genellikle birbirine eşittir. Bu nedenle, forwardın net gerçek uygun değeri sıfırdır ve sadece varlığın ve yükümlülüğün net gerçeğe uygun değeri bir varlık veya yükümlülük olarak kayıt altına alınır (29. paragraf, "c" fıkrası).
- e) Elde bulunduran veya düzenlendiren bir sözleşmeye taraf olduğunda, finansal opsiyonlar, varlıklar ve yükümlülükler olarak kayıtlanır (29. paragraf, "d" fıkrası).
- f) Raporlama tarihi itibarıyla bir işletme, gelecek işlemleri dışındaki nedenlerle ortaya çıkan gelecekteki alacağı veya varlık teslimini gerektiren bir

⁹⁸ Aylin PORAY, "Uluslararası Muhasebe Standardı 39; Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi", *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, Sayı: 6 (Nisan, 2000), s. 106.

sözleşmeye taraf olmadığı sürece, ne kadar muhtemel olduğuna bakılmaksızın, planlanan gelecek işlemleri işletmenin varlık ve yükümlülükleri değildirler (29. paragraf, “e” fıkrası).

- g) İşlem tarihi, işletmenin varlığı satın almayı taahhüt ettiği tarihtir. İşlem tarihi muhasebesi, işlem tarihinde alınmış olan varlığın ve ödeme yükümlülüğünün kaydedilmesini ifade eder. Genellikle hesaplaşma tarihine kadar, varlığın ve buna ilişkin yükümlülüğün tahakkuku gerçekleşmemiştir (32. paragraf).
- h) Hesaplaşma tarihi, varlığın işletmeye teslim edildiği tarihtir. Hesaplaşma tarihi muhasebesi varlığın işletmeye teslim edildiği gün kayıtlanmasını ifade eder (33. paragraf).
- i) Bir işletme bir finansal varlığın, yalnızca finansal varlık üzerindeki sözleşmeye bağlı haklarının kontrolünü kaybettiği zaman kayıt dışı bırakılmalıdır (35. paragraf)

FAS 52; Döviz Çevrim Standardı Muhasebesi

52 sayılı standart yabancı para üzerinden düzenlenmiş mali tabloların ve yabancı paralı işlemlerin dönüştürülmesinde yeni standartlar getirmiştir. Standartın konusu “**Döviz Çevrimleri (Currency Translation)**”ne yöneliktir. Bu standart vadeli döviz, gelecek sözleşmeleri ve döviz swaplarının kullanıldığı durumların muhasebesine (hedge muhasebesi) yöneliktir. 52 numaralı standart Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine bağlı olarak hem döviz işlemlerini hem de yabancı para ile ifade edilen finansal tabloların değişimini içermektedir.⁹⁹

FASB'nin 52 numaralı standardı aşağıdaki kriterlerin oluşması durumunda yapılan sözleşmeleri riskten korunma amaçlı sözleşmeler olarak kabul edilmektedir.¹⁰⁰

- a) Riskten korunmak istenen işlem, işletmenin döviz ve faiz riskine maruz kalmasına neden olmalıdır. Potansiyel faiz oranı ve döviz kuru

⁹⁹ Sait Yüksel KAYGUSUZ, **Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları**, İstanbul: SPK Yayınları, 1997, s. 20.

¹⁰⁰ İSLAMOĞLU, s. 35.

değişikliklerinden dolayı işletmenin zarar riskiyle karşılaşacağı belirlenmelidir. Döviz işlemleri için döviz kurlarında meydana gelen değişimler nedeniyle ortaya çıkan belirlenmesi, tek tek işlem bazında olmalıdır.

- b) Riskten korunma işlemine girilmesindeki temel amaç, mevcut riski azaltmak veya ortadan kaldırmak olmalıdır. Yani bu koruma eylemi, belirli bir işlem riskten korumak için ayrılmış olmalıdır.
- c) İşlemin başlangıç noktasında ve riskten korunma döneminin tümü için, riskten korunma aracına ilişkin fiyat hareketleri, riskten korunmak istenen varlık ve yükümlülüklerdeki faiz veya döviz kuru hareketleriyle uyumlu olmalıdır.
- d) Eğer beklenen bir işlem riskten korunuyorsa, bu işlemin gerçekleşeceğine ilişkin kesin kanıtlar olmalıdır. Yani korunma gerçekleşeceği kesin olan taahhütlere ilişkin olarak yapıldığında korunma işlemi sayılır.

FASB'ın 52 no'lu standardı, belirli bir döviz cinsinden yapılmış kesin bir taahhüde ilişkin kur farkı riskinden korunmak ve bağlı şirketlerdeki net yatırımların riskten korunmak ve bağlı şirketlerdeki net yatırımların riskten korunması amacıyla yapılan forward döviz sözleşmelerinde ortaya çıkan kazanç ve kayıpların dönemin sonuç hesaplarına aktarılmayıp, riskten korunma taahhüt veya yatırımın gerçekleşeceği tarihe kadar ertelenebileceğini kabul etmektedir. Riskten korunmuş taahhüdün ve yatırımın işlem tarihinden sonraki bir döneme sarkan forward tabanlı döviz sözleşmesi kazanç veya kayıpları ise riskten korunma taahhüdün veya yatırımın işlem tarihinin içinde bulunduğu faaliyet döneminin sonuç hesapların aktarılması gerektiği yine FASB'ın 52 numaralı standardına hükme bağlanmıştır.

Bu standartta kar zarar muhasebeleştirilmesinde dikkat edilmesi gereken hususlar şöyledir:¹⁰¹

- a) İlk olarak, döviz işleminin işlem tarihinde Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkelerine uygun olarak muhasebe kayıtlarına geçirilmesi,

---

¹⁰¹ KAYGUSUZ, s. 20.

- b) İşlem tarihi ile işlemin vadesi arasında bilanço hazırlandığında durumlarda, döviz kurlarında meydana gelen değişmelerin işleme yansıtılmak üzere düzeltilmesi ve ortaya çıkan kar veya zararı ele alış tarzı,
- c) Vade tarihinde, işleme ilişkin alacak veya borçlar kapatılırken, ödeme yada tahsilata ilişkin kayıtların yapılması ve döviz kurlarında meydana gelen değişmelerin yansıtılmasıdır.

FAS 80; Gelecek Sözleşmelerin Muhasebesi

Finansal Muhasebe Standartları Kurulu 1984 yılı Ağustos ayında 80 numaralı **“Gelecek Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi (Accounting for Futures Contracts)”** konulu standardını yayınladı.¹⁰²

80 numaralı standart döviz futures sözleşmeleri muhasebeleştirilmesi konusunda 52 numaralı standarda atıfta bulunarak, tüm mal ve finansal futures sözleşmelerini (döviz futures sözleşmeleri hariç olmak üzere) kapsamaktadır. Forward ve opsiyon sözleşmelerde uygulanmamalıdır. Bu standart hem spekülatif hem de hedge amaçlı kullanılan sözleşmelerde uygulanır. Bu standart, yapılan sözleşmelerin riskten korunma amaçlı olup olmamasına göre muhasebe ilkelerinin, özellikle dönemsellik ilkesinin nasıl kullanılacağını ortaya koymaktadır.

Mevcut veya ileriye dönük bir duruma ait riski azaltmak amacıyla yapılan bir futures sözleşmesinin 80 numaralı standarda göre riskten korunma amaçlı yapılmış olabilmesi için aşağıdaki üç kritere sahip olması gerekmektedir:¹⁰³

- a) Riskten korunacak varlık veya yükümlülük işletmeyi fiyat veya piyasa riski ile karşı karşıya bırakmalıdır,
- b) Futures sözleşmesi söz konusu bu riski azaltmalıdır. Futures sözleşmesinin değeri ile riskten korunana varlık veya yükümlülüğün fiyatı arasında yüksek bir korelasyon bulunmalıdır ve
- c) Futures sözleşmesi riskten korunma amacıyla düzenlenmelidir.

---

¹⁰² KAYGUSUZ, s. 21.

¹⁰³ SELVİ, s. 56.

Bu standarda göre, bir futures kontratının piyasa değerindeki değişmeden dolayı oluşan kar veya zarar, kontratın fiyat yada faiz riskini hedge amacıyla kullanılmadığı zamanlarda hemen gelirlere alınacaktır. Futures kontratın hedge niteliklerinin taşınması için gerekli nitelikler standartta belirtilmiştir. Hedge niteliğine sahip futures kontratlarının piyasa değerindeki değişmeler, hedge edilen kalemin üzerindeki değer düzeltilerek kaydedilir, raporlanır ve bir sonraki işlemin maliyeti içerisine dahil edilir.¹⁰⁴

FAS 105; Bilanço Dışı Riskli Araçlar ve Kredi Riskli Finansal Araçlar Hakkında Bilginin Açıklanması

FASB de yayınlanan standartlardan bir tanesi de 105 numaralı “Bilanço Dışı Risk ve Kredi Riski Taşıyan Türev Ürünleri Hakkındaki Bilgilerin Açıklanması” standardıdır. Bu standarda göre:¹⁰⁵

- Sözleşme şartlarının yerine getirilmemesi durumunda doğacak zararları ile eğer varsa ödenmeyen tutarların kaybını karşılayabilmek için işletmenin sahip olduğu teminat veya menkul değerler,
- Bu teminatların nasıl kullanılacağı ve nitelikleri,
- Gerçek değer, sözleşme veya varsayımsal anapara,
- Sözleşmeye konu olan türev ürünlerin kredi ve pazar riskleri, nakit gereksinimleri ve ilgili muhasebe yöntemleri

gibi bilgilerin finansal tablolarında veya dipnotlarda gösterilmesini zorunlu kılmıştır. Bu standart ilk etapta bilanço dışı risk taşıyan finansal araçlara ilişkin bilgilerin firmalar tarafından temel ilkeler olarak bildirilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur.

¹⁰⁴ Gündüz LOKMAN ve Mehmet TUTAL, *Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1995, s. 21.

¹⁰⁵ TİMURKAN, s. 81.

FAS 107; Finansal Araçların Gerçek Değerleri Hakkında Açıklama

FASB'nin 107 numaralı “**Türev Ürünlerin Gerçek Değerleri Hakkında Bilgilerin Finansal Raporlarda Açıklanması**” konulu standardı türev ürünlerinin gerçek değerlerinin finansal raporlarda veya dipnotlarda gösterilmesi gerektiğini belirtmektedir. Gerçek değer ya borsada oluşmuş cari fiyat ya da cari fiyatın olmadığı durumlarda opsiyon fiyatlama modelleri ile bulunmuş fiyat olacaktır. Belirli bir fiyat ortaya çıkarılmaması durumunda ise, bu duruma ilişkin sebepler ve fiyatı etkileyen faktörler hakkındaki bilgilerin yine finansal tablolarda veya dipnotlarda açıklanması gerekmektedir.¹⁰⁶

FASB'ın 107 sayılı standardı piyasa değerinin açıklanması üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu standarda göre, yükümlülükler de dahil olmak üzere tahmini kolay olan tüm finansal araçların gerçek değerinin açıklanması istenmektedir. Gerçek değer, arzu eden taraflar arasında mevcut bir işlemde oluşan takas fiyatıdır. Şayet piyasada kota edilmiş bir fiyat varsa o kullanılmaktadır. Birden fazla piyasa fiyatı söz konusu olduğunda en aktif piyasadaki fiyat alınmalıdır. Piyasada kota edilmiş fiyat mevcut değilse yönetimin kendisi gerçek fiyatın tahmini yapmalıdır.¹⁰⁷

Yine bu standart çerçevesinde, tüm çabalara rağmen gerçek değer tahmin edilmediği durumlarda da aşağıdaki bilgilerin kamuya açıklanması gerekmektedir:¹⁰⁸

- a) Finansal araçların tutarları, miktarları, geçerli faiz oranları ve vadeleri gibi gerçek değer tahmin edilmesine uygun bilgiler,
- b) Gerçek değer tahmin edilmemesine ilişkin nedenler.

FAS 115; Borç ve Varlık Değerlerindeki Kesin Yatırımlarının Muhasebesi

FASB'nin 115 numaralı standardı “**Borç ve Varlıklarla İlgili Menkul Değerlerdeki Kesin Yatırımların Muhasebesi**”’dir. İşletmenin sahip olduğu veya pasifinde yer alan gerçek değeri belirlenebilir menkul kıymet yatırımları ile borçlanan

---

¹⁰⁶ TİMURKAN, s. 74.

¹⁰⁷ GÜNDÜZ, s. 13.

¹⁰⁸ SELVİ, s. 62.

muhasebeleştirilmesi ve raporlanması ile ilgili olan FASB'ın 115 numaralı standardı, bu menkul kıymet yatırım ve borçlarını sınıflandırmada üçlü bir ayrıma gitmiştir.¹⁰⁹

- a) Vade sonuna kadar işletmenin pasifinde yer alacak menkul kıymet borçları işletmenin vade bitimine kadar herhangi bir işlem yapmamak gayesiyle itfa ettiği menkul kıymetlerdir. Bu kıymetlerde değer azalış ve artışları hesaplanacak ve net değer kullanılacaktır.
- b) Satış amacıyla satın alınan menkul kıymet borç ve alacakları gerçek değerleri ile gösterilmektedir. Dönem içinde gerçekleşmemiş kazanç ve kayıplar kar ve zararın hesaplanmasında dikkate alınır.
- c) Satış için hazır olan menkul kıymet ve borçları gerçek değeri ile kayda alınacaktır. Dönem içinde gerçekleşmemiş yada kayıplar kar ve zararın hesaplanmasında dikkate alınmaz. Gerçekleşmemiş kazanç yada kayıplar gerçekleşmemiş yatırım kazançları hesabı raporunda ayrı olarak gösterilir.

FAS 119 Numaralı Muhasebe Standardı

Daha sonra FASB, 107 numaralı bildirisinin daha da genişlemiş bir hali olan **119 numaralı** bildiriye yayınlamıştır. Bu bildirisinin özü türev ürünlerinin spekülatif yada riskten korunma amaçlı alınmış olmasına göre geçek değerlerinin saptanma şekillerini göstermektedir. Ticari amaçlı olarak bu türev ürününe sahip olan yada ihraç eden bir kuruluş, bu türev ürününü ortalama gerçek değeri ile net kazanç ve kaybı açıklamak zorundadır. Ticari amaç dışında bir amaçla türev ürününe sahip olan yada bu ürünü ihraç eden bir kuruluş, hem türev ürünü ile ilgili amacını hem de bu ürünlerin finansal tablolarda ne şekilde raporlandığını belirtmek zorundadır.

119 numaralı standart özellikle bilanço dışı türev ürünü sözleşmelerine ilişkin bilgilerin finansal tablolarda açıklanmasına yoğunlaşmış ve finansal raporların içinde veya dipnotlarında açıklanmasını şart koştuğu bilgileri üç grupta toplamıştır.¹¹⁰

¹⁰⁹ İSLAMOĞLU, s. 39.

¹¹⁰ İSLAMOĞLU, s. 46.

1. Spekülatif Amaçlı Türev Ürünü Sözleşmelerine Ait Bilgiler: 119 numaralı standart her raporlama dönemi için finansal raporların içinde veya dipnotlarında yer alan spekülatif amaçlı türev ürünlerine ait bilgilerin açıklanması şartını getirmiştir. Bu açıklamalar aşağıdaki unsurları kapsamalıdır;

- Vadeleri sonundaki gerçek değerleri ile gösterilen varlık ve yükümlülük sözleşmelerinin ayırımı yapılarak, tüm türev ürünlerinin ortalama gerçek değeri ve
- Türlerine, ilgili oldukları ticari faaliyete, risklerine veya yönetimin bu tür faaliyetler için kullandığı sınıflandırma ve gelir tablolarında raporlanan net gelirle tutarlı olan diğer sınıflandırmalara göre sınıflandırılmış tüm spekülatif amaçlı sözleşmelerden elde edilen net kazanç veya kayıplar.

2. Spekülatif Amaçlı Olmayan Türev Ürünü Sözleşmelerine Ait Bilgiler: İşletmeler türev ürünlerini spekülatif amaç dışında hedge veya arbitraj amaçlı olarakta kullanmaktadırlar. Bu tür amaçlar genellikle çeşitli pazar ve kredi risklerinin yönetimine yönelik olmalıdır. İşletmelerin faaliyet raporlarını kullanacak olanların, işletmenin amaç ve stratejilerini daha iyi anlayarak bu raporları analiz edebilmeleri için, 119 numaralı standart aşağıdaki bilgilerin finansal raporların içinde veya dipnotlarında açıklanmasını zorunlu tutmaktadır:

- Türlerine göre sınıflandırılmış olarak, alıcısı veya satıcısı konumunda bulunan türev ürünlerine hangi amaçlar için taraf olunduğu ve bu amaçlara ulaşmak için izlenen stratejilerin neler olduğunun açıklanması,
- Her bir türev ürünü sözleşmesi türünün finansal raporlarda nasıl raporladığını açıklanması ki; bu kapsamda, bu sözleşmelere ait kayıtlara alma ve değerlendirme politikaları, bunlarla ilgili kazanç veya kayıpların ne zaman sonuç hesaplarına alındığı ve bu kazanç veya kayıpların bilanço ve gelir tablosunun hangi bölümünde raporlandıklarına ilişkin bilgiler de açıklanmalıdır ve
- Gerçekleşmesi beklenen işlemleri çeşitli risklere karşı korumak amacıyla sahip olunan türev ürünü sözleşmeleri.

- 3. Kantitatif Bilgiler:** 119 numaralı standart, türev ürünü sözleşmelerine ilişkin faiz ve Pazar riskleri hakkındaki bilgilerin finansal raporlarda açıklanmasını şart koşmamakla birlikte tavsiye etmektedir.

FAS 133; Türev Ürünlerinin ve Riskten Korunma İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi

FASB'nin 133 numaralı standardı, diğer sözleşmelerde yer alan yerleşmiş belli bazı türev ürünü enstrümanları ve riskten korunma işlemleri dahil, finansal türev ürünlerinin muhasebeleştirme ve raporlanmalarına ilişkin standartların açıklanması ile ilgilidir. Bu standart işletmenin tüm türev ürününü enstrümanlarını, finansal pozisyonun hesabında kendi aktifinin veya pasifinin bir parçası gibi görmesini gerektirir ve bu enstrümanların gerçek değeri ile değerlendirilmesini gerektirir. Belli bazı şartların varlığı halinde finansal türev ürünü sözleşmesi;¹¹¹

- a) Üzerinde anlaşma sağlanmış bir aktif veya pasif kalemin gerçek değerinde ve onaylanmamış bir firma sözleşmesinde meydana gelebilecek değişiklikleri riskten koruma amacıyla,
- b) Önceden tahminde bulunulan bir işlemin nakit akışlarında meydana gelebilecek değişikliklerin riskten korunması için,
- c) Önceden tahmini yapılan yabancı para üzerinden olan bir işlemin, yabancı bir para birimi üzerinden yapılan net yatırımın kur riskinden korunması ve satışa hazır hale getirilmiş bir menkulü, onaylanmamış bir sözleşmeyi riskten korunmak amacıyla

özel olarak yapılabilir.

Uluslararası Muhasebe Standartları (International Accounting Standards –IAS) 1973'den 2000'e kadar Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (International Accounting Standards Committee –IASC) tarafından çıkarılmıştır. IFAC'ın bir kolu gibi çalışan IASC, 24 Mayıs 2000'de IFAC'la beraber Edinburg'da yapılan Genel Kurul toplantısında bağımsız bir kuruluş haline gelmiştir. Edinburg'da kabul edilen kuruluş

---

¹¹¹ İSLAMOĞLU, s. 49.

sözleşmesine (Constitution) göre IASC organizasyonunun ana bölümlerinden biri olan Uluslararası Muhasebe Standartları Yönetim Kurulu (International Accounting Standards Board-IASB) oluşturulmuştur. Böylece 2001'den itibaren IASB, IASC'nin yerini alarak 14 kişilik üyeye standartları ve taslakları geliştirmek, yayınlamak ve Standart Yorumlama Komitesinin (Standing Interpretations Committee-SIC) yorumlarını onaylamakla sorumlu olmuştur¹¹².

IASB göreve geldiği tarihten itibaren bazı Uluslararası Muhasebe Standartlarında değişiklikler ve düzenlemeler yapmış, bazılarında değişiklikler yapılması için teklifte bulunmuş ayrıca; bazı IAS'ların Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (International Financial Reporting Standards-IFRS) ile değiştirilmesi ve konusunda IAS hazırlanmamış olan hususlarda ise yeni IFRS'ler hazırlanması için teklifte bulunmuştur.

IASB 18-20 Nisan 2001 tarihlerinde yapılan ilk toplantılarında daha önce çıkarılan tüm Uluslararası Muhasebe Standartlarını ve ilgili yorumları onaylamıştır. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu tarafından çıkarılacak tüm muhasebe standartları "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarını (IFRS) oluşturacaktır.

IFRS'nin şimdiye kadar yayınlamış olduğu dört tane yayın bulunmaktadır. Bunlardan bir tanesi IFRS 1 "Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Geçiş" (International Financial Reporting Standards), IFRS 2 "Hisseye Dayalı Paylaşım" (Share – Based Payment), IFRS 3 "Ticari Birleşme" (Business Combinations) ve IFRS 4 "Sigorta Sözleşmeleri" (Insurance Contracts)'tır.

IFRS 1'in taslak standardı Temmuz 2002 (Exposure draft-ED 1) yayınlamıştır. IFRS 1-First Time Adoption of International Financial Reporting Standards (Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına Geçiş) genel amaçlı finansal tablolarını hazırlayan işletmelerin Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarına ilk defa geçiş yaptıklarında uymaları gereken prosedürleri içermektedir.

IFRS'lere ilk defa geçiş yapan işletme, genel amaçlı mali tablolarını ilk defa Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarıyla uyum içerisinde, açık ve sınırlanmamış

---

¹¹² www.tmud.org.tr/bulten%2012.htm (Erişim: 5 Nisan 2004)

bir biçimde hazırlayan işletmedir. Aşağıdaki durumlarda da bir işletme IFRS'lere ilk defa geçiş yapan işletme olarak kabul edilir.¹¹³

- Eğer ki bir işletme bir evvelki yıl IFRS'ler doğrultusunda hazırlanmış olan mali tablolarını işletme içi yönetime yönelik olarak hazırlamış, işletme sahiplerine ve dış gruplara (yatırımcılar, kredi sağlayan kuruluşlar...) sunmamışsa,
- Hazırlanmış olan mali tablolar IFRS'lerin bazılarıyla uyum içerisinde fakat tamamıyla değilse,
- Daha önceki mali tabloların hazırlanması sırasında yerel olarak uygulanan Genel Kabul Görmüş Muhasebe Prensiplerinden (General Accepted Accounting Principles-GAAP)'dan (örnek olarak, SPK Muhasebe Prensipleri) IFRS'lere geçişte bir mutabakat söz konusu ise.

Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi (The International Accounting Standards Board – IASB) bu gün itibariyle International Financial Reporting Standards (İFRS) 3 Ticari Birleşme (Business Combinations)'ı yayınladı ve İAS 36 Varlıkların Değerlerinde Gerçekleşen Değer Düşüklüğü (Impairment of Assets) ile İAS 38 Maddi Olmayan Duran Varlıkları (Intangible Assets) gözden geçirip değiştirdi¹¹⁴. Ve aynı şekilde International Financial Reporting Standards (İFRS) 4 Sigorta Sözleşmeleri (Insurance Contracts)'ı yayınladı. İFRS yayınları ilk kez sigorta kontratlarının muhasebeleştirilmesi ile ilgili rehber olacak standardı yayınlamış olmaktadır.

Yeni İFRS 2, hisseye dayalı paylaşım yani, hisseye dayalı paylaşımındaki fiyat bağlantısı aynı zamanda hisse senedi opsiyonları ihtiyaç olabilecek ölçme ve gelir hesaplarının tanımlanmasıdır. Öncelikle İFRS'nin içeriği, hisse senedinin açıklanması, doğal ve dönemsel olarak ve tanıtımı ihtiyari olur, kazançları da gelir hesaplarında gösterilir. Standardın sağlamış olduğu yarar, hisse senedini kullanan firmayla kullanmayan aynı bazdaki firmanın gelirleri ölçüsündedir. İşletmelere de muhasebe yönünden bir maliyette oluşturmaktadır¹¹⁵.

¹¹³ www.tmud.org.tr/bulten%2012.htm (Erişim: 5Nisan 2004)

¹¹⁴ S. Heapy, www.accountingnet.ie/content/publish/article_523.shtml (Erişim; 31 Mart 2004)

¹¹⁵ S. Heapy , www.accountingnet.ie/content/publish/article_523.shtml (Erişim; 31 Mart 2004)

Kısaca geneli şöyle özetleye biliriz: Mevcut durumda, küresel finansal piyasalarda, Amerika Birleşik Devletinde geçerli olan ve Finansal Muhasebe Standartları Kurulu (FASB) tarafından oluşturulan Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (US GAAP) ile Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (İASB) tarafından oluşturulan Uluslararası Muhasebe Standartları (İAS) ya da yeni adıyla Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (İFRS) olmak üzere, muhasebe finansal raporlama sistemleri ile ilgili iki temel düzenleme ekolu bulunmaktadır. Finansal araçların muhasebeleştirilmesi ve finansal raporlanması her iki ekol tarafından da ayrıca düzenlenmiştir. Ancak, forward, futures, opsiyon ve swaplar gibi yeni ve son derece karmaşık sözleşmelerin muhasebe ve raporlama sistemlerinin yeni oturmaya başlaması nedeniyle, her iki ekolde ancak 2001 yılı itibariyle uygulamaya geçebilmiştir.

İASB tarafından, finansal araçların raporlanmasına ilişkin iki ayrı düzenleme yapılmıştır. Bunlardan İAS 32; finansal araçların mali tablolarda gösterimi ve bunlara ilişkin mali tablolarda yapılacak açıklamaları kapsarken, İAS 39; finansal araçların mali tablolara alınması ve değerlendirilmesine ilişkin hususları düzenlemiştir. Finansal araçların muhasebeleştirilmesine ilişkin FASB Standartları dört temel düzenlemeye dağılmış bulunmaktadır. Bunlardan, FAS 133 bu konudaki esas düzenlemeyi oluşturmakta ve türev araçların korunma faaliyetlerinin muhasebeleştirilmesini kapsamaktadır. FAS 107; finansal araçların makul değerleri hakkında mali tablolarda yapılması gereken açıklamaları, FAS 115; borçlanma ve sermaye araçlarındaki belirli yatırımların muhasebeleştirilmesini, FAS 140 ise finansal varlıkların transferi ve bunlara hizmet sağlanması ile borçların ortadan kalkması işlemlerinin muhasebeleştirilmesini düzenlemiştir. Türk sermaye piyasalarında ise, konu esas olarak iki tebliğde düzenlenmiştir. Bunlardan Seri:XI, No:19 sayılı “Vadeli İşlemler ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Tebliğ” bu konudaki esas düzenlemeyi oluştururken, menkul kıymetlerin değerlemesi Seri:XI, No:1 sayılı “Sermaye Piyasasında Mali Tablo ve Raporlara İlişkin İlke ve Kurallar Hakkında Tebliğ” içerisinde düzenlenmiştir¹¹⁶.

---

¹¹⁶ Kemal KARAHAN, www.spk.gov.tr/yayinlar/arastirmaraporlari/kye (Erişim: 20 Nisan 2004)

2.2. Türev Ürünlerinin Türkiye'deki Muhasebe Standartları İçindeki Yeri

İşletmelerin gerçekleştirdiği işlemlerin muhasebeleştirilmesinde kullanılan muhasebe standartları, temel muhasebe kavram ve ilkelerinin uygulanmasında esas olacak yöntemleri ve değerlendirme ölçütlerini belirler. Türkiye muhasebe ve denetim standartlarını saptamak amacıyla **Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu (TMUDESK)** 9 Şubat 1994 tarihinde kurulmuş ve standart çalışmalarına başlamıştır.¹¹⁷ TMUDESK, standart saptama çalışmalarına temel olarak uluslararası muhasebe standartlarını esas almıştır. Türev ürünlerin muhasebeleştirilmesinde yeterli standart olmadığı için işletmelerin büyük bir kısmı temel muhasebe kavramını esas alarak finansal araçların muhasebesini gerçekleştirmektedirler. Bunlar; işletmenin sürekliliği, dönemsellik, tutarlılık, maliyet esası, ihtiyatlılık ve özün önceliği kavramlarıdır.¹¹⁸ Kavramları kısa olarak şöyle açıklayabiliriz;

- a) **İşletmenin Sürekliliği Kavramı:** Bu kavram, işletmelerin faaliyetlerinin bir süreye bağlı olmaksızın süreceğini ifade eder. Gelecekte de işletmenin faaliyetlerini sürdüreceği varsayılarak muhasebeleştirme yapılır. Özellikle riskten korunma varlık ve riskten korunma amacı ile kullanılan türev ürün arasındaki ilişki açısından bu kavram önemlidir.
- b) **Dönemsellik Kavramı:** İşletmenin normal olarak sınırsız yaşamı, belirli periyotlara ayrılmıştır. Böylece her dönemin faaliyet sonuçları diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanır. Gelir ve giderlerin tahakkuk esasına göre muhasebeleştirilmesi, hasılat, gelir ve karların aynı döneme ait maliyet, gider ve zararlarla karşılaştırılması bu kavram gereğidir. Türev ürünlerle yapılan işlemlerin sonuçlarının dönem itibari ile aynı tanımlanacağını belirlemede bu kavram esas alınır.
- c) **Maliyet Esası Kavramı:** Para mevcudu, alacaklar ve maliyetin belirlenmesi mümkün veya mümkün olmayan diğer kalemler hariç olmak üzere, işletme

¹¹⁷ Yüksel Koç YALKIN, "Türkiye Muhasebe Standartları", *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 125 (Şubat, 1999), s. 40.

¹¹⁸ Sait Yüksel KAYGUSUZ; *Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları*, İstanbul: Sermaye Piyasa Kurulu Yayınları No: 113, 1998, s. 26.

tarafından edinilen varlık ve hizmetlerin muhasebeleştirilmesinde, bunların elde edilme maliyetlerini esas alınmasıdır.

- d) Tutarlılık Kavramı:** Bu kavram, muhasebe uygulamaları için seçilen muhasebe politikalarının birbirini izleyen dönemlerde değiştirilmeden uygulanması gerektiğini ifade eder. İşletmelerin mali durumunun, faaliyet sonuçlarının ve bunlara ilişkin yorumların karşılaştırılabilir olması bu kavramın amacını oluşturur. Türev ürünlerin tanımlanmasında, kaydedilmesinde ve değerlendirilmesinde kullanılan ölçütler işlemin amacına ters düşmemelidir.
- e) İhtiyatlılık Kavramı:** Bu kavram, muhasebe olaylarında temkinli davranılmasını, işletmenin karşılaşılabileceği risklerin göz önüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavram sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderler ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve karlar için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar.
- f) Özün Önceliği Kavramı:** Bu kavram, işlemlerin muhasebeye yansıtılmasında ve onlarla ilişkin değerlendirmelerin yapılmasında biçimlerinden çok özlerin esas alınmasını ifade eder. Gerçekleştirilen işlemlerin, yaptırımları göz önünde tutularak muhasebeleştirilmesi gerekir. Türev ürünlerle yapılan işlemlerin amaçları göz önünde tutularak işlemin esas unsurları kayıtlara yansıtılmalıdır.

Türev ürünlerinin faaliyet dönemleri sonunda veya finansal tabloların düzenlendiği tarihlerde yapılacak olan değerlendirme sonucunda ortaya çıkabilecek değerlendirme kazanç veya kayıplarının ne şekilde dikkate alınacağı konusunda başlıca üç yaklaşım ileriye sürülmektedir,¹¹⁹

- a) İşletmelerin, bilanço tarihinde yapacakları değerlendirme sonucunda ortaya çıkan kazanç ve kayıpların o dönemin sonuç hesaplarına yansıtılmaması ki; bu yöntem Geçmiş veya Tarihi Maliyet Değerleme Yöntemi denilmektedir.**

---

¹¹⁹ SELVİ, s. 44.

- b) İşletmelerin, bilanço tarihinde yapacakları değerlendirme sonucunda ortaya çıkan kazanç ve kayıplardan yalnızca değerlendirme kayıplarını o dönemin sonuç hesaplarına aktarması ki; bu yöntem de **Maliyet ve Piyasa Değerinden Düşük Olanla Değerleme Yöntemi** denilmektedir.
- c) İşletmelerin, bilanço tarihinde yapacakları değerlendirme sonucunda ortaya çıkan kazanç ve kayıpların tamamının o dönem sonuç hesaplarına aktarılması ki; bu yöntem **Piyasa Değeri İle Değerleme** yöntemi denilmektedir.

Türev ürünlerinin genel olarak işlem amacı iki tanedir. Bir tanesi piyasada oluşacak fiyat hareketlerinden bir türev ürün satın alarak kar sağlamaktır, buna spekülasyon işlemi denir. Bir başka işlem türü ise spot piyasalarda alınmış herhangi bir pozisyonun getirdiği risklerden korunmak amacıyla bir türev ürün satın alarak zarar etme olasılığını azaltmak veya yok etmektir, bu işleme de hedge amaçlı işlem denmektedir. Bu iki durum muhasebe standartları açısından birbirinden ayrılmıştır; spekülasyon olan işlemler normal bir ticari işlemmiş gibi muhasebeleştirilirken, spot piyasadaki başka işleme dayanan ve riskten korunmak için yapılan işlemler bu spot işlemle beraber muhasebeleştirilir. Yani türev ürünle ilgili giderler veya gelirler bu spot işlemin gideri veya geliri olarak görülür. Bir sözleşme spekülasyon amaçlı kullanıldığında zaman, sözleşmenin kar veya zararı cari olarak gelirden tanımlanır. Spekülasyon amaçlı sözleşmelerin piyasa değerindeki değişimler hemen kar veya zarar olarak tanımlandıkları için spekülasyon işlemleri piyasa değerine göre değerlendirilir. Ayrıca yatırım ve spekülasyon amaçlı olarak kullanılan sözleşmelerin piyasa değerindeki değişim maliyet veya piyasa değerinden düşük olanı esas alan yaklaşım kullanılarak kaydedilir.¹²⁰ Spekülasyon amaçlarına ilişkin kar veya zararlar, cari dönemin kar veya zarar hesabına alınarak kaydedilir.

Hedging işlemleri muhasebeleştirilirken en önemli sorun hedge edilen kalemlerle hedge eden türev ürününün farklı esaslara göre değerlendirilmesinden kaynaklanır.¹²¹ Örneğin; hedge edilen kelem tarihi maliyet, hedge eden türev ürününün ise makul değer ile değerlendirilmesi finansal tabloları olumsuz yönde etkilemektedir.

¹²⁰ Jennifer FRANCIS, *Accounting for Futures Contracts and the Effect on Earnings Variability*, Chicago: The Accounting Review, Vol. 65, No: 4, 1990, s. 893.

¹²¹ Müge SALTOĞLU, "Türev Ürünlerinin Muhasebeleştirilmesinde Son Gelişmeler", *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 110 (Şubat, 2002), s. 107.

Bir döviz taahhüdünün riskten korunması amacı ile işlem yapılması durumunda ortaya çıkan kar veya zarar ertelenir ve ilgili döviz işleminin hesaplanmasında kullanılır. Eğer, taahhüt bir satış sözleşmesi ise kar veya zarar gelire düzenleme olarak yansıtılır. Diğer taraftan bu taahhüt bir alım sözleşmesi ise kar veya zarar alınan kalemin maliyetine düzenleme olarak yansıtılır.¹²² Eğer riskten korunan varlık bilançoda piyasa değeri ile gösteriliyorsa, riskten korumak için kullanılan araçta piyasa değerinden gösterilmelidir. Kullanılan araçtan elde edilen kar veya zarar gelir tablosuna yansıtılmalıdır.

Muhasebe, işletmenin varlıkları ve kaynakları üzerinde parayla ifade edebilen, değişme yaratan işlemlerle ilgili bilgileri kaydederek, sınıflandırarak, özetleyerek ve raporlayarak bilgileri analiz ve yorum yolu ile ilgili tarafların bilgilerine sunar. İşletme ile ilgili bilgi kullanıcıların alacakları kararların doğru ve güvenilir olması, işletmenin finansal durumunun ve faaliyet sonuçlarının doğru olarak ve zamanında sunulmasına bağlıdır. İşletme faaliyetleri ile ilgili finansal işlemlerin doğru, güvenilir, tam olarak ve ilgili dönemde kaydedilmesi, sınıflanması, özetlenmesi ve finansal tablolarda raporlanması, sunulan bilginin doğruluğu ve güvenilirliğini sağlayacaktır.

---

¹²² KAYGUSUZ, a.g.s.e. , s. 38.

3. TÜREV ÜRÜNLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

3.1. Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Forward Sözleşmelerinin Muhasebeleştirme İlkeleri:¹²³

1. Forward kontratlar alındıkları yada satıldıkları tarihte, işletmeyle ilgili bütün finansal bilgilerin mali tablolarında gösterilebilmesi için bilgi verme görevi yapan nazım hesaplara kaydedilir. Forward döviz ve mal kontratları anapara tutarı üzerinden kaydedilir.
2. Forward mal kontratlarında, kontratlardaki fiyat mal alış veya satış fiyatı olarak kabul edilir. Forward kontratlarla ilgili giderler mal alış veya satış gideri olarak işlem görür.
3. Forward sözleşmeler genel ilke olarak bilanço dışında tutulmakta ve “Nazım Hesap”larda takip edilmektedir. Diğer bir görüşe göre de, forward sözleşmeler bir satın alma hakkı ve belirli bir bedel ödeme yükümlülüğü olarak kayıtlara alınabilmektedir.
4. Forward döviz kontratı dövizli bir borç veya alacağı, kesin bir döviz taahhüdünü veya yabancı bağlı şirket ve iştiraklerdeki net yatırımı hedge etmek ve döviz piyasalarında spekülasyon yapmak amacıyla kullanılabilir. Dövizli bir borç ve alacağın hedge edilebilmesi için forward kontrat kullanılması halinde, kontrat dönemi içindeki mali tablo düzenleme dönemlerindeki evalüasyon işlemlerinde forward prim yada ıskontosunun o döneme düşen kısmı esas alınır. Dövizli alacak için kambiyo kar veya zararın, dövizli borç için kambiyo kar veya zarar ve kur farkından doğan finansman giderlerinin hesaplanmasında, eğer daha önce bilanço çıkarılmışsa bilanço tarihinden tahsil veya ödeme tarihine kadar olan döneme ilişkin prim veya ıskonto, daha önce bilanço çıkarılmamışsa tüm prim veya ıskonto tutarı esas alınır. Kesin bir döviz taahhüdünü hedge etmek için forward kontrat

¹²³ Raif PARLAKKAYA, “Forward Kontratlar ve Muhasebeleştirilmesi II”, *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 77 (Mayıs, 1999), s. 131.

kullanılması halinde forward kontratının sona ermesine kadar herhangi bir işlem yapılmaz. Kontrat döviz taahhüdü ile ilgili işlem gerçekleşmeden sona ererse, kazanç varsa **“Gelecek Aylara/Yıllara Ait Gelirler”**, zarar varsa **“Gelecek Aylara/Yıllara Ait Giderler”** hesabına alınır ve taahhüt gerçekleşinceye kadar bu hesaplarda bekletilir. Taahhüt gerçekleşince söz konusu işleme ilişkin kazanç veya zarar, satış veya maliyet tutarlarının düzeltilmesinde kullanılır. Forward kontratına yabancı başlı şirket veya iştirakteki net yatırımı hedge etmek için girilirse, dönem sonu işleminin kontrat dönemi içinde yapılması halinde o döneme düşen prim yada ıskonto, kontratın sona ermesi durumunda kontrat kazanç veya zararı öz kaynaklarda bir düzeltme olarak kaydedilir. Forward döviz kontratına spekülasyon amacıyla girilmesi durumunda, kontrat sona erince kontrat kazancı **“Diğer Olağan Gelir ve Karlar”**, kontrat zararı **“Diğer Olağan Gider ve Zararlar”** hesabına kaydedilerek gerçekleştiği dönemin gelir veya giderleri arasında gösterilir.

5. Forward faiz kontratına bir borcun maliyet artışında veya faiz gelirlerinde azalma riskinden korunmak amacıyla girilebilir. Bir borcun maliyet artışından korumak amacıyla girilen forward kontratından kazanç elde edilmesi durumunda, kazanç tutarı esas borcun faiz giderlerinden indirilir. Kontratın zararlı sonuçlanması durumunda ise, ödenen zarar tutarı faiz giderlerine eklenir. Forward faiz kontratlarına faiz gelirlerinde azalma riskinden korunmak amacıyla girilmesi durumunda ise, kontrat kazançla sonuçlanırsa kazanç tutarı faiz gelirlerine eklenir, kontrat zararlı sonuçlanırsa zarar tutarı faiz gelirlerinden indirilir. Forward faiz kontratında kontrat kazanç yada zararı faiz dönemi başında tahsil edilmekte yada ödenmektedir. Faiz dönemi başında yapılacak tahsilat **“Gelecek Aylara/Yıllara Ait Gelirler”**, ödeme ise **“Gelecek Aylara/Yıllara Ait Giderler”** hesaplarına kaydedilerek esas borcun yada yatırımın faiz dönemlerinde itfa edilir. Forward faiz kontratına spekülasyon amacıyla girilmesi durumunda elde edilen kazanç **“Diğer Olağan Gelir ve Karlar”**, uğranılan zararlar ise **“Diğer Olağan Gider ve Zararlar”** hesaplarına kaydedilerek elde edildiği dönemin gelir veya gideri arasında gösterilir.

Forward Faiz Sözleşmelerinde Muhasebeleştirmeye Etki Eden Özellikler:

1. Forward faiz sözleşmelerindeki ana paranın varsayımsal olduğu, sadece faizin hesaplanması için kullanıldığı, dolayısıyla, gelecekte de bir borç veya alacak ilişkisi doğurmayacağı göz önünde tutulur.
2. Forward faiz sözleşmelerinin ciro edilmesi söz konusu olmadığı için vadeden önce bir piyasa fiyatı oluşmayacağından bir forward faiz sözleşmesinin değeri, sözleşmenin imzalandığı tarihte değil, sözleşmenin bitirildiği tarihte belli olur. Bu nedenle forward faiz sözleşmelerinin sözleşme dönemi içinde ay sonları itibariyle kazanç ve kayıplara ilişkin nazım hesap kaydı yapılmaz. Kazanç veya kayıp, sözleşme sonunda belirlenerek doğrudan ilgili varlık veya kaynak hesaplarına aktarılır.¹²⁴
3. Forward faiz sözleşmeleri “**ısmarlama , tailor – made**” yapıldığından takas edilmesi mümkün değildir. Ayrıca ciro edilmezler. Ciro edilmediğinden bu sözleşmelerdeki hak ve yükümlülükler başkasına transfer edilemez ve bir piyasa değeri de oluşmaz. Forward sözleşmelerinin değeri sözleşme faizinin hesaplanacağı vade sonunda belirlenebilir, daha önce belirlenemez. Bunun için sözleşme boyunca değer düzeltme işlemi yapılmaz.¹²⁵
4. Forward faiz sözleşmeleri, futures faiz sözleşmelerinden farklı olarak ihtiyaca göre düzenlenebilir. Ayrıca, bu sözleşmelerden doğan kredi riski, yani tazminat tutarı standart olmayıp tarafların her biri için değişkendir.¹²⁶
5. Forward faiz sözleşmelerini erken kapatma imkanı vardır. Bu tür sözleşmelerle yapılmış riskten korunma işlemi, herhangi bir zamanda yeni fiyatlarla, bir karşı vadeli faiz sözleşmesi yapılarak kapatılabilir.
6. Forward faiz sözleşmelerinden varlıklarda ve borçlarda riskten korunmak için yararlanmak üzere aşağıdaki hedge işlemleri yapılabilir:¹²⁷
  - a. Bankanın sahip olduğu menkul kıymetlerin faizlerinde meydana gelebilecek değişikliklerden korunmak üzere:

¹²⁴ YÜCEL, s. 6.

¹²⁵ Nejat TENKER, *Finansal Muhasebe*, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi, 1999, s. 367.

¹²⁶ Nejat TENKER ve Orhan SEVİLENGÜL, *Özellik Gösteren İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 13, 1994, s. 32.

¹²⁷ Göksel YÜCEL, *Türev Ürünler İle İlgili Temel Bilgiler ve Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2001, s. 5.

- i. Sabit faizli menkul kıymetlerin piyasa değerlerinde, genel faiz oranlarında meydana gelecek yükselmelerle bağlı olarak, ortaya çıkabilecek düşmelerden korunmak için forward faiz sözleşmeleri alınır.
  - ii. Değişken faizli tahvillerde değişken faizli diğer yatırımların gelirlerinde, faiz oranlarının düşmesine bağlı olarak, meydana gelebilecek azalmalardan korunmak için forward faiz sözleşmesi satın alınır.
- b. Bankanın çıkardığı değişken faizli tahvillerle benzeri borçlanmaların faizlerinde meydana gelebilecek artışlardan korunmak üzere forward faiz sözleşmesi alınır.

7. Muhasebeleştirilme işlemlerinde, forward faiz sözleşmelerinin hedge amaçlı olduğu göz önünde tutulur. Bunun sonucu olarak hesaplaşma tarihinde doğacak kazanç veya kayıplar, varsayımsal anaparanın bağlandığı süre boyunca gelir veya giderlere yansıtılır.¹²⁸

Vadeli döviz işlemleri, taahhüdün yapıldığı zaman ile eşanlı olarak nazım hesaplara kaydedilir. Vadeli döviz sözleşmeleri “**Teslim Edilecek Dövizler**” başlığında bilanço dışı bir hesapta gösterilir.¹²⁹ Döviz riskine maruz kalmış net varlık yada yükümlülüğün riskten korunması amacıyla vadeli döviz sözleşmesi kullanıldığında muhasebeleştirme farklı olacaktır. Kar yada zarar cari muhasebe döneminde tanımlanırken prim yada iskonto sözleşmesinin vadesi üzerinden amortize edilerek kayıtlara yansıtılacaktır.

Taraflar sözleşmeye konu olan döviz kurunu, sözleşmenin yapıldığı tarihte belirledikleri için vade sonuna kadar geçen süre içindeki kur değişimleri sözleşmede önceden belirlenen kuru etkilememekte ve dövizlerin alım satım işlemi vade bitiminde önceden belirlenmiş olan bu kur üzerinden gerçekleşmektedir. Forward sözleşmelerde eğer vade sonunda gerçekleşen cari fiyat, sözleşmede belirlenmiş olan fiyattan yüksekse

¹²⁸ Recep PEKDEMİR, *Türev İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi*, İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1999, s. 12.

¹²⁹ KAYGUSUZ, a.g.s.e. , s. 36.

sözleşme sahibi kar etmekte, eğer fiyat düşükse, sözleşme daha yüksek olan sözleşme fiyatından gerçekleştirileceğinden sözleşme sahibi zarar edecektir.¹³⁰

Forward kontratlarının muhasebeleştirme şekli, bu kontratların kullanım amaçlarına göre değişmektedir. Fiyatlardaki dalgalanmalardan kaynaklanacak riski azaltmak yada yok etmek (hedging) amacıyla forward kontrat kullanılması halindeki muhasebeleştirme şekli, fiyat dalgalanmalardan kazanç elde etmek (spekülasyon) amacıyla forward kontrat kullanma halindeki muhasebeleştirme şeklinden farklı olmaktadır.

Hedging amacıyla forward kontrat kullanılması durumunda hedging işlemine konu olan pozisyon ile hedging aracı olan forward kontratlar ortaya çıkacak kazanç yada zararların birlikte düşünülüp düşünülmeyeceği muhasebeleştirme sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır spekülasyon amacıyla forward kontrat kullanılması halinde ise, muhasebeleştirme işlemi diğer spekülatif işlemlerden farklı olmayacaktır.¹³¹

Yabancı bir kuruluşdaki net yatırımı riskten korunmak amacıyla yapılan forward tabanlı sözleşmelerde ortaya çıkan kazanç veya kayıplar dönemin net gelirinin belirlenmesinde dikkate alınmazlar ve “**dönüşüm düzeltme hesabı**” olarak bilançoda öz kaynaklar arasında gösterilirler.¹³²

Forward işlemlere ilişkin muhasebeleştirilmede ihtiyatlılık ve dönemsellik kavramının tahakkuk esası arasında bir çelişki söz konusu olmaktadır. İhtiyatlılık kavramı, gerçekleşmemiş zararların kar veya zarar hesabında yer almasını gerektirirken gerçekleşmemiş karların yer almaması gerektiğini belirtmiştir. Dönemsellik ilkesinin tahakkuk esasına göre ise gerçekleşmemiş fakat hak edilmiş karlar da kar veya zarar hesabında yer almalıdır. Diğer bir çelişki ise piyasa değerine yükseltme yaklaşımının kullanımına bağlı olarak ihtiyatlılık ve özün önceliği kavramları arasında ortaya çıkabilir.¹³³

Vadeli işlemlerin muhasebeleştirilmesine ilişkin en son gelişme 27 Ağustos 2001 tarihinde Sermaye Piyasası Kurulunun yayınladığı **Vadeli İşlem ve Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkındaki 19 no’lu**

---

¹³⁰ SELVİ, s. 80.

¹³¹ Raif PARLAKKAYA, “Forward Kontratlar ve Muhasebeleştirilmesi I”, *Mükellefin Dergisi*, Sayı: 76 (Nisan 1999), s. 129.

¹³² ÇOKTAN, s. 117.

¹³³ İSLAMOĞLU, s. 27.

tebliğ'dir.¹³⁴ Bu tebliğin birinci maddesinde "Bu tebliğin amacı, işletmeler tarafından alımı ve satımı gerçekleştirilen vadeli işlem opsiyon sözleşmelerinin değerlemesine ve muhasebeleştirilmesine ilişkin usul ve esasları belirlemektir." ifadesi yer almaktadır. Tebliğin ikinci maddesinde ise bu tebliğin kapsamına yer verilmektedir. Buna göre sözleşmenin makul değerinin elde edilmesini sağlayacak etkin bir piyasanın varolması, vade sonunda sözleşme hükümlerinin yerine getirilmesi için yeterli teminat bulunması ve sözleşmenin karşı tarafının yatırım yapabilme derecesi almış aracı kuruluş olması şartlarını birlikte taşıyan sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi bu tebliğin kapsamını oluşturur. Tebliğin beşinci maddesinde "Bu tebliğ kapsamındaki sözleşmelerin muhasebeleştirilmesine ilişkin esaslar sözleşmelerin kullanım amaçlarına bağlı olarak değişir." ifadesi yer almaktadır. Sonuç olarak vadeli işlemleri riskten korunma amaçlı ve spekülasyon amaçlı olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. ayrıca korunma amaçlı sözleşmeleri de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır:

- a) Makul değer değişikliği riskine karşı korunma amaçlı sözleşmeler,
- b) Nakit akışı riskine karşı yapılan korunma amaçlı sözleşmeler.

Vadeli döviz kontratları spekülasyon amaçlı yapıldığında, kontratın karşı tarafına olan döviz borç ve alacakları ile yerel para borç ve alacaklarının her ikisi de vadeli kur üzerinden kaydedilir. Her iki hesapta vadeli kurlara dayandığı için vadeli döviz kontratına ilişkin prim veya iskonto da söz konusu olamayacak ve ayrı bir muhasebeleştirme gerekmeyecektir.¹³⁵

Bilanço tarihinde spekülasyon amaçlı bir vadeli döviz kontratı söz konusu olduğunda döviz olarak belirtilen alacak veya borç, finansal tablo tarihinde düzenlenmelidir.

Emtia üzerine yapılan forward sözleşmelerinde, vade tarihinde sözleşme hükümleri ifa edilmişse, sözleşme fiyatı üzerinden şayet taraflardan birisi forward

---

¹³⁴ İSLAMOĞLU, s. 54.

¹³⁵ ÖNCE, s. 57.

sözleşmesini ifa mükellefiyetinden kaçınılısa fiili fiyat üzerinden emtiaya yönelik maliyet veya hasılat tespiti yapılması gerekmektedir.¹³⁶

İşletmelerinin forward sözleşmeleriyle ilgili giderlerinin, sözleşme vade tarihinde uygulanmışsa doğrudan gider yazılması gerekmektedir.¹³⁷

3.2. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Finansal Futures Sözleşmelerinde Muhasebeleştirmeye Etki Eden Özellikler:

1. Finansal futures sözleşmesi belirli bir miktardaki bir dövizin veya diğeri bir mali aracın satılması veya satın alınması yönünde yapılabilir.
2. Finansal futures sözleşmeleri, standart miktarlarda düzenlenir. Bu nedenle riski tam karşılayacak tutarda finansal futures sözleşmesi satmak veya satın almak imkanı olmayabilir.
3. Finansal futures sözleşmelerinin vadeli standarttır. Bu nedenle hedge edilen varlık veya borçların vadeleri ile finansal futures sözleşmelerinin vadeleri bir biriyle çakışmayabilir.
4. Sözleşmelerin tarafları vade sonunda sözleşme koşullarının ve sözleşmede konu edilen varlığın teslimini ya da teslim alınmasını talep edebilirler.
5. Finansal futures sözleşmeleri kendi türünden ve aynı vadede olan sözleşmelerle değiştirilebilir. Vade sonu gelmeden futures sözleşmesini kapata bilir.
6. Sözleşmede yazılı varlığı ileriki bir tarihte satmak isteyen futures sözleşmesini satar, böylece fiyatlar düştüğünde futures sözleşmenin değeri artar. Eğer futures sözleşmesindeki varlığın ileri bir tarihte alınması istenirse futures sözleşmesi alınır. İleride fiyatlar yükselirse futures sözleşmenin değeri artar. Fiyat hareketleri

¹³⁶ Selman KOÇ, "Forward Sözleşmelerinin Hukuki Mahiyeti, Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi", *Vergi Dünyası Dergisi*, Sayı: 219 (Kasım, 1999), s. 83.

¹³⁷ KOÇ, s. 84.

yukarıda belirtilen yönlerin tersi yönünde gerçekleşirse bu defa futures sözleşmesini satan taraf zarar eder, alan kar eder.¹³⁸

7. Standart miktarlar ve vadeler üzerinden düzenlenen finansal futures sözleşmeleri bu konuda organize olan borsalarda işlem görürler.
8. Finansal futures sözleşmelerinin işleyişi bu konuyla ilgili takas odalarında garanti altına alınır. Futures sözleşmeler aracı finansal kurum tarafından işleme konulduğu için alıcı ve satıcı taraf birbirini genelde tanımak durumunda değildir.
9. Takas Odası değerlendirmede “**Mark to Market**” (borsa kapanış fiyatlarına göre değerlendirme) yöntemi kullanır.
10. Futures sözleşmelerinin emniyeti, kontrat tutarının belirli bir yüzdesi olarak yatırılacak depozito (marj) ile sağlanır. Depozito tutarı, kontratın günlük fiyat değişmelerine göre iade veya ilave yoluyla önceden belirlenen limitler içinde kalacak şekilde ayarlanabilir.
11. Finansal futures sözleşmesinin sona erdirilmesi (pozisyonun kapatılması) iki şekilde gerçekleşebilir:
  - a) Vade sonuna kadar beklenir ve sözleşmenin gerekleri yerine getirilir.
  - b) Vadeye kadar beklemeden finansal futures sözleşmesi üzerinden bir karşı işleme girişilir. Bir futures sözleşmesi alınmışsa bir karşı sözleşme satılır. Satın alınan ve satılan futures sözleşmelerinin takasına gidilerek pozisyon kapatılır. Alış satış fiyatları arasındaki fark, bankanın kazanç veya kayıp tutarı olarak ortaya çıkar.
12. Finansal futures sözleşmesi alınması veya satılması; sahip olunan bir varlığın değerinde döviz kurları, hisse senetleri fiyatları ile faiz oranlarındaki değişiklikler nedeniyle doğabilecek risklerin yaratacağı kayıplardan korunmak için (hedge amaçlı) yapılabileceği gibi, bir gelir beklentisiyle de (spekülasyon amaçlı) yapılması mümkündür.¹³⁹

¹³⁸ Nejat TENKER, *Finansal Muhasebe*, 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitapevi, 1999, s. 351.

¹³⁹ YÜCEL, s. 3 .

13. Sözleşmenin kapatılması sonucunda takas odası, yatırılmış olan depozito tutarını, sözleşmenin değerlendirmelerden etkilenmiş haliyle ve hatta bir miktar faizi ile birlikte taraflara iade edilir.¹⁴⁰

Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirme İlkeleri Aşağıdaki Gibidir:

Finansal futures sözleşmelerinde muhasebeleştirilmesinde dikkat edilecek iki nokta var. Sözleşme hedge amaçlı mı yapılmış, yoksa spekülasyon amaçlı mı yapılmış. Her ikisinde de farklı ilkeler uygulanmaktadır.

A. Hedge Amaçlı İşlemler İçin:

1. Hedge işlemlerinin kazanç ve kayıpları ayrı hesaplarda tutulur. Bir varlık veya borcun hedge kazancı bir diğerinin hedge kaybına mahsup edilmez.
2. Hedge işlemi bir varlığın korunması için yapıldığında;¹⁴¹
  - a) Her ay sonunda hedge kazancı yeniden hesaplanarak kayıtlardaki tutarlar düzeltilir.
  - b) Hedge edilen varlığın değer azalmaları için ayrılacak karşılık miktarının hesaplanmasında kümülatif hedge kazancı göz önünde tutulur ve değer azalmasının hedge kazancını aşması durumunda, aşan miktar için karşılık ayrılır.
  - c) Hedge işlemin sonunda ortaya çıkan hedge kazancı karşılık giderlerine alacak yazılarak gider düzeltilmesine gidilir.
  - d) Varlıkların değer azalmalarını aşan hedge kazancı işlemin sonunda kar yazılır.
3. Hedge işlemi bir borcun maliyetinin artışından korunmak için yapıldığında;¹⁴²

¹⁴⁰ TENKER, s. 351.

¹⁴¹ PEKDEMİR, s. 10.

¹⁴² YÜCEL, s. 4.

- a) Hedge kazancı ilgili faiz giderinden, kaynağın kullanılma süresine yayılarak indirilir.
- b) Hedge kaybı olduğu takdirde ise yine kaynağın kullanılma süresine yayılarak indirilir ve faiz giderlerine eklenir.
- c) Hedge kazancı kesinleştiğinde “Gelecek Aylara Ait Gelirler” ve hedge kaybı kesinleştiğinde “Gelecek Aylara Ait Giderler” hesaplarına alınarak bu hesaplardan ilgili dönemlerde aktarma yapılır.

B. Spekülasyon Amaçlı İşlemler İçin:

İşlemler gelir beklentisi amacıyla yapılırsa, kazanç veya kayıpları kesinleştikleri anda doğrudan gelir veya gider hesaplarına alınır.

İşlemin sonucunda ulaşılan kazanç ve kayıpların muhasebeleştirilmesinde işlemin yapılmasındaki amaç göz önünde tutulur.

FASB’ın 80 numaralı standardı tüm futures sözleşmelerinin piyasadaki fiyatı yansıtmasını, başka bir deyişle futures borsalarındaki günlük nakit düzenlemeleriyle uyumlu olmasını zorunlu kılmaktadır.¹⁴³

Sözleşme yapıldığı zaman, riskten korunmak istenen varlık yada yükümlülüğün tanımı ve miktarı ile işlemin amacı tanımlanmalı ve belgelenmelidir. Futures sözleşmeler diğer türev ürünler gibi bilanço dışı kalemler olarak nitelendirildiği için bu sözleşmelerin nazım hesaplarda kaydedilmesi gerekir. Genelde, futures sözleşmelerinin alımları ve satımları sözleşmenin düzenlediği günde kaydedilir. Bu kayıtla, sözleşmenin vadesi ve gerçek değeri bilanço dışı nazım hesaba geçirilir.¹⁴⁴

FASB’nin 80 numaralı standardına göre riskten korunma için belirlenmiş ilkelere uyan futures sözleşmelerinin piyasa değerindeki değişimler genel olarak dönemin sonuç hesaplarına aktarılmayıp sözleşme vadesinin sonuna kadar ertelenmelidir. Mevcut veya ileriye dönük bir duruma ait riski azaltmak amacıyla yapılan bir futures sözleşmesinin riskten korunmak amacıyla yapılmış olabilmesi için aşağıdaki kriterlere uyması gerekmektedir:

¹⁴³ KAYGUSUZ, s. 21.

¹⁴⁴ KAYGUSUZ, a.g.s.e. ,s. 55.

- Riskten korunan varlık veya yükümlülük işletmeyi fiyat veya piyasa riski ile karşı karşıya bırakmalıdır,
- Futures sözleşmesi söz konusu bu riski azaltmalıdır. Sözleşmenin değeri ile riskten korunana varlık veya yükümlülüğün fiyatı arasında yüksek bir korelasyon bulunmalıdır,
- Futures sözleşmesi riskten korunma amacıyla düzenlenmelidir.¹⁴⁵

Bilanço dışı kontratlar olan gelecek kontratları alındıkları ve satıldıkları tarihte genellikle bilanço dışı nazım hesaplarda nominal değerleri üzerinden kaydedilir.

3.3. Swap Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Swap İşlemlerinde Muhasebeleştirilmeye Etki Eden Özellikleri:

1. Faiz swap'ında bir kredinin ana parasının değil sadece faizinin takas edilmesi söz konusudur.
2. Döviz swap'ında, swap dönemi boyunca oluşan farkları, swap edilen dövizlere uygulanabilir faiz oranlarına yansıtılabilmek için taraflar arasında periyodik ödemelerin yapılması olağandır.

Swap Sözleşmelerin Muhasebeleştirme İlkeleri Aşağıdaki Gibidir:

1. Faiz swaplarında aşağıdaki ilkelere uyulur.¹⁴⁶
  - a) Faiz swaplarında, swap ödemeleri, ödemelerin ilgili bulunduğu dönemler itibariyle tahakkuk ettirilir.
  - b) Faiz swaplarında anapara, sadece üzerinde faiz hesaplanan bir matrah niteliği taşıdığından bu tutar muhasebe kayıtlarına konu oluşturmaz.

¹⁴⁵ ÇOKTAN, s. 120.

¹⁴⁶ YÜCEL, s. 7.

Kayıtlarda sadece tarafların orijinal kredi anaparalarının gösterilmesi yeterlidir.

- c) Swap işlemleri yabancı para üzerinden yapılmış ise Türk parasına dönüştürmede bilanço kalemleri için cari kur, gelir tablosu kalemleri için ortalama spot kur esas alınır. Net döviz pozisyonu özel olarak hedge edilmiş ise Türk parasına dönüştürmede söz konusu hedge oranı kullanılır.

2. Döviz swaplarında aşağıdaki ilkeler uygulanır.

- a) Döviz swaplarında döviz bakiyelerinin ve finansal taahhütlerin değerlendirilmesinde bilanço değerlendirme kuru kullanılmalıdır.¹⁴⁷
- b) Swap işleminin kazanç sağlama amacıyla yapılması durumunda swap kazanç ve kayıpları doğrudan sonuç hesaplarına alınır.
- c) Döviz swaplarının muhasebeleştirilmesinde bankalar kendi tercihleri doğrultusunda iki yöntemden birisini kullanabilir:¹⁴⁸
- Arbitraj muhasebesi benimseyebilir ve döviz değişimini vaziyet hesaplarını kullanarak kayda alırlar. Vadedeki taahhütler nazım hesaplarda izlenir. Kur değişimlerinin kar veya zarar hesabı üzerindeki etkisinin giderilebilmesi amacıyla nazım hesaplarda izlenen tutarlarında değerlendirilme yapılır ve nihai olarak ortaya çıkacak olumlu yada olumsuz fark, gelir veya gider reeskont hesaplarında muhasebeleştirilir.
  - Döviz swaplarının spot işlemleri ile vadeli taahhüt işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde aktif ve pasif aslı hesaplar kullanılır. Döneme ilişkin kur hareketlerinin neden olacağı gelir ve gider etkisinin karşılıklı olarak dikkate alınması gerektiğinde bu işlemlerde “Döviz Vaziyet ve Alım/Satım Hesapları” kullanılmaz bu işlemler aynı zamanda nazım hesaplarda bir yükümlülük olarak

¹⁴⁷ PEKDEMİR, s. 13.

¹⁴⁸ Murat ERİŞTİ, “Döviz Swapları ve Döviz Swaplarının BSMV Açısından Değerlendirilmesi”, *Yaklaşım Dergisi*, Sayı: 53 (Mayıs, 1997), s. 105.

izlenir. Dönem sonlarında mali tabloların hazırlanmasında vadedeki taahhütlerin izlediği asli hesaplara ters kayıt yapılarak taahhüdün sadece nazım hesaplarda gösterilmesi sağlanır. Bu işlem sırasındaki kur değişmelerinin neden olacağı fark olumlu yada olumsuz olmasına göre gelir veya gider reeskont hesaplarında muhasebeleştirilir.

3. Swap'ın genelinde ise şu ilkeler uygulanır.¹⁴⁹

- a) Bir riskin hedge edilmesi için yapılan swap işleminin kazanç ve kayıplarının, hedge edilen riskin bağlı bulunduğu olayın yarattığı akımların veya yapılan değerlemenin düzeltilmesinde kullanılması esastır. Buna göre;
- Bu esas gereğince, yabancı paralı borçlar dahil bir yabancı para pozisyonun hedge edilmesi amacıyla yapılan döviz swap'ı işlemlerinin kazanç veya kayıplar öz sermayede bir düzeltme olarak işlem görürler.
  - Yabancı bir ülkede bulunan bağlı ortaklık ve iştiraklerdeki sermaye paylarının hedge edilmesi amacıyla yapılan döviz swap'ı sonucunda doğan kazanç ve kayıpla, öz sermayede bir düzeltme olarak işlem görmelidir.
- b) Swap işleminin kazanç veya kayıplarının dönemlerle ilgilendirilmesinde, düzeltme yapılan gelir ve giderlerin dönemleri esas alınır. Bu esas gereğince;
- Faiz swap'ında swap kazanç ve kayıpları peşin tahsil edilmiş gelir veya peşin ödenmiş gider olarak hesaplarda bekletilir. Hedge edilen işlemin giderinin kaydedildiği dönemde düzeltme yapılmak üzere bu hesaptan aktarılır.

---

¹⁴⁹ TENKER, s. 377.

- Faiz swaplarında swap ödemeleri, ödemelerin ilgili bulunduğu dönemler itibariyle tahakkuk ettirilir.
- Yabancı paralı bir taahhüdün hedge edilmesi amacıyla yapılan swap işleminin kazanç ve kayıpları peşin tahsil edilmiş gelir veya peşin ödenmiş gider olarak hesaplarda bekletilir ve yabancı paralı işlemlerin değerlendirilmesine dahil edilir.
- İlgili iki döviz türünün faiz oranlarındaki farklılıklara ait periyodik ödeneler, ilgili bulunduğu dönemler itibariyle tahakkuk ettirilir ve bu ödemeler faiz giderlerinde bir düzeltme olarak kabul edilir.

c) Swap işlemleri için bir aracı kuruma komisyon ödemesi halinde ödenen komisyon swap maliyetini artıran bir gider olarak işleme tabi tutulur.

Spekülasyon amaçlı swap işlemlerinde, sözleşmeye konu bilanço kalemleri, varlık ve yükümlülükler maliyeti yada piyasa veya maliyet değerinden düşük olan ile değerlendirirken, swap sözleşmeleri ile alınan pozisyon günlük olarak piyasa değerine göre değerlendirilir.¹⁵⁰ Hedge amaçla faiz swap'ı sözleşmelerinin kullanıldığı durumlarda alınan pozisyona ilişkin kar ve zarar gerçekleştiği zaman kayıtlara geçirilmelidir. Ve kar ile zarar birbirileri ile mahsup edilmelidir.

Hedge amaçlı faiz ve döviz swaplarının muhasebeleştirilmesi aşağıdaki gibidir:¹⁵¹

1. Sözleşme Anında

- a) Faiz swap'ında, faiz ödemelerine esas alınan tahayyülü matrah nazım hesaplara alınır.
- b) Anapara değişiminin yapıldığı döviz swaplarında asli hesaplar çalıştırılır.
- c) Anapara swap'ında, vadedeki yükümlülükler üzerinden anapara değişimleri nazım hesaplara yansıtılır.

¹⁵⁰ KAYGUSUZ, s. 49.

¹⁵¹ YETİM, s.54.

2. Bilanço Tarihinde

- a) Faiz tahsilatı ve ödemesi swap hedge amaçlı yapıldığından kayıtlarda reeskont edilir.
- b) Döviz swap'ında, hedge edilen kalem bilanço günü piyasa kurlarında değerlendirilir ve fark kar veya zarara alınır.
- c) Nazım hesaplardaki döviz swap'ına konu vadedeki anapara taahhütleri bilanço tarihindeki kurlar üzerinden değerlendirilir. Fark ise kar veya zarara alınır. Vadede alınacak ve verilecek anaparaların değerlendirilmesi sonucu bulanacak değerlendirme fazlası yada eksikliği kar zarar tablosunda birbirini götürecektir.

3. Faiz Ödeme Günde

- a) Swap faizleriyle ilgili reeskont iptal edilir.
- b) Faiz tahsilatı ve ödemeler asli hesaplara alınır.

4. Vade Gününde

- a) Faiz swap'ında, tahayyülü anaparalarla ilgili nazım hesaplar ters kayıtla kapatılır.
- b) Döviz swap'ında, Bankalar Hesabı (Nostro) yoluyla anaparalar yeniden değiştirilir.
- c) Döviz swap'ında, vadedeki yükümlülüklerle ilişkin nazım hesaplar ters kayıtla kapatılır.
- d) Swap faizleriyle ilgili reeskontlar iptal edilir.
- e) Swap faiz tahsilatı ve ödemeleri asli kayıtlara alınır.

Faiz swapları piyasa değeri esasına göre veya piyasa yada maliyet değerinden düşük olma ile değerlendirilir. Eğer swap sözleşmeleri piyasa değerini esas alan değerlendirme tekniğine göre değerlendiriliyorsa bu değerlendirme bilanço gününde yapılmalıdır. Maliyet bedeli ile değerlendirilen taahhütleri riske karşı koruyan swaplar ile belli ödemeler, esas varlık yada yükümlülüğün faiz gelir veya giderine net bir ayarlama olarak yada gelir olarak her bir dönemde tahakkuk ettirilir ve raporlanır. Bu esas gereğince swap kazanç ve kayıpları peşin tahsil edilmiş gelir veya peşin ödenmiş gider olarak hesaplarda

bekletilir. Riskten korunma işlemin giderinin kaydedildiği dönemde düzeltme yapılmak üzere bu hesaba aktarılır.¹⁵² Bir taahhüdün riske karşı korumak amacıyla swap sözleşmesi kullanıldığı zaman bu taahhüt, yerine getirilmeden önce sona erdirilse sözleşmenin kar veya zararı ertelenmeye devam edilir.

Spekülasyon amacı ile girilen swap işlemlerinde, işlem sonuçlarının değerlendirilmesinde piyasa değerini esas alan yaklaşım uygulanır. Spekülatif amaçlı swap işlemlerinde faiz ve döviz swapları bilançoya kaydedilir ve sözleşmelerin değerindeki değişimler, değişimin gerçekleştiği anda gelir yada gider olarak kayıtlara geçirilirler.

Swap dönemi boyunca sadece swap işleminin her iki tarafıyla yapılan borç ve alacakların net miktarı bilançoda gösterilmelidir.

Dönemsel olarak yapılan swap ödemeleri faiz gideri, döviz kar veya zararı ya da diğer gelir ve giderler hesabı altında gösterilmelidir.

Swap sözleşmeleri bilanço dışı kalem olarak kabul edilmektedir. Swap işlemlerinin işletmenin finansal yapısında önemli bir etkisi varsa swap sözleşmesine ait bilgiler finansal tabloların dipnotlarında açıklanmalıdır.

Döviz kuru, faiz oranı hareketleri veya diğer maliyetlerden doğan toplam finansal sonuçların işletme üzerindeki etkileri, swap süresi boyunca nakit akışlarında yansıtılacak ve nihai net nakit akışı, işleme ilişkin toplam kar veya zararı gösterecektir.¹⁵³

Swap işlemin kazanç ve kayıplarının dönemlerle ilgilendirilmesinde düzeltme yapılan gelir ve giderlerin dönemleri esas alınır. Bu esas gereğince swap kazanç ve kayıpları peşin tahsil edilmiş gelir veya peşin ödenmiş gider olarak hesaplarda bekletilir.¹⁵⁴

Swap işlemlerde, diğer türev ürünlerde olduğu gibi, esas itibariyle aşağıdaki belgeler kullanılmaktadır:¹⁵⁵

1. Ana sözleşme (Swap Master Agreement)
2. Teyit Formu (Confirmation)

---

¹⁵² KAYGUSUZ, s. 51.

¹⁵³ ÖNCE, s. 61.

¹⁵⁴ ÖNCE, s. 54.

¹⁵⁵ YETİM, s. 37.

3. İşlem Fişi (Deal Slip)
4. Ek Sözleşme (Teyit mektubundaki bilgilere ilave olarak bazı idari konularda ve ana sözleşmede kapsanmayan konularda bilgi içeren belge (Schedule to Master Agreement))
5. Diğer Belgeler (Teminat, depozito, rehin belgeler gibi (Support Documentation))

Swap işlemlerinde anapara ve faiz ödemeleri farklı kayıta alınır:¹⁵⁶

1. Anaparaların Muhasebeleştirilmesi:

a) İşlem tarihinde anaparaların Ana (Memo) Hesaba alınması

----- / -----	
Değişken Faiz Swap Alacakları (Memo)	X
Sabit Faiz Swap Borçları (Memo)	X
----- / -----	

b) Vadede Memo hesapların ters kayıtlarla kapatılması

----- / -----	
Sabit Faiz Swap Borçları (Memo)	X
Değişken Faiz Swap Alacakları (Memo)	X
----- / -----	

2. Faiz Ödemelerin Muhasebeleştirilmesi:

Faiz ödemelerin muhasebeleştirilmesinde iki alternatif var:

- a) Tahakkuk Esası
- b) Reeskont Esası

¹⁵⁶ YETİM, s. 50.

A. Tahakkuk Esası

Tahakkuk esasında, gelir yada giderin işlemin vadesine yayılması söz konusudur. Swap tahsilatı ve ödemeleri de faiz hükmünden olduğundan, bunların da faiz gideri ve geliri olarak muhasebeleştirilmesi gerekmektedir. Faiz ödemelerin muhasebe kayıtları şöyledir:

- Bilanço Gününde:

----- / -----	
Değişken Faiz Swap Alacakları (Bil. Hes.)	X
Sabit Faiz Swap Geliri (Kar/Zarar Hes.)	X
----- / -----	
Swap Faiz Gideri (Kar/Zarar Hes.)	X
Sabit Faiz Swap Borçları (Bil. Hes.)	X
----- / -----	

- Faiz Ödeme Gününde Reeskontların Ters Kayıtlarla İptali:

----- / -----	
Sabit Faiz Swap Geliri (Kar/Zarar Hes.)	X
Değişken Faiz Swap Alacakları (Bil. Hes.)	X
----- / -----	
Sabit Faiz Swap Borçları (Bil. Hes.)	X
Swap Faiz Gideri (Kar/Zarar Hes.)	X
----- / -----	

- Değişken Faizi Tahsilatının Kayıtlara Alınması:

----- / -----	
Nostro Hesap (Bil. Hes.)	X
Swap Faiz Geliri (Kar/Zarar Hes.)	X
----- / -----	

- Swap Faiz Ödemesinin Kayıtlara Alınması:

----- / -----	
Swap Faiz Gideri (Kar/Zarar Hes.)	X
Nostro Hesap (Bil. Hes.)	X
----- / -----	

B. Reeskont Hesabı

Değerleme işlemi, swap'ın belli bir değer içermesi nedeniyle başvuru bir yöntemdir. Buna göre, gelecekteki swap ödemeleri değerlendirilerek gününe iskonto edilir. Faiz ödeme ve tahsilatı yapıldığında, doğrudan kar zarar hesaplarına intikal ettirilmelidir.

- Spekülasyon Amaçlı Swap İşlemiyle İlgili Olarak Ortaya Çıkan Karın Muhasebeleştirilmesi:

----- / -----	
Değerleme (Reeskont) Hesabı (Bil. Hes.)	X
Swap Değerleme Hesabı (Kar/Zarar Hes.)	X
----- / -----	

Faiz swap'ında, anapara değişimi söz konusu değildir. Anapara varsayımsaldır. Nakit akımları sadece faizlerin değiştirilmesi anında doğmaktadır. Anaparalar ise, ara/geçici veya nazım hesaplarda izlenebilir. Fakat bilançoda bakiye veren hiçbir hesap kullanılmaz.

Döviz swap'ında, neticede net pozisyonda bir değişim olmadığından vadedeki yükümlülük sadece nazım hesaplarda izlenir. Bilanço kalemlerinin değerlendirilmesi sonucunda da kar veya zarar doğmaz. Ancak vadedeki yükümlülükler ayrı ayrı nazım hesaplarda izlendiğinden bu taahhütlerin karşı tarafa ait olanı için vadede, banka kredi riski mevcuttur.¹⁵⁷

¹⁵⁷ YETİM, s. 53.

3.4. Opsiyon Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi

Opsiyon Sözleşmelerinde Muhasebeleştirmeye Etki Eden Özellikler:

1. Bir opsiyon sözleşmesinin satın alınması bir varlığın satın alınması işlemidir. Bu varlığın değeri, vadesinden sonra sona erer. Vadesinden önceki değeri ise, nominal değeri ile opsiyon sözleşmesindeki finansal aracın cari fiyatı arasındaki farka göre (gerçek değer) belirlenir.
2. Bir opsiyon satın alındığında, satıcıya opsiyonun o andaki değerini yansıtan ve “**prim**” olarak adlandırılan bir tutarı ödenir.
3. Bir opsiyon satıldığında alıcıdan, opsiyonun o andaki değerini yansıtan prim tahsil edilir.

Opsiyon Sözleşmelerinin Muhasebeleştirme İlkeleri

A. Muhasebeleştirme eğer **hedge amaçlı** yapılıyorsa aşağıdaki ilkeler uygulanılır:

1. Organize piyasalardan elde edilen opsiyonlarının vade öncesi dönemler itibarıyla değerlendirilmesinde söz konusu piyasalarda oluşan fiyatlar esas alınır.
2. İşlemin sonucunda oluşan kazancın veya kaybedilen ödenmiş primin muhasebeleştirilmesinde işlemin yapılmasında güdülen amaç göz önünde tutulur.
3. Hedge işlemi, bir varlığın korunması için yapıldığında;¹⁵⁸
  - a) Dönem sonlarında organize piyasada oluşan fiyatlara göre hedge sonuçları yeniden hesaplanarak kayıtlardaki tutarlar düzeltilir.
  - b) Hedge edilen varlığın değer azalmaları için ayrılacak karşılık miktarının hesaplanmasında kümülatif hedge kazancı göz önünde tutulur ve değer azalmasının hedge kazancını aşması durumunda,

¹⁵⁸ PEKDEMİR, s. 16.

aşan miktar için karşılık ayrılır. Hedge işleminin sonunda ortaya çıkan hedge kazancı karşılık giderlerine alacak yazılarak gider düzeltilmesi yoluna gidilir.

- e) Hedge işleminin sonunda ortaya çıkan hedge kazancı, karşılık giderlerine alacak yazılacak gider düzeltilmesi yoluna gidilmelidir.¹⁵⁹
- d) Varlıkların değer azalmalarını aşan hedge kazancı işlemin sonunda kar yazılır.

4. Hedge işlemi, bir borcun maliyetinin artışından korunmak için yapıldığında;¹⁶⁰

- a) Hedge kazancı, ilgili faiz giderinden, söz konusu yabancı kaynağın kullanılma süresine yayılarak indirilir.
- b) Hedge kazancı kesinleştiğinde “**Gelecek Aylara Ait Giderler**” hesaplarına alınarak bu hesaplardan ilgili dönemlerden aktarma yapılır.

5. Hedge işlemi bir alacağın korunması için yapıldığında, hedge kazanç ve kayıpları alacağın bağlı olduğu işlemin kar veya zararı ile ilişkilendirilir.

B. Opsiyon işlemi muhasebeleştirirken, eğer **spekülasyon** nedeniyle (kazanç beklentisiyle) yapılırsa aşağıdaki ilke uygulanır:

- Opsiyon işlemi, kazanç beklentisi ile yapılırsa; işlem kazancı veya prim kaybı kesinleştiği anda gelir veya gider hesaplarına alınır.

C. Opsiyon işlemlerinde genelde kullanılan muhasebe esasları şöyledir:¹⁶¹

1. Opsiyon sözleşmesinin yapılma zamanındaki kayıtları: Opsiyonlar kesin bir taahhüt hükmünde olmayıp, potansiyel bir taahhüt niteliğindedir. Bu

¹⁵⁹ TENKER, s. 360.

¹⁶⁰ YÜCEL, s. 10.

¹⁶¹ Uğur KAYA, “Opsiyon İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, Sayı: 116 (Mayıs, 1998), s. 92.

niteliğiyle Tekdüzen Hesap Planında Nazım Hesapların kapsamına dahil edilmesi uygundur.

2. Opsiyon primlerin ödenme zamanındaki kaydı: Prim, niteliği itibariyle alıcı ve satıcı için farklı şekillerde nitelendirilir. Alıcı için gider, satıcı için ise gelirdir. Bu nedenle prim alıcıya vade boyunca bir hak verdiği için, alıcı primi varlık olarak kaydederken, satıcı ertelenen gelir şeklinde kayıt yapar.
3. Opsiyonlara ilişkin kar veya zararın hesaplanması: Opsiyon işleminden elde edilecek kar veya zararın tespitinde prim esas kriter olarak kabul edilir. Buna göre, başlangıçta ödenen primler belirli dönemler itibariyle tekrar değerlendirilir. Sonuçta oluşan kar veya zarar tespit edilir.
4. Kar veya zararın fark edilmesi: Opsiyon işlemlerinden doğan kar veya zararın tespitinde piyasa değerine yükseltme ve piyasa veya maliyet değerinden düşük olanı benimseme yöntemi kullanılır. Ancak ikinci yöntem alıcı için kullanılır. Alıcının başlangıçta ödediği prim piyasada değer kazanır veya kaybeder. Sonuçta alıcı kar veya zarar eder. Ancak Tekdüzen Hesap Planına göre **“ihtiyatlılık”** varsayımı gereği gerçekleşmemiş karlar kayıtlara alınmaz. Bu nedenle piyasa veya maliyet değerinden düşük olanı benimseme yöntemi kullanılması ihtiyatlılık varsayımına uygun bir yöntem olacaktır. Bu yöntem aracılığıyla sadece gerçekleşmemiş zararlar kayıtlarda gösterilecektir. Satıcı için de yine bu kavram gereği piyasa veya maliyet bedelinden düşük olanı benimseme yöntemi kullanılır.
5. Opsiyonun sona ermesi: Opsiyon karla veya zararla sonuçlandığında Nazım Hesaplar ters işlemle kapatılır. Kalan prim gerçekleşmemiş kar veya zarar olarak kaydedilir.

Opsiyon sözleşmesinin satın alınması bir varlık edinilmesi anlamındadır. Satın alınan opsiyonlar için ödenen primler aktif olarak, satılan opsiyonlar için alınan primler yükümlülük olarak kaydedilir. Opsiyon sözleşmelerin muhasebeleştirilmesi üç aşamayı gerektirir:¹⁶²

---

¹⁶² KAYGUSUZ, s. 43.

- a) Bilanço dışı kalem olan opsiyon sözleşmelerinin alınması veya satılmasındaki başlangıç kaydı,
- b) Primlerin başlangıç kaydı,
- c) İşlem sonuçlarının kar veya zarar olarak ele alınıp değerlendirilmesi.

Sadece opsiyonu satın alan taraf opsiyonu uygulama inisiyatifine sahip olduğundan, opsiyon satan kendini riskten korunmak amacıyla değil, prim gelirini elde etmek amacıyla satar. Dolayısıyla opsiyon satan tarafın riskten korunma muhasebesinden yararlanması diye bir şey söz konusu olmaz. Opsiyon satın alan taraf da bu işlemle ilgili karı esas pozisyonla beraber muhasebeleştirmelidir. Opsiyonu satın alan taraf, opsiyonu satın alırken verdiği primi gider olarak yazdıktan sonra herhangi bir gider yada değer düşüklüğü gerçekleşmez. Çünkü zararı en fazla ödediği primle sınırlıdır.

Spekülatif amaçlı opsiyonlarda her zaman piyasa fiyatıyla değerlendirme yöntemi uygulanmaktadır. Bu değerlendirme opsiyon satın alan taraf için geçerli olup, satan taraf ise opsiyon primini vadeye kadar eşit miktarlarda gelirleştirmelidir. Bu gelirleştirme opsiyon satın alan tarafın zarar sonucu opsiyon işlemi ortaya koymaması sonucu yapılmalıdır. Opsiyon alıcısının ödediği primleri zaman değeri ve gerçek değeri iki ayrı bölümde hesaplanması ve isterse ayrı ayrı isterse tek kalemde “**Opsiyon Primi Geçici Hesabı**” adlı bir hesapta varlık olarak muhasebeleştirilmesi gerekir.

Spekülatif amaçla kullanılan opsiyon sözleşmelerinin kar yada zararları gerçekleştiği anda kayıtlara alınmalıdır. Opsiyonda işlem kazancı veya prim kaybı kesinleştiği anda gelir veya gider hesaplara alınmalıdır.¹⁶³ Eğer riskten korunan varlık piyasa değeri ile değerlendiriliyorsa opsiyon sözleşmesi de piyasa değeri ile değerlendirilir.

Opsiyonlar, mevcut varlıklardan gelir sağlamak için veya spekülasyon amacıyla yazılmışsa tahsil eden prim geliri, opsiyon kontratı süresince amortize edilerek kar veya zarar hesabına kaydedilmelidir.¹⁶⁴

Riskten korunmak üzere opsiyon yazılmışsa, opsiyon yazıcısı elde ettiği primlerin zaman değerlerini ve içsel değerini ayırmamak ve tahsil ettiği bu primleri

---

¹⁶³ TENKER , s. 37.

¹⁶⁴ ÖNCE, s. 68.

opsiyon sona erene kadar ertelemelidir.¹⁶⁵ Tahsil edilen primleri bilançoda geçici bir prim borç hesabına kaydetmelidir

Opsiyonların değerlemesi yapılırken iki farklı yöntem kullanılmaktadır.¹⁶⁶ Bunlardan bir tanesi piyasa değerine yükseltme yöntemidir. Bu yöntemde gerçekleşmemiş kar veya zararların muhasebe kayıtlarına geçirilmesi söz konusudur, ancak gerçekleşmemiş karların da muhasebeleştirilmesi muhasebenin ihtiyatlılık kavramıyla uyuşmamaktadır. İkinci yöntem ise piyasa veya maliyet değerinden düşük olan ile değerlendirme yöntemidir. Bu yöntemde gerçekleşmemiş karlar muhasebeleştirilmez. Bu esas ancak opsiyonu satın alan taraf için geçerlidir. Opsiyonu satan taraf ise borçlu taraf olduğundan, opsiyon kontratı ile gelen potansiyel borç taahhüdü ihtiyatlılık ilkesi sebebiyle en yüksek değerden muhasebeleştirir. Burada dikkat edilmesi gereken husus, eğer bir opsiyon riskten korunma amacıyla elde bulunduruluyorsa ve riskten korunan kalem piyasa veya maliyet değerinden düşük olan ile değerlendiriliyorsa, opsiyonun kendisi ise piyasa veya maliyet değerinden yüksek olan yönetime göre değerlendirilmelidir.

Opsiyon sözleşmeleri organize borsalar yanında tezgah üstü piyasalarda da alınıp satılırlar. Bu durumda opsiyon sözleşme ile işlem yapan işletme, organize işlem yapıyorsa borsada belirlenen standartlar çerçevesinde hareket edecek ve muhasebe kayıtlarında bu standartları esas alacaktır. Diğer taraftan, tezgah üstü piyasalarda alınan pozisyon, işlemi yapan tarafların karşılıklı anlaşmaları doğrultusunda belirlenir. Bu durumda opsiyon sözleşmelerinin değerlemesinde belli fiyatlama modelleri uygulanmalıdır.¹⁶⁷ Opsiyon borsada işlem görüyor ise opsiyon satan tarafın ayrıca bir marjın yatırma zorunluluğu vardır. Bu durumda yatırılan başlangıç marjını bilançoda ayrı bir marjın hesabında tutulmalıdır.

Satılan opsiyon sözleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde süreç ve işleyiş aynıdır. Yalnız primin kayıtlara alınmasında farklılıklar söz konusudur.

Opsiyon kontratlarıyla ilgili kar veya zararlar, opsiyonun call yada put olmasına, belli başlı bir borsada işlem görüp görmemesine ve opsiyon kontratına girme sebebine bağlı olarak değişecektir.

---

¹⁶⁵ ÖNCE, s. 68.

¹⁶⁶ ÖNCE, s. 68.

¹⁶⁷ KAYGUSUZ, s. 44.

4. TÜREV ÜRÜNLERİNİN MUHASEBELEŞTİRİLMESİNE YÖNELİK ÖRNEK UYGULAMALAR

4.1. Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnekler

A. Döviz Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

B Firması ileriki dönemlerde dolara ihtiyaç duymaktadır. Buna karşılık olarakta A Firmasındaki dolar fazlası bulunmaktadır. B Firması dolar kurunun artacağını A Firması ise fazla artmayacağını tahmin etmektedir. A Firmasının 2.000 \$'ını B Firması satın almak istemiş ve A Firması bu teklifi kabul etmiştir. Doların satış kuru 500.000 TL olarak belirlenmiştir. Sözleşmede A Firması döviz forwardı satıcısı, B Firması döviz forwardı alıcısıdır. Sözleşmenin imza tarihi 15.01.1999, vadesi 15.01.2000'dir.

Taraflar tekliflerini bir forward sözleşmesiyle kesinleştirmişlerdir. Forward sözleşmesinin imzaladığı tarihte 1 \$'ın satış kuru 450.000 TL'dir. A Firmasının forward sözleşmesi süresi sonunda, sözleşme konusu yabancı parayı satmasını, B Firmasının satın almasını garanti etmek üzere 15.01.1999'da bu iki firma birbirlerine karşılıklı olarak 200.000.000 TL tutarında teminat mektubu vermişlerdir.

Forward sözleşmesinde yer alan vade sonunda 1 \$'ın cari TL kuru piyasada 480.000 TL olmuştur. Forward sözleşmesinin gerekleri vade sonunda taraflarca yerine getirilmiştir. Teminat mektubu komisyon oranı %0,2'dir. Sözleşme gideri 9.000.000 TL'dir.

B Firmasının kayıtları;

----- 15/01/1999-----	
920 FORWADDAN BORÇLULAR HS. - A Firması	1.000.000.000
921 FORWADDAN ALACAK. HS. - B Firması	1.000.000.000

Forward sözleşmesinin ilgili nazım hesaplarda izlenilmesi.

----- 15/01/1999 -----
910 TEMİNAT MEKTUBUNDAN BORÇ. HS. 200.000.000
- X Bankası

911 TEMİNAT MEKT. ALACAK. HS. 200.000.000
- B Firması
Alınan teminat mektubunun ilgili nazım hesaplarda izlenilmesi.

----- 15/01/1999 -----
910 TEMİNAT MEKTUBUNDAN BORÇ. HS. 200.000.000
- B Firması

911 TEMİNAT MEKT. ALACAK. HS. 200.000.000
- X Bankası

Verilen teminat mektubunun ilgili nazım hesaplarda izlenilmesi.

----- 15/01/1999 -----

180 GEL. AYLAR. AİT GİDER. HS. 383.000
280 GEL. YILLAR. AİT. GİDER. HS. 17.000
100 KASA HS. 400.000

Verilen teminat mektubunun komisyon kaydı. $400.000 \times 15 / 360 = 17.000$ TL.

----- 15/01/1999 -----

770 GENEL YÖN. GİD. HS. 9.000.000
100 KASA HS. 9.000.000

Sözleşme ile ilgili giderlerin ödenmesi.

----- 31/12/1999 -----

653 KOMİSYON GİD. HS. 383.000
180 GEL. AYLAR. AİT GİDER. HS. 383.000

Peşin ödenen komisyonun cari yıla ait olan kısmının gider yazılması

----- 31/12/1999 -----

180 GEL. AYLAR. AİT GİDER. HS. 17.000
280 GEL. YILLAR. AİT. GİDER. HS. 17.000

Peşin ödenen komisyonun gelecek yıla ait olan kısmının ilgili hesaba alınması.

----- 15/01/2000 -----

656 KAMBİYO ZARARLARI HS. 40.000.000
100 KASA HS. 40.000.000
- Yabancı Para

1.000.000.000 TL'YE satın alınan 2.000\$'ın cari değerle değerlendirilmesi. $(500.000 - 480.000) \times 2.000 = 40.000.000$ TL.

----- 15/01/2000 -----

653 KOMİSYON GİD. HS. 17.000
180 GEL. AYLAR. AİT GİDER. HS. 17.000

Peşin ödenen komisyonun cari yıla ait olan kısmının gider yazılması.

----- 15/01/2000 -----

921 FORWARDAN ALACAK. HS. 1.000.000.000
- B Firması
920 FORWARDAN BORÇLULAR HS. 1.000.000.000
- A Firması

Forward sözleşmesinin kapatılması.

----- 15/01/2000 -----

911 TEMİNAT MEKT. ALACAK. HS. 200.000.000
- B Firması

910 TEMİNAT MEKTUBUNDAN BORÇ. HS. 200.000.000
- X Bankası

Alınan teminat mektubunun iade edilmesi.

----- 15/01/2000 -----

911 TEMİNAT MEKT. ALACAK. HS. 200.000.000
- X Bankası

910 TEMİNAT MEKTUBUNDAN BORÇ. HS. 200.000.000
- B Firması

Verilen teminat mektubunun iade edilmesi.

B. Faiz Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

K Firmasının varlıkları arasında faize başlama tarihi 01.07.2000, faize esas değeri 400.000 TL (000.000 ilave ile) yıllık faiz oranı TÜFE + 10 olan altı ayda bir faiz ödemeli tahvil vardır. Firma faiz oranındaki düşmeden kaynaklanan varlık getirisinin azalma riskini sınırlama amacıyla, 01.07.2000'de L Firmasına yıllık %80 faizli ve 31.12.2001 vadeli altı aylık bir faiz forwardı sözleşmesi satmıştır. 6 ayın sonunda yıllık TÜFE %60 olarak gerçekleşmiştir. Sözleşme ile ilgili giderlerin toplamı 3.040 TL

(000.000 ilave ile) olup, taraflar %50 oranında ödeyeceklerdir. Sözleşme gereğinin yerine getirilmesini garanti etmek amacıyla taraflar %40 tutarında şahsi teminat almışlardır.

K firmasının yevmiye kaydı aşağıdaki gibidir (000.000 TL ilave):

----- 01/07/2000 -----

920 FORWARDAN BOBÇLULAR HS. 1
- L Firması

921 FORWARDAN ALACAKLILAR HS. 1

Forward sözleşmesinin kaydı.

----- 01/07/2000 -----

770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS. 1.520

100 KASA HS. 1.520

Sözleşme giderinin ödenmesi.

----- 01/07/2000 -----

900 KEFALETEN BORÇLULAR HS. 160.000

- L Firması

901 KEFALETEN ALACAKLILAR HS. 160.000

- K Firması

Alınan kefaletin kaydı.

----- 01/07/2000 -----

100 KASA HS. 140.000

642 FAİZ GELİRLERİ HS. 140.000

Tahvil faiz gelirinin tahsili (400.000 x 70 x 6/12.000 = 140.000)

----- 31/12/2000 -----

780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS. 140.000

329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS. 140.000

Forward sözleşmesi faiz gideri (400.000 x 70 x 6/12.000 = 140.000)

----- 31/12/2000 -----

127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS. 160.000

642 FAİZ GELİRLERİ HS. 160.000

Forward sözleşmesi faiz geliri (400.000 x 80 x 6/12.000 = 160.000)

----- 31/12/2000 -----	
921 FORWARDAN ALACAKLILAR HS. - K Firması	1
920 FORWARDAN BORÇLAR HS. - L Firması	1
Forward sözleşmesinin iptali.	
----- 31/12/2000 -----	
901 KEFALETAN ALACAKLILAR HS.	160.000
900 KEFALETAN BORÇLULAR HS.	160.000
Alınan kefaletin iade edilmesi.	

C. Ticari Mal Forward Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

1 Kasım 1996 tarihinde K iplik üreticisi L İşletmesinde 4 ay sonra iplik satmak üzere anlaşma imzalamıştır. Söz konusu ipliğin üretimi için bir ay öncesinden pamuk alınması gerekmektedir. 1 Kasım 1996 tarihindeki pamuk fiyatı 1 ton pamuk = 320.000.000 TL'dir. K İşletmesi L İşletmesine satacağı ipliği üretebilmek için üç ay sonra 10 ton pamuğa ihtiyacı vardır. L İşletmesine, üç ay sonraki pamuk fiyatı 1 ton pamuk = 344.000.000 TL'den hesap yapılarak fiyat verilmiştir. Dolayısıyla K İşletmesi üç ay sonraki pamuk fiyatında 24.000.000 TL/ton fiyat artışı beklemektedir. Ancak, olası daha yüksek fiyat artışından da kendisini korumak istemektedir. Bu amaçla 1 Kasım 1996 tarihinde Z Pamuk toptancısı ile 1 Şubat 1997 tarihinde teslim edilmek üzere tonu 344.000.000 TL'den, 10 ton pamuk alımı için forward sözleşmesi imzalamıştır.

1 Kasım 1996 tarihinde yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir (000 TL):

----- 01/11/1996 -----

922 NAZIM HS. 3.440.000

922.01 Ticari Mal Forward
Sözleşmesinden Alacaklılar Hs. 3.440.000

922 NAZIM HS. 3.440.000

923.02 Ticari Mal Forward
Sözleşmelerinden Borçlular Hs. 3.440.000

(344.000 TL/ton x 10 ton = 3.440.000 TL) 10 ton pamuk satın
alımı için yapılan Forward Sözleşmesinin kaydı.

----- 01/11/1996 -----

922 NAZIM HS. 240.000

922.03 Ertelenmiş Prim Giderleri Hs. 240.000

922 NAZIM HS. 240.000

922.04 Ertelenmiş Forward
Değerlemesi Ayarlama Hs. 240.000

((344.000 TL/ton – 320.000 TL/ton) x 10 ton = 240.000)

31 Aralık 1996 tarihinde pamuk borsasında 1 ton pamuk = 338.000.000 TL
olmuştur. 31 Aralık 1996 tarihinde yıl sonu değerlendirme işlemlerine ilişkin yapılacak
kayıt aşağıdaki gibidir:

----- 31/12/1996 -----

922 NAZIM HS. 180.000

922.04 Ertelenmiş Forward
Değerlemesi Ayarlama Hs. 180.000

922 NAZIM HS. 180.000

922.05 Ertelenmiş Forward
Sözleşme Gelirleri Hs. 180.000

((338.000 TL/ton – 320.000 TL/ton) x 10 ton = 180.000 TL)
Forward sözleşmesinin yıl sonu değerlemesi

1 Şubat 1997 tarihinde pamuk borsasında 1 ton pamuk = 344.000 TL olmuştur. 1
Şubat 1997 tarihinde yapılacak olan kayıtlar aşağıdaki gibidir:

----- 01/02/1997 -----	
922 NAZIM HS.	3.440.000
923.02 Ticari Mal Forward özleşmelerinden Borçlular Hs. 3.440.000	
922 NAZIM HS.	3.440.000
922.01 Ticari Mal Forward Sözleşmesinden Alacaklılar Hs. 3.440.000	
(344.000 TL/ton x 10 ton = 3.440.000 TL) 10 ton pamuk satın alımı için yapılan Forward Sözleşmesinin kapatılmasına ilişkin kayıt.	
----- 01/02/1997 -----	
922 NAZIM HS.	240.000
922.05 Ertelenmiş Forward Sözleşme Gelirleri Hs. 180.000	
922.04 Ertelenmiş Forward Değerlemesi Ayarlama Hs. 60.000	
922 NAZIM HS.	240.000
922.03 Ertelenmiş Prim Giderleri Hs. 240.000	
----- 01/02/1997 -----	
150 İLK MADDE VE MALZEME HS.	3.440.000
150.01 Pamuk Stokları Hs. 3.440.000	
100 KASA HS.	3.440.000
Ticari malın satın alış kaydı (344.000 TL/ton x 10 ton = 3.440.000 TL)	

4.2. Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnekler

A. Döviz Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

01.04.2000'de USD'nin cari piyasadaki kuru 500.000 TL'dir. K Firması gelecekte USD kurunun artacağını tahmin etmekte ve spekülatif amaçla 9 ay vadeli 10 adet USD future sözleşmesi satın almak istemektedir. K Firması, bu amaçla borsaya üye olmuş ve üyelik aidatı olan 5.000.000 TL'yi nakit olarak ödemiş, aracı kuruma 500.000.000 TL komisyonu ve 50.000.000.000 tutarındaki başlangıç teminatını da nakit olarak ödeyerek 01.04.2000'de 1\$ = 500.000 TL'den her biri 100.000 USD'lik on adet future sözleşmesi satın almıştır. Firma vade sonunda future sözleşmesi fiyat farkını tahsil ederek future sözleşmesini sona erdirmiştir. Sözleşmeyi sürdürme seviyesi

%75'tir. Future sözleşmesinin cari piyasadaki değeri, 9 aylık dönem içinde aşağıdaki gibi olmuştur:

1. T1 döneminde (30.04.2000)	200 tik artmıştır
2. T2 döneminde (31.05.2000)	350 tik artmıştır
3. T3 döneminde (30.06.2000)	100 tik azalmıştır
4. T4 döneminde (31.07.2000)	100 tik azalmıştır
5. T5 döneminde (31.08.2000)	300 tik azalmıştır
6. T6 döneminde (30.09.2000)	50 tik azalmıştır
7. T7 döneminde (31.10.2000)	450 tik artmıştır
8. T8 döneminde (30.11.2000)	700 tik artmıştır
9. T9 döneminde (31.12.2000)	850 tik artmıştır

Alıcı K Firmasının muhasebe kayıtları şöyle olacaktır:

----- 01/04/2000 -----

770 GEN. YÖN. GİD. HS. 5.000.000
100 KASA HS. 5.000.000

Borsaya üyelik aidatının ödenmesi.

----- 01/04/2000 -----

653 KOMİSYON GİD. HS. 2.500.000.000
100 KASA HS. 2.500.000.000

Aracı kuruma sözleşme tutarının %0,1'i kadar komisyonun ödenmesi.

----- 01/04/2000 -----

126 ALINAN DEP. VE TEM. HS. 50.000.000.000
100 KASA.HS. 50.000.000.000

Aracı kuruma %10 başlangıç teminatı yatırılması.

----- 01/04/2000 -----

922 FUTUREDAN BORÇ. HS. 500.000.000.000
- Takas Odası
923 FUTUREDAN ALAC. HS. 500.000.000.000
- K Firması

Future sözleşmesinin nazım hesaplarda izlenmesi.

T1

---

127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	10.000.000.000
646 KAMBİYO KAR. HS.	10.000.000.000

T1 döneminde future kontrat fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.

T2

---

127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	17.500.000.000
646 KAMBİYO KAR. HS.	17.500.000.000

T2 döneminde future kontrat fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.

T3

---

656 KAMBİYO ZARAR. HS.	5.000.000.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	5.000.000.000

T3 döneminde future kontrat fiyatının azalmasıyla oluşan giderin kaydı.

T4

---

656 KAMBİYO ZARAR. HS.	5.000.000.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	5.000.000.000

T4 döneminde future kontrat fiyatının azalmasıyla oluşan giderin kaydı.

T5

---

656 KAMBİYO ZARAR. HS.	15.000.000.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	15.000.000.000

T5 döneminde future kontrat fiyatının azalmasıyla oluşan giderin kaydı.

T6

---

656 KAMBİYO ZARAR. HS.	2.500.000.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	2.500.000.000

T6 döneminde future kontrat fiyatının azalmasıyla oluşan giderin kaydı.

T7

---

127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	22.500.000.000
646 KAMBİYO KAR. HS.	22.500.000.000

T7 döneminde future kontrat fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.

T8

---

127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	35.000.000.000
646 KAMBİYO KAR. HS.	35.000.000.000

T8 döneminde future kontrat fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.

----- T9 -----	
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	42.500.000.000
646 KAMBİYO KAR. HS.	42.500.000.000
T9 döneminde future kontrat fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.	
----- 31/12/2000 -----	
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	27.500.000.000
100 KASA HS.	100.000.000.000
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	127.500.000.000
Borç ve alacak hesaplarının kapatılması ve alacak fazlasının tahsili.	
----- 31/12/2000 -----	
923 FUTUREDAN ALAC. HS	500.000.000.000
- K Firması	
922 FUTUREDAN BORÇ. HS.	500.000.000.000
- Takas Odası	
----- 31/12/2000 -----	
100 KASA HS.	50.000.000.000
126 ALINAN DEP. VE TEM. HS.	50.000.000.000
Başlangıç teminatının geri alınması:	

B. Faiz Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

A İşletmesi, B Bankası ile 1 Mart 1999'da yaptığı görüşme sonucunda 1 Haziran 1999'da 3 ay vadeli, vade sonunda faiz ödemeli, TEFE kadar faiz oranlı 200.000 TL tutarlı, borçlu cari hesap şeklinde çalışacak bir kredi alma konusunda anlaşmıştır. 1 Mart 1999'da TEFE %50'dir. A İşletmesi kredi alım tarihine kadar TEFE'de meydana gelecek artış riskine karşın korunmak amacıyla 1 Mart 1999'da 200.000 TL faize esas değerli, TEFE kadar faiz oranı, 3 ay vadeli bir faiz future sözleşmesi satın almıştır. İşletme future sözleşmesi ile ilgili olarak 16.000 TL başlangıç teminatı ile 4.000 TL aracı kurum komisyonunu 01.03.1999'da ödemiştir. Sözleşmeyi sürdürme seviyesi %80'dir. 1 Haziran 1999'da TEFE %40 olmuştur (Riskten korunmak amacıyla).

----- 01/03/1999 -----	
922 FUTURE DAN BORÇLULAR HS.	1
923 FUTURE DAN ALACAKLILAR HS.	1
Sözleşmenin kaydı.	
----- 01/03/1999 -----	
126 ALINAN DEPOZİTO VE TEMİNATLAR HS.	16.000
100 KASA HS.	16.000
Başlangıç teminatının yatırılmasının kaydı.	
----- 01/03/1999 -----	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HS.	4.000
100 KASA HS.	4.000
Aracı kurum komisyon giderin kaydı.	
----- 01/06/1999 -----	
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HS.	10.080
100 KASA HS.	10.080
Futures sözleşmesi olumsuz farkının kaydı. 400.000 x (40 - 50) x 92 / 36.500 = 10.080	
----- 01/06/1999 -----	
923 FUTURE DAN ALACAKLILAR HS.	1
922 FUTURE DAN BORÇLULAR HS.	1
Future sözleşmesinin kaydının iptali.	
----- 01/06/1999 -----	
100 KASA HS.	16.000
126 ALINAN DEPOZİTO VE TEM. HS.	16.000
Başlangıç teminatının geri alınması.	
----- 01/06/1999 -----	
100 KASA HS.	400.000
300 BANKA KREDİLERİ HS.	400.000
Bankadan kredi alınması.	
----- 31/08/1999 -----	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS.	40.328
381 GİDER TAHAKKUKLARI HS.	40.328
Alınan krediye faiz tahakkuk ettirilmesi. 400.000 x 40 x 92 / 36.500 = 40.328	
----- 31/08/1999 -----	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS.	14.080
180 GELECEK AYLARA AİT GİD. HS.	14.080
Future zararının ilgili hesaba alınması.	

C. Ticari Mal Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

Un üretimi konusunda faaliyet gösteren J Firması üretimde kullandığı buğday fiyatının yükseleceğini tahmin etmekte ve vadeli piyasanın 6 aylık bir buğday futures sözleşmesi satın almak istemektedir. Bir yıllık borsa üyelik aidatını oluşturan 480 TL ile KDV'yi çek ciro ederek 01.07.2000'de ödeyen bu firma, aynı tarihte K Aracı Kurumu'na başvurarak future işlemi için öngörülen %0,1 komisyon ve ilave %10 başlangıç teminatını peşin olarak ödemiştir. Aracı kurum J Firmasından aldığı talimat doğrultusunda bir adet 6 ay vadeli bir buğday futures sözleşmesini 01.07.2000'de 4.000 TL'ye satın almış ve durumu J Firmasına bildirmiştir. Buğday future sözleşmesine ait 6 aylık cari fiyat değişimleri şöyle olmuştur:

<u>T0 Ayı</u>	<u>T+1Ayı</u>	<u>T+2Ayı</u>	<u>T+3ay1</u>	<u>T+4Ayı</u>	<u>T+5Ayı</u>	<u>T+6Ayı</u>
4.000	4.400	4.800	4.200	3.600	4.800	5.600

Sözleşmeyi sürdürme seviyesi başlangıç teminatının %75'dir. Vade sonunda taraflar sözleşmenin gereğini yerine getirmişlerdir (Riskten korunmak amacındadır).

Alıcı J Firmasının yevmiye kaydı aşağıdaki gibi olacaktır:

----- 01/07/2000 -----	
770 GENEL YÖNETİM GİDERLERİ HS.	240
180 GELECEK AYLARA AİT GİDERLER HS.	240
103 VERİLEN ÇEK VE ÖDEME EM. HS.	480
1 Yıllık borsa üyelik aidatının yatırılması.	
----- 01/07/2000 -----	
653 KOMİSYON GİDERLERİ HS.	4
100 KASA HS.	4
Aracı kuruma komisyon ödenmesi.	
----- 01/07/2000 -----	
126 ALINAN DEPOZİTO VE TEM. HS.	400
100 KASA HS.	400
Aracı kuruma teminat yatırılması.	

----- 01/07/2000-----	
922 FUTURE DAN BORÇLULAR HS.	4.000
- Aracı Kurum	
923 FUTURE DAN ALACAKLAR HS.	4.000
- J Firması	
T1	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	400
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KAR. HS.	400
Future kontratı fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.	
T2	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	400
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KAR. HS.	400
Future kontratı fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.	
T3	
659 DİĞER OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS.	600
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	600
Future kontratı fiyatının düşmesiyle oluşan giderin kaydı.	
T4	
659 DİĞER OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS.	600
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	200
100 KASA HS.	400
Future kontratı fiyatının düşmesiyle oluşan giderin ve nakdi ödemen kaydı.	
T5	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	1.200
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KAR. HS.	1.200
Future kontratı fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.	
T6	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	800
649 DİĞER OLAĞAN GELİR VE KAR. HS.	800
Future kontratı fiyatının artmasıyla oluşan gelirin kaydı.	
/ /	
329 DİĞ. T.CARİ BORÇ. HS.	800
100 KASA HS.	2.000
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	2.800
Borç ve alacak hesaplarının kapatılması ve olumlu farkın tahsili.	

----- / / -----		
150 İLK MADDE VE MALZEME HS.		4.000
191 İNDİRİLECEK KDV HS.		680
100 KASA HS.		4.680
Kontrat konusu varlığın teslim alınması.		
----- / / -----		
100 KASA HS.		400
126 ALINAN DEPOZİTO VE TEM. HS.		400
Başlangıç teminatının geri alınması.		
----- / / -----		
923 FUTURE DAN ALACAKLAR HS.		4.000
- J Firması		
922 FUTURE DAN BORÇLULAR HS.		4.000
- Aracı Kurum		
Sözleşmenin sona ermesi nedeniyle future kontratının nazım hesaplardan çıkarılması.		
----- / / -----		
649 DİĞ. FAAL. OLAĞAN GEL. VE KAR. HS.		2.800
659 DİĞ. FAAL. OLAĞAN. GİD. VE ZAR. HS.		1.200
690 DÖNEM KARI VEYA ZARARI HS.		1.600
Future Kar/Zararın belirlenmesi.		

D. Hisse Senedi Endeksi Futures Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

A İşletmesi K işletmesine ait 100 adet hisse senedini daha önceki bir tarihte 200.000 TL'ye ve bu hisse senetlerinin 1 Ekim 1999'da teminata verilmiştir. Teminat olarak vermiş olması nedeniyle satma olanağı olmayan bu senetlerin değerinin düşmesine karşın korunmak isteyen işletme 1 Ekim 1999'da, borsa endeksine dayalı 1 Mart 2000 vadeli 25 adet future sözleşmesi satmıştır. Sözleşmede endeks 800.000 TL olarak belirlenmiştir. Sözleşme tutarına esas olacak katsayı 10 TL'dir. Future

sözleşmesine göre borsa endeksi x katsayısı ise 20.000TL'dir. ilgili dönemler itibariyle borsa endeksi x katsayı aşağıdaki gibi olmuştur:

1 Ekim 1999	18.500,	1 Ocak 2000	20.000,
1 Kasım 1999	18.000,	1 Şubat 2000	20.800,
1 Aralık 1999	16.000,	1 Mart 2000	18.800.
31 Aralık 1999	20.000,		

31 Aralık 1999 tarihi itibari ile hisse senetlerinin cari piyasadaki gerçek değeri 210.000 TL olmuştur. Borsaya kayıtlı olan hisse senetleri cari değerle borsaya kayıtlı olmayan hisse senetleri maliyet veya maliyet ve piyasa değerinden düşük olanıyla değerlemeye tabi bulunmaktadır. İşletme başlangıç teminatı olarak 40.000 TL yatırmış 2.000 TL komisyon ödemiştir. Başlangıç teminatı %80'den az olması istenmemektedir. Hisse senetlerin cari değerle değerlemesine göre muhasebe kayıtları aşağıdaki gibi olacaktır:

----- 01/03/1999 -----	
922 FUTUREDEN BORÇLULAR HS.	200.000
- ... İşletmesi	
923 FUTUREDEN ALACAKLI. HS.	200.000
- A İşletmesi	

Sözleşmenin kaydı.

----- 01/03/1999 -----	
126 ALINAN DEP. VE TEMİN. HS.	40.000
100 KASA HS.	40.000

Başlangıç teminatının yatırılmasının kaydı.

----- 01/03/1999 -----	
770 GEN. YÖN. GİD. HS.	2.000
100 KASA HS.	2.000

Ödenen kurum komisyonunun kaydı.

----- 01/11/1999 -----

127 DİĞER TİC. ALACAK. HS. 50.000
380 GEL. AY. AİT GEL. HS. 50.000

Future sözleşmesi ertelenmiş gelirin kaydı (20.000 - 18.000) x 25 = 50.000

----- 01/12/1999 -----

127 DİĞER TİC. ALACAK. HS. 50.000
380 GEL. AY. AİT GEL. HS. 50.000

Future sözleşmesi ertelenmiş gelirin kaydı (18.000 - 16.000) x 25 = 50.000

----- 31/12/1999 -----

180 GEL. AY. AİT GİD. HS. 100.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS. 100.000

Future sözleşmesi ertelenmiş giderinin kaydı (16.000 - 20.000) x 25 = 100.000

----- 31/12/1999 -----

110 HİSSE SENETLERİ HS. 10.000
648 BORSA DEĞ. ART. KARI HS. 10.000

Hisse senedi değerlemesinin kaydı. (210.000 - 200.000) = 10.000

----- 01/02/2000 -----

180 GEL. AY. AİT GİD. HS. 20.000
100 KASA HS. 20.000

Future sözleşmesi ertelenmiş giderinin kaydı (20.000 - 20.800) x 25.000 = 20.000. Başlangıç teminatı %80'nin altına düşeceğinden bu dönemdeki olumsuz fark nakit olarak yatırılmıştır.

----- 01/03/2000 -----

127 DİĞER TİC. ALACAK. HS. 50.000
380 GEL. AY. AİT GEL. HS. 50.000

Future sözleşmesi ertelenmiş gelirin kaydı (20.800 - 18.800) x 25 = 50.000

----- 01/03/2000 -----

100 KASA HS. 50.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS. 100.000
127 DİĞ. TİC ALAÇAK. HS. 150.000

Hisse senedi endeksi future sözleşmesi kaynaklı alacak ve borcun mahsubu ve alacak fazlasının tahsili.

----- 01/03/2000 -----	
380 GEL. AY. AİT GEL. HS.	150.000
180 GEL. AY. AİT GİD. HS.	120.000
649 DİĞ. OLAĞ. GEL. VE KAR. HS	30.000
Dönem ayırıcı hesapların kapanması ve hisse senedi future sözleşmesi olumlu farkının (kazancının) ilgili gelir hesabına alınması.	
----- 01/03/2000 -----	
100 KASA HS.	40.000
126 ALINAN DEP. VE TEM. HS.	40.000
Başlangıç teminatının alınması.	

4.3. Swap Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnekler

A. Döviz Swap Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

V Firmasının varlıkları arasında ihracattan sağlanmış olduğu 5.000 DEM vardır. Bu Firma, gelecek iki aydaki işlemleri için 5.000 DEM'e eşdeğer tutarda USD'ye gereksinim duymaktadır. İleri DEM'in değerinin artacağını da tahmin etmektedir. Bu nedenle de DEM'i geriye dönüşü olmayacak şekilde satmadan USD gereksinimini karşılamak amacıyla, Y Firması'yla 01.05.1999'da bir para swapı sözleşmesi yapmıştır. Sözleşmeye Z Bankası aracılık etmiştir.

Sözleşmeye göre, V Firması 01.05.1999'da Y Firması'na verilmek üzere aracı bankaya 5.000 DEM yatıracak, bu bankaya kendisine verilmek üzere Y Firması tarafından 5.000 DEM'in karşılığı olarak yatırılan 2.645,5 USD'yi alacaktır. Aracı bankaya iki firma da yıllık %0,1 komisyon ödeyecektir. Döviz swapına uygulanacak ilk değiş – tokuş (1. Swap) kuru USD için 497.070,5 TL, DEM için 263.000 TL'dir. Sözleşmede, USD'nin yıllık faiz oranı %9, DEM'in yıllık faiz oranı %12 olarak belirlenmiştir.

V Firması USD aldığı için USD olarak hesaplanan aylık faizin TL karşılığını Y Firması'na; Y Firması ise almış olduğu DEM için hesaplanan DEM aylık faizin TL

karşılığını V Firması'na ertesi ayın ilk gününde karşılıklı olarak ödeyecektir. Sözleşmeye göre, yabancı paraların iadesinde (2. Swap) kullanılacak kur, ilk değiş – tokuş (swap) kurları ile aynı olacaktır. Mayıs ve Haziran aylarının sonunda USD ve DEM'in cari ve cari satış kurları aşağıdaki gibi gerçekleşmiştir.

31.05.1999 USD'nin cari alış kuru 516.000 TL, cari satış kuru 520.000 TL
DEM'in cari alış kuru 278.000 TL, cari satış kuru 280.500 TL'dir.

30.06.1999 USD'nin cari alış kuru 531.500 TL, cari satış kuru 536.250 TL
DEM'in cari alış kuru 290.000 TL, cari satış kuru 292.600 TL'dir

V Firması'nın muhasebe kaydı aşağıdaki gibi olacaktır

----- / / -----	
946 SWAPTAN BORÇLULAR HS.	1.315.000.000
- Y Firması	
947 SWAPTAN ALACAKLILAR HS.	1.315.000.000
5.000 DEM x 263.000 TL = 1.315.000.000 TL veya 2,645.5 USD x 497.070,5 TL = 1.315.000.000 TL. swap sözleşmesinin ilgili nazım hesaplara kaydı.	
----- / / -----	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS.	1.315.000
100 KASA HS.	1.315.000
Aracı banka komisyonun ödenmesi. 5.000 x 0,001 = 5 DEM komisyon. 5 DEM x 263.000 = 1.315.000 TL.	
----- / / -----	
100 KASA HS.	1.315.000.000
100.01 USD Kasa Hs. 2.645,5	
100 KASA HS.	1.315.000.000
100.02 DEM Kasa Hs. 5.000	
5.000 DEM x 263.000 TL = 1.315.000.000 TL veya 2.645,5 x 497.070,5 = 1.315.000.000 TL	
İmzalanan swap sözleşmesi gereğince ana paraların değişimi.	

----- / / -----	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS.	10.317.450
100 KASA HS.	10.317.450
2.645,5 USD x 0,09 / 12 = 19,84125 USD. 19,84125 USD x 520.000 TL = 10.317.450 TL	
Swap sözleşmesi gereğince USD'nin Mayıs dönemi faiz giderinin ödenmesi.	
----- / / -----	
100 KASA HS.	13.900.000
642 FAİZ GİDERLERİ HS.	13.900.000
5.000 DEM x 0,12 / 12 = 50 DEM. 50 DEM x 278.000 TL = 13.900.000 TL	
Swap sözleşmesi gereğince DEM'in Mayıs dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi.	
----- / / -----	
780 FİNANSMAN GİDERLERİ HS.	10.639.870
100 KASA HS.	10.639.870
2.645,5 USD x 0,09 / 12 = 19,84125 USD. 19,84125 USD x 536.250 TL = 10639.870 TL	
Swap sözleşmesi gereğince USD'nin Haziran dönemi faiz giderinin ödenmesi.	
----- / / -----	
100 KASA HS.	14.500.000
642 FAİZ GİDERLERİ HS.	14.500.000
5.000 DEM x 0,12 / 12 = 50 DEM. 50 DEM x 290.000 = 14.500.000 TL	
Swap sözleşmesi gereğince DEM'nin Haziran dönemi faiz gelirinin tahsil edilmesi.	
----- / / -----	
100 KASA HS.	1.315.000.000
100.02 DEM Kasa Hs. 5.000	
100 KASA HS.	1.315.000.000
100.01 USD Kasa Hs. 2.645,5	
2.645,5 USD x 497.070,5 TL = 1.315.000.000 TL	
İmzalanan swap sözleşmesi gereğince ana paraların iadesi.	
----- / / -----	
947 SWAPTAN ALACAKLILAR HS.	1.315.000.000
- V Firması	
946 SWAPTAN BIRÇLULAR HS.	1.315.000.000
- Y Firması	
Sona eren sözleşmenin kaydı hesabı.	

B. Faiz Swap Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

A İşletmesi, 1 Temmuz 1995 tarihinde 20.000.000 \$ nominal değerli , %14 sabit faizli üç yıl vadeli K İşletmesi tahvillerinden satın almıştır. Tahvil faizleri her 6 ayda bir ödenmektedir. Bu tahvilleri satın ala bilmek için Y Bankasından LIBOR + %1 değişken faizli ve iki yıl vadeli 20.000.000 \$ vadeli kredi almıştır. Kredi faizleri her altı ayda bir ödenecektir. 1 Temmuz 1995 tarihinde LIBOR %12,25'tir. A İşletmesi LIBOR'da meydana gelecek artış sonucu mevcut net faiz kazancında ($\%14 - (\%12,25 + \%1) = \%0,75$) oluşacak faiz kaybı riskine karşı korunmak istemektedir. Bu amaçla aynı tarihte, Z Swap Bankası ile 20.000.000 \$ nominal değer üzerinde iki yıl vadeli faiz swap'ı sözleşmesi yapmıştır. Sözleşme gereği A İşletmesi, Z Bankasına %12,25 sabit faiz ödeyecek ve Z Bankasından LIBOR - %0,10 değişken faizi tahsil edecektir. Faiz ödemeleri her altı ayda bir yapılacaktır.

1 Temmuz 1995 tarihinde yapılacak muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir:

----- 01/10/1995 -----	
111 ÖZEL KES.TAHVİL SEN.VE BON. HS.	20.000.000
100 KASA HS.	20.000.000
K İşletmesi tahvillerinin satın alınması.	
----- 01/10/1995 -----	
100 KASA HS.	20.000.000
300 BANKA KREDİLERİ HS.	20.000.000
Y Bankasından kredinin alınması.	
----- 01/10/1995 -----	
924 ARACI KURUM. FAİZ SWAP SÖZ ALAC. HS.	20.000.000
925 ARACI KURUM. FAİZ SWAP SÖZ. BORÇ	20.000.000
Faiz swap sözleşmesinin kaydı.	
-----	

31 Aralık 1995 tarihinde LIBOR %12,25 olarak gerçekleşmiştir.

----- 31/12/1995 -----

100 KASA HS.	1.400.000
642 FAİZ GELİRLERİ HS.	1.400.000
642.01 Tahvil Faiz Geliri Hs. 1.400.000	

K İşletmesi tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.
(20.000.000 \$ x 0,14 x 6 / 12 = 1.400.000 \$)

----- 31/12/1995 -----

780 FİNANSMAN GİD. HS.	1.325.000
780.01 Kredi Faiz Gideri Hs. 1.325.000	
100 KASA HS.	1.325.000

Y Bankasından alınan kredinin 6 aylık faiz ödemesi.
(20.000.000 \$ x (0,1225 + 0,01) x 6 / 12 = 1.325.000 \$)

----- 31/12/1995 -----

780 FİNANSMAN GİD. HS.	10.000
100 KASA HS.	10.000

Swap sözleşmesi gereği Z Swap Bankasına ödenecek net faiz tutarı
(20.000.000 \$ x (0,1225 - (0,1225 - 0,001)) x 6 / 12 = 10.000 \$)

1 Temmuz 1996 tarihinde LIBOR %11,5 olarak gerçekleşmiştir.

----- 01/07/1996 -----

100 KASA HS.	1.400.000
642 FAİZ GELİRLERİ HS.	1.400.000
642.01 Tahvil Faiz Geliri Hs. 1.400.000	

K İşletmesi tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.
(20.000.000 \$ x 0,14 x 6 / 12 = 1.400.000 \$)

----- 01/07/1996 -----

780 FİNANSMAN GİD. HS.	1.250.000
780.01 Kredi Faiz Gideri Hs. 1.250.000	
100 KASA HS.	1.250.000

Y Bankasından alınan kredinin 6 aylık faiz ödemesi.
(20.000.000 \$ x (0,115 + 0,01) x 6 / 12 = 1.250.000 \$)

----- 01/07/1996 -----

780 FİNANSMAN GİD. HS.	85.000
100 KASA HS.	85.000

Swap sözleşmesi gereği Z Swap Bankasına ödenecek net faiz tutarı
(20.000.000 \$ x (0,1225 - (0,115 - 0,001)) x 6 / 12 = 85.000 \$)

31 Aralık 1996 tarihinde LIBOR %13 olarak gerçekleşmiştir.

----- 31/12/1996 -----

100 KASA HS.	1.400.000
642 FAİZ GELİRLERİ HS.	1.400.000
642.01 Tahvil Faiz Geliri Hs.	1.400.000

K İşletmesi tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.
(20.000.000 \$ x 0,14 x 6 / 12 = 1.400.000 \$)

----- 31/12/1996 -----

780 FİNANSMAN GİD. HS.	1.400.000
780.01 Kredi Faiz Gideri Hs.	700.000

100 KASA HS.	1.400.000
--------------	-----------

Y Bankasından alınan kredinin 6 aylık faiz ödemesi.
(20.000.000 \$ x (0,13 + 0,01) x 6 / 12 = 1.400.000 \$)

----- 31/12/1996 -----

100 KASA HS.	65.000
642 FAİZ GELİRLERİ HS.	65.000

Swap sözleşmesi gereği Z Swap Bankasından tahsil edilecek net faiz tutarı
(20.000.000 \$ x ((0,13 - 0,001) - 0,1225) x 6 / 12 = 65.000 \$)

1 Temmuz 1997 tarihinde LIBOR %13,75 olarak gerçekleşmiştir.

----- 01/07/1997 -----

100 KASA HS.	1.400.000
642 FAİZ GELİRLERİ HS.	1.400.000
642.01 Tahvil Faiz Geliri Hs.	1.400.000

K İşletmesi tahvillerinin 6 aylık faizlerinin tahsil edilmesi.
(20.000.000 \$ x 0,14 x 6 / 12 = 1.400.000 \$)

----- 01/07/1997 -----

780 FİNANSMAN GİD. HS.	1.475.000
780.01 Kredi Faiz Gideri Hs.	1.475.000

100 KASA HS.	1.475.000
--------------	-----------

Y Bankasından alınan kredinin 6 aylık faiz ödemesi.
(20.000.000 \$ x (0,1375 + 0,01) x 6 / 12 = 1.475.000 \$)

----- 01/07/1997 -----		
100 KASA HS.		140.000
642 FAİZ GELİRLERİ HS.		140.000
Swap sözleşmesi gereği Z Swap Bankasından tahsil edilecek net faiz tutarı (20.000.000 \$ x ((0,1375 – 0,001) – 0,1225) x 6 /12 = 140.000 \$)		
-----		

1 Temmuz 1997 tarihinde K İşletmesinden alınan tahvillerin ana paraların tahsili, Y Bankasından alınan kredinin ana parasının geri ödenmesi ve Z Swap Bankası ile yapılan faiz swap'ı sözleşmesinin kapatılmasına ilişkin yevmiye kayıtları aşağıdaki gibidir:

----- 01/07/1997 -----		
100 KASA HS.		20.000.000
111 ÖZ KES.TAHVİL SEN.VE BON. HS.		20.000.000
K İşletmesi tahvillerinin ana paralarının geri ödenmesi.		

----- 01/07/1997 -----		
300 BANKA KREDİLERİ HS.		20.000.000
100 KASA HS.		20.000.000
Y Bankasından alınan kredinin geri ödenmesi.		

----- 01/07/1997 -----		
925 ARACI KURUM. FAİZ SWAP SÖZ. BORÇ.		20.000.000
924 ARACI KURUM. FAİZ SWAP SÖZ ALAC.		20.000.000
Faiz swap sözleşmesinin kapatılması.		

C. Ticari Mal Swap Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

R firması buğday üretiminde bulunan bir tarım işletmesidir. Bu işletme gelecekteki 6 ayda buğday fiyatının düşeceğini beklemekte, fiyat düşme riskinden korunmak ve buğday satış fiyatını sabitlemek istemektedir. Un üretimi yapan S İşletmesi ise, R İşletmesinin aksine gelecekteki 6 ayda buğday fiyatlarının artacağını tahmin etmekte ve fiyat artış riskinden korunmak istemektedir. Bu iki işletme

01.02.2000'de 10 ton buğdayla ilgili 6 ay vadeli bir swap sözleşmesi imzalamışlardır. Sözleşmeye göre R İşletmesi 1 ton buğdayın 6 ay sonra 480.000.000 TL'den satıcısı ve vade sonundaki cari piyasa fiyatından alıcısıdır. Sözleşmenin yapıldığı tarihte bir ton buğdayın cari satış fiyatı 460.000.000 TL'dir. Sözleşmenin karşı tarafı S firmasıdır. Şubat, Mart, Nisan, Mayıs ve Haziran aylarının sonunda bir ton buğdayın cari piyasadaki satış fiyatı sıra ile 404.000.000 TL, 392.000.000 TL, 408.000.000 TL, 416.000.000 TL ve 428.000.000 TL olmuştur. 31.07.2000'de 1 ton buğdayın cari piyasadaki satış fiyatı ise 440.000.000 TL olarak gerçekleşmiştir. Taraflar sözleşmeyle ilgili aracı banka kullanmaya ve teminat almaya gerek duymamışlardır. Vade sonunda taraflar sözleşmeyle ilgili yükümlülüklerini yerine getirmişlerdir.

R Firmasının muhasebe kayıtları aşağıdaki gibidir (000 TL):

----- / / -----	
926 SWAPTAN BORÇLULAR HS. - S Firması	4.800.000
927 SWAPTAN ALACAKLILAR HS. - R Firması	4.800.000
Swap sözleşmesinin kaydı (480.000.000 x 10 = 4.800.000.000)	
----- / / -----	
100 KASA HS.	4.400.000
600 YURT İÇİ SATIŞLAR HS.	4.400.000
Buğdayın cari piyasada satışı (440.000.000 x 10 = 4.400.000.000)	
----- / / -----	
100 KASA HS.	468.000
600 YURT İÇİ SATIŞLAR HS.	400.000
391 HESAPLANAN KDV HS.	68.000
Swap sözleşmesi olumlu farkın buğday satış hasılatı ile ilişkilendirilmesi (480.000.000 - 440.000.000) x 10 = 400.000.000	
----- / / -----	
927 SWAPTAN ALACAKLILAR HS. - R Firması	4.800.000
926 SWAPTAN BORÇLULAR HS. - S Firması	4.800.000
----- / / -----	

Asıl öge olan buğdayın maliyet bedeli ile değerlemesi nedeniyle erteleme yöntemine göre yapılan bu kayıtlamalarda, swap sözleşmesinin ve buğdayın cari değerle değerlendirilmesi, sözleşme ile ilgili olumlu ve olumsuz farkların gelir ve giderler hesabına alınması sözleşmeye konu olan buğdayın satışına kadar ertelenmiştir. Buğday satış fiyatının düşeceğini tahmin eden ve tahmini gerçekleşen R Firması swap sözleşmesinden 200.000.000 TL olumlu fark elde etmiştir.

4.4.Opsiyon Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnekler

A. Döviz Opsiyon Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

01.03.2000 tarihinde USD'nin cari piyasadaki alış kuru 500.000 TL, satış kuru 510.000TL'dir. K Firması gelecekte USD kurunun artacağını düşünmekte ve spekülasyon gelir elde etmek amacıyla (500.000 USD değerinde) 9 ay vadeli on adet opsiyon sözleşmesi satın almak istemektedir. Firma bu amaçla borsaya üye olmuş ve üyelik aidatı olan 20.000.000 TL'yi, %0,1 komisyonu ve %0,5 opsiyon primini nakit olarak ödemiş ve 01.03.2000 tarihinde 1\$ = 500.000 TL'den 10 adet opsiyon sözleşmesi satın almış. Sözleşmenin imzalandığı tarihte 1 USD'nin cari piyasadaki alış kuru 500.000 TL'dir. Sözleşmenin sürdürme seviyesi %75'dir. K Firması vade sonunda opsiyon sözleşmesinin gereğini yerine getirmiştir. Sözleşmenin cari piyasadaki değeri 9 aylık dönem içinde aşağıdaki gibi olmuştur:

1. T1 döneminde 200 TİK artmıştır.
2. T2 döneminde 350 TİK artmıştır.
3. T3 döneminde 100 TİK azalmıştır.
4. T4 döneminde 100 TİK azalmıştır.
5. T5 döneminde 300 TİK azalmıştır.
6. T6 döneminde 50 TİK azalmıştır.
7. T7 döneminde 450 TİK artmıştır.
8. T8 döneminde 700 TİK artmıştır.
9. T9 döneminde 850 TİK artmıştır.

K Firmasının kayıtları şöyle olacaktır (000. TL ilave ile):

----- 01/03/2000 -----	
180 GEL. AY. AİT. GİD. HS.	20.000
100 KASA HS.	20.000

Borsaya giriş aidatının ödenmesi.

----- 01/03/2000 -----	
653 KOMİSYON. GİD. HS.	2.500
100 KASA HS.	2.500

Aracı kurum komisyonunun ödenmesi: (50\$ x 500.000) x %0,1 = 2.500

----- 01/03/2000 -----	
180 GEL. AY. AİT GİD. HS.	1.250.000
100 KASA HS.	1.250.000

Opsiyon priminin ödenmesi.

----- 01/04/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	250.000.000
925 OPSİYON ALACAK. HS.	250.000.000

Opsiyon kontratının alınması.

----- 30/04/2000 -----	
127 DİĞ. TİCARİ ALACAK. HS.	5.000.000
646 KAMBİYO KARLARI HS.	5.000.000

T1 döneminde TİK'in artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.

----- 30/04/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	5.000.000
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	5.000.000

TİK'in artması nedeniyle.

----- 31/05/2000 -----	
127 DİĞ. TİCARİ ALACAK. HS.	8.750.000
646 KAMBİYO KARLARI HS.	8.750.000

T2 döneminde TİK'in artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.

----- 31/05/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	8.750.000
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	8.750.000

TİK'in artması nedeniyle.

----- 30/06/2000 -----	
656 KAMBİYO ZARARI. HS.	2.500.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	2.500.000

T3 döneminde TİK'in azalması nedeniyle oluşan zararın kaydı.

----- 30/06/2000 -----	
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	2.500.000
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	2.500.000
TİK'in azalması nedeniyle.	
----- 31/07/2000 -----	
656 KAMBİYO ZARARI. HS.	2.500.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	2.500.000
T4 döneminde TİK'in azalması nedeniyle oluşan zararın kaydı.	
----- 31/07/2000 -----	
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	2.500.000
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	2.500.000
TİK'in azalması nedeniyle.	
----- 31/08/2000 -----	
656 KAMBİYO ZARARI. HS.	7.500.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	7.500.000
T5 döneminde TİK'in azalması nedeniyle oluşan zararın kaydı.	
----- 31/08/2000 -----	
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	7.500.000
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	7.500.000
TİK'in azalması nedeniyle.	
----- 31/09/2000 -----	
656 KAMBİYO ZARARI. HS.	1.250.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	1.250.000
T6 döneminde TİK'in azalması nedeniyle oluşan zararın kaydı.	
----- 31/09/2000 -----	
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	1.250.000
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	1.250.000
TİK'in azalması nedeniyle.	
----- 31/10/2000 -----	
127 DİĞ. TİCARİ ALACAK. HS.	11.250.000
646 KAMBİYO KARLARI HS.	11.250.000
T7 döneminde TİK'in artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.	
----- 31/10/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	11.250.000
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	11.250.000
TİK'in artması nedeniyle.	

----- 30/11/2000 -----	
127 DİĞ. TİCARİ ALACAK. HS.	17.500.000
646 KAMBİYO KARLARI HS.	17.500.000
T8 döneminde TİK'in artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.	
----- 30/11/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	17.500.000
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	17.500.000
TİK'in artması nedeniyle.	
----- 31/12/2000 -----	
127 DİĞ. TİCARİ ALACAK. HS.	21.250.000
646 KAMBİYO KARLARI HS.	21.250.000
T9 döneminde TİK'in artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.	
----- 31/12/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	21.250.000
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	21.250.000
TİK'in artması nedeniyle.	
----- 31/12/2000 -----	
100 KASA HS.	50.000.000
329 DİĞ. TİC. BORÇ. HS.	13.750.000
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS.	63.750 000
----- 31/12/2000 -----	
925 OPSİYONDAN ALAC. HS.	300.000.000
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	300.000.000
Opsiyon alış işlemlerinin bitmesi nedeniyle.	

B. Faiz Opsiyon Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

U Firması 01.04.2000 tarihinde V Bankasından TEFE + 5 değişken faizli 20.000 TL tutarlı bir teminatlı ihracat kredisi almıştır. Kredinin teminatını 25.000 TL nominal değerli ticari senetler oluşturmaktadır. Firma borçlu cari hesap şeklindeki bu kredinin değişken faiz orandaki artış riskinden korunmak amacıyla 01.04.2000'de yıllık %60 faiz oranlı, 20.000 TL tutarlı, 9 ay vadeli bir Avrupa tipi faiz opsiyon sözleşmesini borsa dışı

bir piyasadan satın almıştır. Aracı bankaya 40 TL komisyon ve 100 TL prim U firması tarafından, nakit olarak ödenmiştir.

9 aylık dönem içinde piyasadaki yıllık TEFE aşağıdaki gibi olmuştur:

	<u>T0</u>	<u>T1</u>	<u>T2</u>	<u>T3</u>	<u>T4</u>	<u>T5</u>	<u>T6</u>	<u>T7</u>	<u>T8</u>	<u>T9</u>
Yüzde (%)	60	60	65	67	70	68	65	60	68	70

----- 01/04/2000 -----
100 KASA HS. 20.000

300 BANKA KREDİ. HS. 20.000

Bankadan kredi alınması.

----- 01/04/2000 -----
121 ALACAK SENET. HS. 25.000

121.02 Teminattaki Alac. Sen. HS.

121 ALACAK SENET. HS. 25.000

121.01 Cüzdandaki Alac. Sen. HS.

Alacak senetlerin teminata verilmesi nedeniyle.

----- 01/04/2000 -----
653 KOMİSYON GİD. HS. 40

100 KASA HS. 40

Aracı bankaya komisyonun ödenmesi.

----- 01/04/2000 -----
180 GEL. AY. AİT. GİD. HS. 10

100 KASA HS. 10

Opsiyon priminin ödenmesi.

----- 01/04/2000 -----
924 OPSİYONDAN ALAC. HS. 1

925 OPSİYONDAN BORÇ. HS. 1

----- T1 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 83,33

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 83,33

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%65 - \%60) \times 1/12 = 83,33$

----- T2 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 166,66

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 166,66

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%70 - \%60) \times 1/12 = 166,66$

----- T3 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 200

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 200

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%72 - \%60) \times 1/12 = 200$

----- T3 -----
780 FİNANSMAN GİD. HS. 3.600

100 KASA HS. 3.600

Banka kredisine faiz ödenmesi. $(20.000 \times 0,72 \times 3/12 = 3.600)$

----- T3 -----
380 GEL. AY. AİT. GEL. 449,99

642 FAİZ GELİR. HS 449,99

Opsiyon kaynaklı dönem ayırıcı hesabın kapatılması ve üç aylık olumlu farkın ilgili gelir hesabına alınması.

----- T4 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 250

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 250

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%75 - \%60) \times 1/12 = 250$

----- T5 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 216,66

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 216,66

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%73 - \%60) \times 1/12 = 216,66$

----- T6 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 116,66

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 116,66

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%70 - \%60) \times 1/12 = 116,66$

----- T6 -----
780 FİNANSMAN GİD. HS. 3.500

100 KASA HS. 3.500

Banka kredisine faiz ödenmesi. $(20.000 \times 0,70 \times 3/12 = 3.500)$

----- T6 -----
380 GEL. AY. AİT. GEL. 633,32

642 FAİZ GELİR. HS 633,32

Opsiyon kaynaklı dönem ayrıcı hesabın kapatılması ve üç aylık olumlu farkın ilgili gelir hesabına alınması.

----- T7 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 83,33

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 83,33

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%65 - \%60) \times 1/12 = 83,33$

----- T8 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 216,66

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 216,66

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%73 - \%60) \times 1/12 = 216,66$

----- T9 -----
127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 250

380 GEL. YIL. AİT. GEL. HS. 250

Opsiyon sözleşmesi olumlu faiz farkının kaydı. $20.000 \times (\%75 - \%60) \times 1/12 = 250$

----- T9 -----
780 FİNANSMAN GİD. HS. 3.750

100 KASA HS. 3.750

Banka kredisine faiz ödenmesi. $(20.000 \times 0,75 \times 3/12 = 3.750)$

----- T9 -----
380 GEL. AY. AİT. GEL. 549,99

642 FAİZ GELİR. HS 549,99

Opsiyon kaynaklı dönem ayrıcı hesabın kapatılması ve üç aylık olumlu farkın ilgili gelir hesabına alınması.

----- T9 -----
100 KASA HS. 1.633,33

127 DİĞ. TİC. ALAC. HS. 1.633,33

Opsiyon sözleşmesi kaynaklı alacağın tahsili.

----- T9 -----
770 GEN. YÖN. GİD. HS. 100

180 GEL. AY. AİT GİD. HS. 100

Opsiyon priminin gider kaydedilmesi.

----- T9 -----	
925 OPSİYONDAN ALAC. HS	1
924 OPSİYONDAN BORÇ. HS.	1
Opsiyon işleminin sona ermesi nedeniyle.	

C. Hisse Senedi Endeksi Opsiyon Sözleşmelerin Muhasebeleştirilmesi İle İlgili Örnek

Gelecekte B anonim ortaklığı hisse senedi fiyatlarının artacağını tahmin eden F firması, bu anonim ortaklığa ait 1 adet hisse senedi alış opsiyonu sözleşmesi satın almayı planlamıştır. F firması bu amaçla 01.04.2000 tarihinde bir yıllık borsa üyelik aidatını oluşturan 20 TL ile %0,1 aracı kurum komisyonunu ve %0,5 opsiyon primini ödemiş ve 9 ay sonra 4.000 TL'ye borsadan hisse senedi alınmasını kapsamına alan 1 adet Avrupa tipi opsiyon sözleşmesini satın almıştır. Başlangıç teminatı %10, sözleşmeyi sürdürme %75 'dir. F Firması sözleşmeyi spekülatif kar elde etmek amacıyla yapmıştır. 9 aylık dönem içinde cari piyasadaki aylık fiyat değişimleri aşağıdaki gibi olmuştur:

T0	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9
4.000	4.020	4.030	4.014	4.006	3.994	3.980	3.956	3.980	3.980

----- 01/04/2000 -----	
180 GELECEK AYL. AİT GİDERLER HS.	50
770 GENEL YÖNETİM GİDERLER HS.	150
100 KASA HS.	200
Borsa üyelik aidatının yatırılması.	
----- 01/04/2000 -----	
653 KOMİSYON GİDERLERİ HS.	4
100 KASA HS.	4
Aracı kurum komisyonunun ödenmesi.	

----- 01/04/2000 -----	
180 GELECEK AYL. AİT GİDERLER HS.	10
100 KASA HS.	10
Opsiyon priminin ödenmesi.	
----- 01/04/2000 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	4.000
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	4.000
Opsiyon alış kontratının satın alınması.	
----- T 1 -----	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	20
649 DİĞ. OLAĞAN GEL VE KRA. HS.	20
Hisse senedi fiyatının artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.	
----- T 1 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	20
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	20
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	
----- T 2 -----	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	10
649 DİĞ. OLAĞAN GEL VE KRA. HS.	10
Hisse senedi fiyatının artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.	
----- T 2 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	10
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	10
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	
----- T 3 -----	
659 DİĞ. OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS	16
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	16
Hisse senedinin fiyatının düşmesi nedeniyle oluşan giderin kaydı.	
----- T 3 -----	
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	16
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	16
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	

----- T 4 -----	
659 DİĞ. OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS	8
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	8
Hisse senedinin fiyatının düşmesi nedeniyle oluşan giderin kaydı.	
----- T 4 -----	
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	8
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	8
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	
----- T 5 -----	
659 DİĞ. OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS	12
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	12
Hisse senedinin fiyatının düşmesi nedeniyle oluşan giderin kaydı.	
----- T 5 -----	
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	12
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	12
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	
----- T 6 -----	
659 DİĞ. OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS	14
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	14
Hisse senedinin fiyatının düşmesi nedeniyle oluşan giderin kaydı.	
----- T 6 -----	
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	14
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	14
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	
----- T 7 -----	
659 DİĞ. OLAĞAN GİD. VE ZARAR. HS	24
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	24
Hisse senedinin fiyatının düşmesi nedeniyle oluşan giderin kaydı.	
----- T 7 -----	
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	24
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	24
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	

----- T 8 -----	
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	24
649 DİĞ. OLAĞAN GEL VE KRA. HS.	24
Hisse senedi fiyatının artması nedeniyle oluşan gelirin kaydı.	
----- T 8 -----	
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	24
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	24
Sözleşmenin güncelleştirilmesi.	
----- T 9 -----	
329 DİĞER TİCARİ BORÇLAR HS.	74
127 DİĞER TİCARİ ALACAKLAR HS.	54
100 KASA HS.	20
Alacak ve borç hesaplarının kapatılması ve borç fazlasının ödenmesi.	
----- T 9 -----	
925 OPSİYONDAN ALACAKLILAR HS.	3.980
924 OPSİYONDAN BORÇLULAR HS.	3.980
Opsiyon işleminin kapatılması.	
-----	

5. SONUÇ

Türev ürünlerinin oluşturulması ve kullanım alanını genişletmek ekonomiye çok yararlı olmaktadır. İstikrarlı ekonomisi olan bir ülkede türev ürünleri rahatlıkla kullanılabilir. Türkiye’de yaygın olmayış sebebi ekonominin belirsiz olmasındandır. Ve önemli hususlardan bir tanesi de yatırımcılara türev ürünleri ile ilgili yeterli bilgilerin sağlanmasıdır. Güney Kore’de yatırımcının yetersiz bilgiye sahip olması nedeniyle türev ürünlerine yeterince sıcak bakmamaları buna örnek olabilir. Türe ürünleri hem ülkeye hem de yatırımcılara büyük kolaylık sağlamaktadır. Buna, elde etme maliyetinin düşük olması nedeniyle kredi almaları veya finans kaynağına rahatlıkla ulaşabilmeleri türev ürünlerin sağlamış olduğu en büyük yaralardan biri olarak gösterilebilir. Örneğin; döviz swap anlaşmalarıyla ülkeler kendi aralarındaki ekonomik bağı daha da güçlendirmektedir. Ankara Ticaret Odası’nın Japonya ile yaptığı döviz anlaşmalarını gösterilebilir.

Türev ürünlerinin karışık olması muhasebe kayıtlarına alınmasını zor duruma sokmaktadır. ABD’de bu tür ürünlerle ilgili genel standartlar yayınlamaktadır. Bu standartlarda yetersiz olduğu zaman o açığı kapatacak yeni bir standart yayınlanmaktadır. Bazı ülkeler çok az bir sayıda standart yayınlamıştır. Diğer türev ürünlerini kullanan ülkeler ise ABD’de yayınlanan standartları kendi ülkelerindeki muhasebe şekillerine uyarlamaktadırlar. Bunlardan bir tanesi de Türkiye’dir. Türkiye’de türev ürünleri ile ilgili yayınlanmış standart yoktur. Muhasebeleştirilme yapılırken muhasebe ilkeleri dikkate alınır. Bazen bir ilkeye göre yapılması gereken kayıt, diğer bir ilkeye göre yapılmaması gerekmektedir. Temel sorunlardan diğerleri ise kayıt altına alma ve değerlendirme, bilanço nasıl gösterileceği ve raporlama şeklinin nasıl yapılacağı ile ilgilidir. Bu sorunları ortadan kaldırmak için belirli standartlar üzerinde çalışmalar yapılmaktadır.

6. KAYNAKÇA

6.1. Direkt Yaralanılan Kaynaklar

- AKGÜÇ, Öztin. **Finansal Yönetim**. 7. Baskı, İstanbul: Avcıol Yayınevi, 1998.
- AKSEL, H. Ayşe Eyüboğlu. **Futures Piyasaları**. İstanbul: SPK Yayınları, 1995.
- AKSEL, H. Ayşe Eyüboğlu. **Risk Yönetim Aracı Olarak Futures Piyasaları**. İstanbul: SPK Yayın No:21, 1995.
- ALPAN, Fulya. **Örneklerle Futures Anlaşmalar ve Opsiyonlar**. 1. Basım, İstanbul: Literatür Yayınları, 1999.
- ASLAN, Sinan. **Altın ve Altına Dayalı İşlemler Muhasebesi**. İstanbul: İstanbul Altın Borsası Yayınları – 3, 1999.
- ASLAN, Sinan. **Repo İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi ve Vergilendirilmesi**. Ankara: Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları: 6, 1997.
- BAŞOĞLU, Ufuk, CEYLAN Ali ve PARASIZ İlker. **Finansal Teori Kurum Uygulama**. Bursa: Etkin Kitapevi, 2001.
- CANBAŞ, Serpil ve DOĞUKANLI Hatice. **Finansal Pazarlar**. 2. Baskı, İstanbul: Beta Yayınevi, 1997.
- CEYLAN, Ali. **Finansal Teknikler**. 4. Baskı, Bursa: Etkin Kitapevi, 2002, s. 370.
- CEYLAN, Ali. **İşletmelerde Finansal Yönetim**. 7 Baskı, Bursa: Ekin Kitapevi, 2001.
- ÇOKTAN, Zeki Metin. **Türev Ürünlerin Fiyatlandırılması**. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.
- Dünya Gazetesi, 12 Mart 2004.
- EDWARDES, Warren. **Key Financial Instruments**. London: Finansal Times Prentice Hall, 2000.
- ERDOĞAN, Niyazi. **Uluslararası İşletmelerde Mali Risk ve Yönetimi & Çağdaş Finansman Teknikleri**. İstanbul: 1993.
- EROL, Ümit. **Spot ve Vadeli Döviz Piyasası**. İstanbul: TBB Yayınevi, Eğitim ve Tanıtım Gurubu Seminer Notları, 2001.

- ERİŞTİ, Murat. “Döviz Swapları ve Döviz Swaplarının BSMV Açısından Değerlendirilmesi”, **Yaklaşım Dergisi**. Sayı: 53, (Mayıs, 1997) s. 104 – 107.
- FRANCİS, Jack Clark, W. TOY William and WHİTTAKER J. Gregg. **The Handbook of Equity Derivatives**. New - York: John Wiley & Sons inc., 2000.
- FRANCİS, Jennifer. **Accounting for Futures Contracts and the Effect on Earnings Variability**. Chicago: The Accounting Review, Vol. 65; No: 4, 1990.
- FORD, David. **Mastering, Exchange – Traded, Equity Derivatives**. London: FT Pitman Publishing, 1997.
- F. BRİGHAM, Eugene. **Finansal Yönetimin Temelleri**. Çev. Özdemir Akmut ve Halil SARIASLAN, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları No: 213, Ankara, 1999.
- GÜNDÜZ Lokman ve TURAL Mehmet. **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi: Türkiye Uygulaması Üzerine Bir Öneri**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1995.
- HEAPY S. www.accountingnet.ie/content/publish/article523.shtml (31 Mart 2004).
- J. FABOZZİ, Frank. **The Handbook of Fixed Income Options**. Chicago: New Jersey: Irwin Professional Publishing, 1996.
- İSLAMOĞLU, Mehmet. **Türev Ürünlerde Forward İşlemler; forward sözleşmelerin tekdüzen hesap planına göre muhasebeleştirilmesi**. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2002.
- **İstanbul Altın Borsası Vadeli İşlemler Rehberi**. İstanbul: Altın Borsası Yayınları – 4.
- KARAN, Mehmet Baha. **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**. 1. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- KARAHN, Kemal. www.spk.gov.tr/yayinlar/arastirmaraporlari/kye (20 Nisan 2004).
- KAYA, Uğur. “Opsiyon İşlemleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Vergi Sorunları Dergisi**. Sayı: 116, (Mayıs, 1998) s. 72 – 100.
- KAYACAN, Murat ve Diğerleri. **Sermaye Piyasası Araçlarına Dayalı Future” ve “Option” Sözleşmelerinin Fiyatlaması**. İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, 1995.
- KAYGUSUZ, Sait Yüksel. **Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları**. İstanbul: SPK Yayınları, 1997.

- KAYGUSUZ, Sait Yüksel. **Finansal Türev Ürünlerinde Muhasebe Esasları**. İstanbul: Sermaye Piyasa Kurulu Yayınlar No: 113, 1998.
- KOÇ, Selman. “Forward Sözleşmelerinin Hukuki Mahiyeti, Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu ve Muhasebeleştirilmesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**. Sayı: 219, (Kasım, 1999) s. 68 – 90.
- KONDAK, Nuray. **İşletmelerde Finansman Sorunu ve Çözüm Yolları**. İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- KORKMAZ, Turhan. **Hisse Senedi Opsiyonları ve Opsiyon Fiyatlama Modelleri**, Bursa: Ekin Yayınevi, 1999.
- Milliyet Gazetesi, 17 Ocak 2004.
- MÜMİNOĞLU, Miray. **Yeni Mali Ürünler ve Türkiye’de Uygulanması İçin Gerekli Düzenlemeler**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1994.
- PARLAKKAYA, Raif. “Forward Kontratlar ve Muhasebeleştirilmesi I”, **Mükellefin Dergisi**. Sayı: 76, (Nisan, 1999) s. 125 – 129.
- PARLAKKAYA, Raif. “Forward Kontratlar ve Muhasebeleştirilmesi II”, **Mükellefin Dergisi**. Sayı: 77, (Mayıs 1999) s. 131 – 140.
- PEKDEMİR, Recep. **Türev İşlemlerinin Muhasebeleştirilmesi**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1999.
- PERİ, Esra. “UMS 39: Finansal Enstrümanların Muhasebeleştirilmesi ve Ölçümü”, **Active Bankacılık ve Finans Makaleleri – IV**. Active Line Yayıncılık, 2000, s. 39-41.
- PORAY, Aylin. “Uluslararası Muhasebe Standardı 39; Finansal Araçların Muhasebeleştirilmesi ve Değerlemesi”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı: 6, (Nisan 2000) s. 104 - 115.
- R.CHAMBERS, Nurgül. **Türev Piyasalar**. 1. Basım, İstanbul: Avcıol Yayınevi, 1998.
- SALTOĞLU, Müge. “Türev Ürünlerinin Muhasebeleştirilmesinde Son Gelişmeler”, **Mükellefin Dergisi**. Sayı: 110, (Şubat, 2002) s. 103 – 112.
- SELVİ, Yakup. **Türev Ürünlerin Muhasebeleştirilmesi**. İstanbul: ARC Yayınları, 2000.
- **Swap Teknikleri ve Uygulamaları**. İktisat Bankası Yayınları 2.
- TENKER, Nejat. **Finansal Muhasebe**. 2. Baskı, Ankara: Gazi Kitabevi, 1999.

- TENKER, Nejat ve SEVİLENGÜL Orhan. **Özellik Gösteren İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları No: 13, 1994.
- TOROSLU, Vefa. **Çağdaş Finansal Teknikler**. İstanbul: Beta Yayınevi, 2000.
- TİMURKAN, Uğur. **Opsiyon Kavramı ve Uygulamaları, Fiyatlandırılması ve Muhasebeleştirilmesi**. İstanbul: Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- UZUNOĞLU, Sadi. **Para ve Döviz Piyasaları**. İstanbul: Strata Yayınevi, 2000.
- UZUNOĞLU, Sadi. **Yeni Finansman Teknikleri**. 2. Baskı, İstanbul: Strata Yayınevi, 1998.
- Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü. **Sermaye Piyasası Araçlarına Dayalı Future ve Option Sözleşmelerinin Fiyatlaması**. İstanbul: Vadeli İşlemler Piyasası Müdürlüğü, 1995.
- **Vadeli İşlemler Tanıtım Kılavuzu**. İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, 1995.
- YALKIN, Yüksel Koç. "Türkiye Muhasebe Standartları", **Vergi Sorunları Dergisi**. Sayı: 125, (Şubat, 1999) s. 40 – 50.
- YETİM, Sedat. **Swap İşlemleri ve Tekdüzen Hesap Planına Göre Bankalarda Muhasebeleştirilmesi**. Ankara: 1998.
- YILMAZ, Mustafa Kemal. **Hisse Senedi Opsiyonları ve İMKB'de Uygulanabilirliği**. İstanbul: İMKB Yayınları, 1998.
- YILMAZ, Mustafa Kemal. **Döviz Vadeli İşlem Sözleşmeleri**. İstanbul: Der Yayınları, 2002.
- YÜCEL, Göksel. **Türev Ürünler İle İlgili Temel Bilgiler ve Muhasebeleştirilmesi**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 2001.
- www.tmud.org.tr/bulten%2012.htm (5 Nisan2004).

6.2. Endirekt Yararlanılan Kaynaklar

- ABAN, Ernur Demir. **Merkez Bankaları ve Türev Piyasa Riskleri**. Ankara: T.C. Merkez Bankası Yayınları, 2002.
- ARIKAN , Naci. “Döviz Dayalı Olarak Yapılan Forward İşlemlerinin İşleyişi ve Vergi Usul Kanunu Açısından Değerlemesi”, **Vergi Dünyası Dergisi**. Sayı: 259, (Mart, 2003) s. 55 – 65.
- CİVELEK, Uğur. **Finansal Risk ve Türev Türev Ürünleri**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, Eğitim ve Tanıtım Grubu Seminer Notları, 1997.
- EROL, Ümit. **Vadeli İşlem Piyasaları**. İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, 1999.
- Finansal Forum Gazetesi, 18 Mart 2004.
- **OECD Ülkelerinde Menkul Kıymet Piyasaları**. Çev. Elif BUZLUPINAR ve Diğerleri, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları No: 49, Ankara, 1996.
- ÖRTEN, Remzi ve Örtten İpek. **Türev Finansal Araçlar ve Muhasebe Uygulamaları**. Ankara: Gazi Kitabevi, 2001.
- KÖROĞLU, Ömer. “Euro Doğdu”, **Mükellefin Dergisi**. Sayı: 77, (Mayıs, 1999) s.141 – 146.
- T.TEVFİK, Arman ve TEV FİK, Gürman. **Bankalarda Finansal Yönetimine Giriş**. İstanbul: Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, 1997.
- UYGUN, Bülent. **Finans Politik**. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık, 2001.
- Vadeli İşlemler Müdürlüğü. **Faiz Oranına Dayalı Vadeli İşlemler**. İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, Türev Piyasa Araştırmaları Serisi No:2, 1995.
- YALÇINER, Barbaros. **Tezgah Üstü Hisse Senedi Piyasaları: ABD ve Diğer Ülke Uygulamaları ve Türkiye Değerlendirmesi**. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları No: 34, 1996.
- YILMAZ , Mustafa Kemal. “Hisse Senedi Opsiyon İşlemlerinin Türkiye Açısından Getireceği Potansiyel Ekonomik ve Finansal Etkiler”, **Active Bankacılık ve Finans Makaleleri - II**. Active Line Yayıncılık, 2000, s. 27 – 32.
- YILMAZ , Mustafa Kemal. **Menkul Kıymet Piyasasında Vadeli İşlemler ve Opsiyonlar Kullanılarak Oluşturulan Bazı Temel Stratejiler**. İstanbul: İ.M.K.B. Yayınları, Türev Piyasa Araştırmaları Serisi/ No:3, 1995.